

Het Belgische politiek gebeuren in 2003

I.	De laatste maanden van de regering-Verhofstadt I	146
A.	De aankondiging van de vervroegde verkiezingen van 18 mei	146
B.	Begrotingsresultaat 2002, begrotingscontrole 2003 en milieufiscaliteit	146
C.	De politieke crisis over de nachtvluchten en het ontslag van de Ecolo-regeringsleden	149
D.	België en de oorlog in Irak	153
E.	De herziening van de genocidewet	158
F.	Wetgeving	161
G.	De verklaring tot herziening van de grondwet	167
H.	Parlement en regering kunnen het werk niet afmaken	170
II.	De federale verkiezingen van 18 mei en de vorming van de nieuwe regering-Verhofstadt	172
A.	De kieswetgeving en het 'Brabant-arrest' van het Arbitragehof	172
B.	De lijstvorming	176
C.	De verkiezingscampagne	179
D.	De verkiezingsuitslag	183
E.	De regeringsvorming	186
III.	Het eerste halfjaar van de nieuwe regering-Verhofstadt	194
A.	Regering	194
B.	De Werkgelegenheidsconferentie	195
C.	Het begrotings- en fiscaal beleid	201
D.	De eenmalige bevrijdende aangifte	210
E.	De intrekking en vervanging van de genocidewet	214
F.	De nachtvluchten op Zaventem	215
G.	Het migrantenstemrecht	220
H.	Wetgeving	224
IV.	Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen	226
A.	Staatshervorming	226
B.	Communautaire problemen	228
C.	Het asiel- en vreemdelingenbeleid	232
D.	Het justitiebeleid en de politiehervorming	234
E.	Het werkgelegenheids- en sociaal beleid	236
F.	Het mobiliteitsbeleid	238
G.	Het buitenlands en het defensiebeleid	241
H.	Varia	246
I.	De evolutie in de politieke partijen	250

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2003

Mark DEWEERDT

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Tijd

De Kamer- en senaatsverkiezingen verdeelden het politieke jaar in drie grote periodes. Om die reden is dit jaaroverzicht anders gestructureerd dan gebruikelijk. Het eerste deel beschrijft de belangrijkste gebeurtenissen tijdens de laatste maanden van de bestuursperiode van het paars-groene kabinet-Verhofstadt I. Het tweede deel gaat over de parlementsverkiezingen van 18 mei en de daaropvolgende coalitieonderhandelingen die leidden tot de vorming van de paarse regering-Verhofstadt II. Het beleid dat die regering in de tweede helft van het verslagjaar voerde, komt aan bod in deel drie. Het vierde deel, ten slotte, behandelt feiten en ontwikkelingen die niet of nauwelijks tot een van die drie periodes waren beperkt of daar in ondergebracht konden worden, onder meer de evolutie in de politieke partijen.

De regering-Verhofstadt I werd, zoals verder zal blijken, begin mei geconfronteerd met een politieke crisis over de spreiding van de vluchten van op de luchthaven van Zaventem, die eindigde met het ontslag, op 5 mei, van de Ecoloregeringsleden. Doordat de coalitie uit nog maar vijf in plaats van zes partijen bestond, wil de – ongeschreven – politiekwetenschappelijke regel dat vanaf die dag gesproken wordt van de regering-Verhofstadt II en dat bijgevolg de regering die na de verkiezingen van 18 mei werd gevormd, de regering-Verhofstadt III wordt genoemd.¹ De media hebben die regel evenwel niet toegepast en zijn pas na de verkiezingen van 'Verhofstadt II' gaan spreken. Wij hebben er de voorkeur aan gegeven in deze kwestie niet de 'wetenschappelijke' maar de meer gebruikelijke 'journalistieke' nummering te gebruiken.

1. Zie in dit Jaarboek: J. NOPPE, De samenstelling van de Belgische regeringen in 2003 en 2004. La composition des gouvernements belges en 2003 et 2004, pp. 344-347.

I. De laatste maanden van de regering-Verhofstadt I

A. De aankondiging van de vervroegde verkiezingen van 18 mei

Op 8 januari deelde eerste minister Guy Verhofstadt (VLD) mee, dat de verkiezingen voor het federale parlement op 18 mei zouden worden gehouden, een maand vroeger dan eerder was gezegd en twee maanden vóór de wettelijke datum. Volgens het Kieswetboek hadden de verkiezingen op 20 juli moeten vallen.² Op 26 april 2002 had Verhofstadt 15 juni 2003 als verkiezingsdatum genoemd.³ Speculaties over een verdere vervroeging van de verkiezingen had hij nadien van de hand gewezen.⁴

De premier zei op 8 januari dat de regering haar termijn "maximaal" wilde uitdoen en dat de verkiezingen "om een aantal praktische redenen" op 18 mei zouden plaatsvinden. Hij zei dat het aangewezen was dat het parlement de verklaring tot herziening van de grondwet, waarmee de Kamers ontbonden zouden worden, vóór de paasvakantie (5-27 april) zou behandelen, omdat anders de verkiezingen in de zomervakantie zouden vallen.⁵ Volgens Verhofstadt was 18 mei beter geschikt dan juni, omdat steeds meer mensen in juni met vakantie gaan en omdat de examenperiode in die maand valt. In de pers werd er ook op gewezen dat de vervroeging van de verkiezingen het voordeel had dat het formatieberaad niet de hele zomervakantie in beslag zou nemen.

Verhofstadt zei dat de resterende parlementaire vergaderweken gebruikt zouden worden om, naast de verklaring tot herziening van de grondwet, "een pak regeringsprojecten af te werken, zoals de uitvoering van het sociaal akkoord, inclusief de wet op de aanvullende pensioenen, de wet op de verkeersveiligheid, de wet op de verzekering tegen natuurrampen, de nieuwe wet op de uitvoer van wapens, en tal van andere wetsontwerpen die in bespreking zijn, en eventueel de nodige wettelijke aanpassingen na de begrotingscontrole".

B. Begrotingsresultaat 2002, begrotingscontrole 2003 en milieufiscaliteit

De overheid sloot de rekeningen over 2002 af met een overschot van 170,8 miljoen euro of 0,1% van het bruto binnenlands product (BBP), tegenover 1,367 miljard

- 20 juli 2003 was "de eerste zondag die volgt op het verstrijken van de termijn van vier jaar die begint met de volledige vernieuwing van de Kamer en de Senaat", in casu 14 juli 1999, de dag waarop de gecoöpteerde senatoren de eed hadden afgelegd.
- M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, p. 244.
- Eind november, begin december 2002, toen er in de coalitie spanningen waren over o.m. de uitvoer van wapens naar Nepal en de versoepeling van het tabaksreclameverbod, was in de pers 30 maart 2003 als verkiezingsdatum genoemd.
- De paasvakantie in het Nederlandstalig en het Franstalig onderwijs viel in 2003 niet volledig samen. Het parlementair reces zou daardoor drie in plaats van twee weken duren.

euro of 0,6% van het BBP in 2001.⁶ De federale overheid had een tekort van 673 miljoen euro. In de sociale zekerheid was er een overschot van 829,1 miljoen euro. De gemeenschappen en gewesten, die dankzij de Vlaamse Gemeenschap in 2001 nog een overschot van 1,999 miljard euro hadden gerealiseerd, gingen voor 460 miljoen euro in het rood. De lokale besturen boekten een overschot van 341,4 miljoen euro. De overheidsschuld was eind 2002 in absolute cijfers gestegen tot 275,2 miljard euro (+ 0,7 miljard euro), maar ten opzichte van het BBP gedaald van 108,5 naar 105,8%.

Zowel de gouverneur van de Nationale Bank, Guy Quaden, bij de voorstelling van het jaarverslag (17 februari), als de Hoge Raad van Financiën (HRF), in zijn advies over de uitvoering van het Stabiliteitsprogramma (3 maart), complimenteerde de regering omdat ze, ondanks de zwakke economische groei en in tegenstelling tot andere EU-landen,⁷ de begroting niet had laten ontsporen. Quaden zei dat er de komende jaren weinig ruimte zou zijn voor nieuwe beleidsinitiatieven. Hij noemde het, gezien de zware overheidsschuld en de gevolgen van de vergrijzing, "van essentieel belang" om, zodra de economie zou aantrekken, weer aansluiting te vinden "bij een ambitieus begrotingstraject".

Op 21 februari keurde de regering de aanvullingsbegroting voor 2003 goed. De groeiprognose werd verlaagd van 2,1 tot 1,4%. Door de lagere groei en de supplementaire doorstorting, als gevolg van de afrekening voor 2002, van 195,8 miljoen euro aan de deelstaten, zag de regering zich gedwongen voor 303,5 miljoen euro aan uitgaven te schrappen. Met uitzondering van de sociale uitkeringen, de kredieten voor ontwikkelingssamenwerking en de dotatie aan De Post en de NMBS, werden alle beleidssectoren getroffen.

Door besparingen, de overdracht van een reserve van 360 miljoen euro uit de begroting van 2002 en de vermindering van de rentelasten beschikte de regering over voldoende geld voor negen maatregelen om de economie en de werkgelegenheid te stimuleren. Het ging om onder meer: de verhoging van de fiscale aftrekbaarheid van beveiligingsinvesteringen door zelfstandigen en KMO's; de erkenning als beroepskosten van investeringen door zelfstandigen en bedrijven in nieuwe, erkende opvangplaatsen voor kinderen van minder dan 3 jaar; de verlenging tot eind 2003 van de BTW-verlaging (6%) voor renovatie van gebouwen ouder dan 5 jaar; de toekenning van een belastingvermindering (maximum 600 euro) aan eigenaars die een woning renoveren in stedelijke achterstandswijken, alsook de bevriezing gedurende 6 jaar van het kadastraal inkomen van de gerenoveerde woning; de oprichting van een Startersfonds dat goedkope leningen verstrekt aan beginnende zelfstandigen en bedrijven, en de toekenning van een

6. Het cijfer (967,5 miljoen euro) dat vermeld werd in M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, p. 230, werd na het afsluiten van de kopij door het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) naar boven gecorrigeerd.

7. In 2002 groeide het BBP met 0,7%, tegenover 0,6% in 2001 en 3,8% in 2000. In de andere landen van de eurozone bedroeg het financieringstekort over 2002 gemiddeld ongeveer 2,3% van het BBP.

belastingvermindering (maximum 210 euro) aan particulieren die intekenen op obligatieleningen van het Startersfonds; de oprichting van een Kringloopfonds dat, door middel van deelname in het kapitaal of het verstrekken van leningen, projecten in de sociale en duurzame economie steunt en de toekenning van een belastingvermindering (maximum 210 euro) aan particulieren die intekenen op obligatieleningen van het Kringloopfonds; de onmiddellijke toekenning (in plaats van na 9 maanden) van een wachttuitkering aan schoolverlaters die een opleiding in een bedrijf volgen.

De regering besliste voorts de portefeuille van oude, uitdovende hypothecaire leningen van Credibe, het voormalige Centraal Bureau voor Hypothecair Krediet (CBHK), te verkopen en zo de privatisering van Credibe te voltooien. De opbrengst zou naar het Zilverfonds gaan en de overheidsschuld met 1,1 procentpunt van het BBP verminderen.⁸

De beslissingen van het begrotingsconclaaf werden nader geregeld in de programmawet van 8 april 2003 (B.S. 17 april 2003).

Milieufiscaliteit – Op 10 januari besliste de regering de publicatie in het *Belgisch Staatsblad* van de wet van 30 december 2002 houdende diverse bepalingen op het stuk van milieutaksen en ecobonussen, die voor die dag was gepland, wegens “praktische problemen” uit te stellen tot 10 maart.⁹ Volgens de regering moest er nog een dienst worden opgericht om de samenstelling van drankverpakking te controleren en waren nog afspraken nodig met de Europese Commissie. De Commissie had de regering meegedeeld dat de bepalingen in de wet over het verplicht aanbrengen van een kenteken en een registratienummer op de drankverpakkingen waarop een milieutaks zou moeten worden betaald, strijdig konden zijn met de Europese regelgeving. De groene partijen noemden het onaanvaardbaar dat de ecotaks/ecobonus-regeling niet vóór de verkiezingen van 18 mei van kracht zou worden.

Op 12 maart besliste het kernkabinet de verplichte aanbrenging van het kenteken en registratienummer te schrappen. De wet zou van kracht worden op 1 april wat de oprichting van het controleorgaan en op 1 juli wat de eigenlijke ecotaks/ecobonus-regeling betreft. De afspraken werden opgenomen in amendementen op het ontwerp van programmawet dat op dat ogenblik in de Kamer in behandeling was.

Op 25 maart keurde de Kamercommissie voor Financiën tijdens een chaotische vergadering een MR-amendement goed dat de inwerkingtreding van de wet uitstelde tot 1 oktober. Agalev-Kamerlid Peter Vanhoutte had het amendement mee goedgekeurd, tot woede van zijn partij en van Ecolo, die tegen de verdaging protesteerden. Op verzoek van de regering stuurde de Kamer het ontwerp van

8. Op 11 juli deelde de regering mee dat de hypothecaire portefeuille voor 2,820 miljard euro verkocht was aan de Nederlandse bank ABN AMRO. Bij koninklijk besluit van 23 oktober 2003 werd de netto-opbrengst van de verkoop (2,646 miljard euro) aan het Zilverfonds toegevoegd.

9. Zie ook M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 239-241.

programmawet op 26 maart terug naar de commissie voor Financiën, die met een nieuw amendement de inwerkingtreding van de wet weer op 1 juli vaststelde. De programmawet van 8 april 2003 met de gewijzigde bepalingen over de milieufiscaliteit op drankverpakking verscheen in het *Belgisch Staatsblad* van 17 april.¹⁰

Zilverfonds – Bij koninklijk besluit van 25 maart 2003 werd aan het Zilverfonds een som toegewezen van 213.965.560 euro. Het ging om de 'winst' die de Nationale Bank had gemaakt door de niet-inwisseling van bankbiljetten bij de invoering, op 1 januari 2002, van de euro. Het Zilverfonds was in 2001 opgericht om in het vooruitzicht van de vergrijzing, door de aankoop van staatsobligaties, de vermindering van de overheidsschuld te waarborgen.

C. De politieke crisis over de nachtvluchten en het ontslag van de Ecolo-regeringsleden

Het strijdpunt van de nachtvluchten van op de luchthaven van Zaventem veroorzaakte in de eerste maanden van het verslagjaar opnieuw politieke spanning en leidde tot het ontslag, in volle verkiezingscampagne, van de Ecolo-regeringsleden.

Minister van Mobiliteit Isabelle Durant (Ecolo) had op 25 oktober 2002 een nieuw routeplan bekendgemaakt, waardoor in uitvoering van het zgn. luchthavenakkoord van 16 juli 2002 vanaf 31 oktober 80 procent en vanaf 26 december alle nachtvluchten over de noordrand van Brussel (vooral de gemeenten Vilvoorde, Meise en Grimbergen) zouden worden geconcentreerd. Na protest van bewoners, van alle Vlaamse partijen en van de Vlaamse regering, die zei dat niet aan de voorwaarden van het luchthavenakkoord was voldaan, had het Overlegcomité op 29 november beslist de verdere uitvoering van het akkoord op te schorten tot 15 maart 2003.¹¹

Durant verdedigde op 13 januari, tijdens interpellaties in de Kamer, haar 'concentratieplan' en zei dat voor 10.000 omwonenden de lawaaihinder afgenomen was. De Vlaamse minister van Leefmilieu, Vera Dua (Agalev), zei op 14 januari niet meer in het luchthavenakkoord te geloven en voorstander te zijn van de spreiding van de nachtvluchten over het hele gebied rond Zaventem, inclusief het Brusselse gewest. Indien de Brusselse gewestregering haar strenge geluidsnormen niet versoepelde, zou Dua de Vlaamse regering voorstellen voor Vlaanderen

10. Met een bericht in het *Belgisch Staatsblad* van 24 juni 2003 (tweede editie) deelde ontslagnemend minister van Financiën Didier Reynders (MR) later mee dat de inwerkingtreding van de artikelen van de wet die betrekking hadden op de drankverpakkingen werd uitgesteld tot 1 januari 2004. Het uitstel werd naderhand bevestigd in de programmawet van 5 augustus 2003 (zie III.3).

11. M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 300-302.

dezelfde normen uit te vaardigen, waardoor nachtvluchten *de facto* onmogelijk zouden worden.¹²

De Brusselse regering bevestigde op 16 januari dat ze bereid was haar geluidsnormen gelijk te schakelen met die van de Vlaamse regering, zoals in het luchthavenakkoord was overeengekomen, maar zei dat het een "ingewikkeld proces" was dat enkele maanden kon duren. Ze liet in het midden of ze nachtvluchten over haar grondgebied zou aanvaarden. De Vlaamse regeringsleden, Jos Chabert (CD&V) en Guy Vanhengel (VLD), hadden daar de voorgaande dagen voor gepleit, maar hun Franstalige collega van Leefmilieu, Didier Gosuin (MR-FDF), wilde daar niet van horen.

Op 23 januari overhandigden vertegenwoordigers van milieuorganisaties en actiecomités uit het noorden van Vlaams-Brabant aan premier Verhofstadt een platformtekst waarin ze pleitten voor een stelselmatige afbouw en op termijn een volledig verbod van nachtvluchten. Tegelijk betoogden in Brussel bijna 1.000 werknemers van het koerierbedrijf DHL, dat het grootste deel van de nachtvluchten verzorgde, tegen een dergelijk verbod.

In het Overlegcomité werden de federale, de Vlaamse en de Brusselse regering het er op 24 januari over eens de nachtvluchten van op Zaventem te verdelen over vier routes. Van de vluchten zouden er dagelijks gemiddeld 6,4 over de noordrand gaan, 7,7 over de oostrand, 3,3 over het centrum van Brussel en 4,7 over een nieuwe route die deels over de noordrand, deels over de westrand zou lopen. DHL had de regering beloofd de luidruchtigste toestellen onmiddellijk (in plaats van 15 maart) buiten gebruik te stellen en te onderzoeken of en hoe het aantal nachtvluchten in het weekeinde verminderd kon worden. Het compromis werd door de actiecomités uit zowel de noord- en de oostrand als Brussel negatief onthaald.

De uitvoering van het beginselakkoord van 24 januari verliep met horten en stoten. Noch het Overlegcomité, noch de ministerraad kon het op 14 februari eens worden over het precieze tracé van de nieuwe vluchtroutes. Minister Durant, die het compromis niet genegen was, zei dat uit de eerste resultaten van een studie over de veiligheidsaspecten van de nieuwe route over Brussel bleek, dat die te hoge risico's inhield.

Op 6 maart meldde *Le Soir* dat premier Verhofstadt op 28 februari Belgocontrol, de dienst die het luchtverkeer boven België regelt, de opdracht had gegeven de vliegroutes internationaal te laten registreren, zodat ze van kracht konden worden op 15 mei, drie dagen vóór de verkiezingen. Nadat Durant dat had vernomen, had ze, als voogdijminister van Belgocontrol, de procedure meteen laten stilleggen. Het kabinet van de premier zei dat Verhofstadt "zijn werk [had] gedaan" omdat Durant Belgocontrol nog geen instructies had gegeven en daardoor de uitvoering van het akkoord van 24 januari tegenwerkte. Durant repliceerde

12. De Brusselse gewestregering had haar besluit van 27 mei 1999 over de geluidsnormen op 2 juli 2002 opgeschort. De strenge normen en de daaraan gekoppelde hoge boetes in het besluit maakten nachtvluchten boven Brussel economisch niet interessant.

dat nog niet alle adviezen binnen waren en dat nog onderzocht werd of de route boven Brussel veilig was. In de Kamercommissie voor Infrastructuur zei Durant (12 maart) dat het niet zeker was dat het akkoord van 24 januari vóór 18 mei kon worden uitgevoerd.

De zaak van de nachtvluchten kwam almaar meer in electoraal vaarwater. Vooral minister Durant, die de Ecolo-lijst in Brussel-Halle-Vilvoorde zou trekken, en minister Frank Vandenbroucke (SP.A) en Spirit-kopman Bert Anciaux, de Vlaams-Brabantse boegbeelden van het SP.A-Spirit-verkiezingskartel, trachtten er munt uit te slaan. Na de vergadering van de ministerraad van 14 maart zei Vandenbroucke dat Durant de afspraken van 24 januari diende na te komen, anders "kunnen wij met haar niet langer samenwerken in de regering".

Op 17 maart bevestigde het kernkabinet het akkoord van 24 januari. De nachtvluchten zouden vanaf 15 mei gespreid worden over het noorden, oosten en westen van Brussel en vanaf 12 juni ook over het centrum van het gewest. Minister Durant zei op 19 maart in een mededeling dat zij "niet op de snoeverij en de gespierde taal van sommigen of op de lessen van professor Vandenbroucke heeft gewacht om de spreiding van de nachtvluchten te organiseren" en dat zij van Belgocontrol op 7 maart had geëist dat het nieuwe vluchtplan op 15 mei kon ingaan.

Op 1 mei maakten minister Vandenbroucke en N-VA-Kamerlid Frieda Brepoels onafhankelijk van elkaar melding van een nieuw initiatief van Durant. In een 1-meitoespraak zei Vandenbroucke dat hij twee dagen voordien had vernomen dat Durant met een nota de verplaatsing van een deel van de geluidslast van de noordrand naar Brussel wilde verhinderen. Volgens Brepoels had Durant Belgocontrol en het Directoraat-generaal Luchtvaart van de federale overheidsdienst (FOD) Mobiliteit en Vervoer geïnstrueerd de route over het centrum van Brussel die Belgocontrol op 28 april had meegedeeld, in te trekken. Vandenbroucke zag in het handelen van Durant "een bewijs van kwade trouw" en een "uiting van onbetrouwbaarheid". Hij eiste dat premier Verhofstadt de nota introk. Durant bevestigde een en ander en zei dat Belgocontrol de route zonder haar toestemming had gepubliceerd, dat ze om veiligheidsredenen de intrekking ervan bevolen had en dat ze nog altijd wachtte op de definitieve resultaten van een veiligheidsstudie.

Alle Vlaamse partijen haalden zwaar uit naar Durant. De oppositie eiste dat de premier haar uit de regering zette. De VLD zei dat Durant na 18 mei in geen geval kon terugkeren als minister van Mobiliteit; voor SP.A-Spirit kon ze zelfs helemaal geen minister meer worden.

Nadat premier Verhofstadt gedurende meer dan een etmaal alleen maar had gezegd dat hij de zaak bestudeerde, meldde de eerste minister in de vooravond van 2 mei dat hij de beslissing van Durant had tenietgedaan. In een brief aan Michel Damar, de voorzitter van het directiecomité van de FOD Mobiliteit en Vervoer, gaf hij de opdracht de nota van Durant terug te trekken. Hij zei dat Durant de regels die gelden in een periode van 'voorzichtige en lopende zaken' na de ontbinding van het parlement overtreden had en dat haar instructie strijdig was met de verklaringen die ze vóór de ontbinding van de Kamers (10 april) had afgelegd.

Verhofstadt verzocht Durant "geen nieuwe stappen te doen", maar nog diezelfde avond zei ze als enige bevoegd te zijn voor het dossier en instructies te kunnen geven aan Belgocontrol. Dat laatste werd door staatsrechtsgeleerden bevestigd.

Op 3 mei zei Verhofstadt dat hij alle grondwettelijke middelen zou gebruiken om de beslissing van Durant terug te draaien en dat hij hoopte haar niet te moeten ontslaan. In het middagjournaal van de VRT-radio zei hij de politieke crisis "binnen 24 uur" te zullen oplossen.

Durant legde op een persconferentie uit dat ze de route die Belgocontrol gepubliceerd had, had laten annuleren omdat die te dicht kwam bij drukbewoonde wijken van Evere en Schaarbeek, haar woonplaats.

De PS en de MR, die geschrokken waren van het 'ultimatum' van Verhofstadt aan Durant en vreesden dat de premier haar te zeer in een slachtofferrol duwde, begonnen zich actief met de zaak in te laten. Omstreeks 18 uur riep PS-voorzitter Elio Di Rupo in een mededeling tot kalme op. Hij verzocht premier Verhofstadt de ministerraad bijeen te roepen "om een einde te maken aan deze kakofonie". Durant zei dat ze niet zou deelnemen aan regeringsberaad over de nachtvluchten zolang de eerste minister zijn ultimatum aan haar adres en zijn instructie aan Damar niet formeel had ingetrokken.

Op zondagmiddag 4 mei deelde de PS mee dat de partij, na raadpleging van experts, een alternatieve route had getekend die ze nog dezelfde dag aan de ministerraad zou voorleggen. Omstreeks 15 uur begon regeringsoverleg waaraan ook Durant en haar partijgenoot Olivier Deleuze, de staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, deelnamen. Om 17.15 uur verlieten beiden het regeringsberaad, nadat hun collega's geweigerd hadden in te gaan op het verzoek van Durant ten minste 24 uur de tijd te krijgen om het PS-alternatief te onderzoeken en ermee hadden bedreigd Durant de bevoegdheid voor de luchtvaart te ontnemen. De belaagde minister sprak van "politiek terrorisme".

Na het vertrek van de twee Ecolo-leden keurde de regering een besluit goed dat de bevoegdheid van Durant voor de luchtvaart overdroeg aan vice-premier Laurette Onkelinx (PS).¹³ De regering keurde ook de 'PS-route' goed die vanaf 12 juni zou worden gevolgd.

Omstreeks 19.30 uur deelden Durant en Deleuze mee dat ze ontslag namen uit de regering. De koning aanvaardde het ontslag (koninklijk besluit van 5 mei 2003, B.S. 5 mei 2003).

Om de taalpariteit in de ministerraad te herstellen, werd Yvan Ylief (PS), de regeringscommissaris die met het wetenschapsbeleid was belast, bij hetzelfde besluit benoemd tot minister, toegevoegd aan de minister van Wetenschappelijk Onderzoek. Eveneens bij hetzelfde koninklijk besluit werd Alain Zenner (MR), de regeringscommissaris voor de vereenvoudiging van de fiscale procedures en de strijd tegen de grote fiscale fraude, benoemd tot staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling. Hij behield zijn opdracht van regeringscommissaris.

13. Koninklijk besluit van 4 mei 2003 tot vaststelling van de ministeriële bevoegdheden inzake luchtvervoer, B.S. 4 mei 2003.

Ten slotte werd vice-premier en minister van Werkgelegenheid Onkelinx belast met Mobiliteit en Vervoer, in opvolging van Durant. Aangezien het parlement op 10 april ontbonden was, had het vertrek van Ecolo geen verdere gevolgen voor de regering-Verhofstadt.

De kwestie van de nachtvluchten zou na de verkiezingen van 18 mei ter sprake komen op het formatieberaad (zie II.5) en een zorg blijven van de regering-Verhofstadt II (zie III.6).

D. België en de oorlog in Irak

De voorbereiding van de militaire actie van de Verenigde Staten tegen het regime van president Saddam Hoessein van Irak veroorzaakte spanningen in de paars-groene coalitie en vertroebelde de betrekkingen met Washington.

De regering had op 6 september 2002 gezegd dat een "eventueel optreden" tegen Irak slechts mogelijk was op basis van een VN-resolutie van de Veiligheidsraad. In zijn beleidsverklaring van 8 oktober 2002 had premier Verhofstadt, tot misnoegen van de groenen, Belgische "militaire inzet" in Irak evenwel niet uitgesloten.¹⁴ Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Eddy Boutmans (Agalev) zei op 2 januari dat België zich in de Navo moest verzetten tegen de oorlog die de VS voorbereidden. Op 3 januari kantte Ecolo zich tegen elke Belgische militaire interventie in Irak, zelfs op basis van een VN-resolutie. De partij riep de regering op met Duitsland en Frankrijk een harde kern van Europese landen te vormen tegen een militair ingrijpen in Irak. VLD-voorzitter Karel De Gucht nam afstand van het "ongenuanceerd pacifistische" standpunt van Ecolo en zei dat, wanneer eind januari zou blijken dat Irak bleef weigeren mee te werken met de VN-wapeninspecteurs, "Belgische logistieke steun aan een militaire operatie moet kunnen". De Gucht zei echter geen voorstander te zijn van het sturen van troepen. Minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel (MR) zei dat het "demagogische, electoraal geïnspireerde" standpunt van Ecolo zijn diplomatieke inspanningen verzwakte om Irak tot samenwerking met de wapeninspecteurs aan te zetten. Hij vroeg zich af welke reden Irak nog kon hebben om de VN-resoluties uit te voeren, wanneer het regime wist dat er in Europa landen waren die in geen geval de VS zouden steunen.

Aan *De Standaard* (6 januari) zei Jos Geysels, de politiek secretaris van Agalev, de verklaringen van Boutmans volledig te steunen en zich door Michel niet te laten intimideren.

Op 10 januari raakte bekend dat via de haven van Antwerpen manschappen en materieel van het Amerikaanse leger uit Duitsland naar Irak zouden worden verscheept. CD&V greep het bericht aan om te trachten Agalev en de regering in het nauw te drijven. Agalev-minister Jef Tavernier (Volksgezondheid en Leefmilieu)

14. M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 307.

zei dat het kernkabinet door minister van Landverdediging André Flahaut (PS) over het transport was geïnformeerd. Parlementsleden van de meerderheidspartijen zeiden dat het om routinetransporten ging die pasten in een bilateraal akkoord tussen België en de VS, waarvoor geen toestemming van de Belgische regering vereist was.

Op 17 januari herhaalde premier Verhofstadt dat de Irak-kwestie "in een multilateraal verband en in de schoot van de Verenigde Naties" opgelost moest worden, en dat voor een militaire interventie een tweede VN-resolutie vereist was. In zijn toespraak tijdens de nieuwjaarsreceptie voor de gestelde machten op het Paleis (28 januari) zei Verhofstadt dat België van mening bleef "dat elke actie gebaseerd moet zijn op een klaar en duidelijk mandaat van de Verenigde Naties" en dat slechts naar de wapens mocht worden gegrepen "als er echt geen andere uitweg blijft".

Half januari verzocht Washington het militair comité van de Navo plannen te maken voor defensieve opdrachten ter bescherming van Turkije in geval van een oorlog in Irak. Hoewel premier Verhofstadt op 17 januari van een "positief gevoel" tegenover het verzoek had gesproken, sloot België zich aan bij het verzet van Duitsland en Frankrijk tegen wat werd beschouwd als indirecte Navo-steun aan een aanval op Irak. De Navo-ambassadeurs konden op de vergadering van de Noord-Atlantische Raad van 6 februari niet tot een eensgezind standpunt komen. Ondanks een oproep van Turkije hun verzet te staken, bleven België, Duitsland en Frankrijk weigeren "in de oorlogslogica van Washington te stappen". Navo-secretaris-generaal George Robertson zag zich genoodzaakt de procedure van het stilzwijgende besluit in te zetten, die inhield dat elke lidstaat tot 10 februari 10 uur de tijd kreeg openlijk verzet aan te tekenen, zoniet zou met de planning begonnen worden. In de Italiaanse krant *La Repubblica* (8 februari) noemde VS-minister van Defensie Donald Rumsfeld de houding van België, Duitsland en Frankrijk "schandalig".

Minister Michel zei op 9 februari op de VRT-televisie dat België, samen met Frankrijk, een positieve beslissing zou tegenhouden. "Anders belanden we in een oorlogslogica en wordt de boodschap gegeven dat het te laat is voor diplomatieke initiatieven", zei Michel in *De Standaard* (10 februari). "Onze Amerikaanse vrienden moeten begrijpen dat de Atlantische betrekkingen niet eenzijdig kunnen verlopen. Zij moeten ook luisteren naar onze moeilijkheden en onze publieke opinie".

In de ochtend van 10 februari deelden België en Frankrijk formeel mee, zich te verzetten tegen de voorbereiding van maatregelen ter bescherming van Turkije. Duitsland steunde de houding van beide landen, maar tekende zelf geen verzet aan. Turkije riep daarop artikel 4 van het Navo-verdrag in, dat bepaalt dat de lidstaten moeten overleggen wanneer een bondgenoot zich bedreigd voelt. Het was de eerste keer dat een Navo-land op het artikel een beroep deed.

Premier Verhofstadt verdedigde de handelwijze van de regering en zei dat er nog altijd een kleine kans bestond om zonder oorlog de Irakese massavernietigingswapens te elimineren. De eerste minister, die op 12 februari naar New York zou

vliegen om België aan te prijzen als investeringsland, zei niet te geloven dat de houding van de regering negatieve gevolgen zou hebben voor de Belgische bedrijven. Volgens het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) kwam de *roadshow* echter op een "ongunstig" ogenblik. De werkgeversorganisatie wees erop dat bij investeringsbeslissingen ook gevoelsmatige elementen en de reputatie van België in het buitenland een rol kunnen spelen.¹⁵

Willy Claes, de voormalige secretaris-generaal van de Navo, bekritiseerde de houding van de regering omdat België zich van zijn bondgenoten isoleerde. CD&V verweet de regering een "gebrek aan solidariteit in de verdediging van de bedreigde Turkse bevolking". De regeringspartijen en de vredesbeweging steunden het regeringsstandpunt.

Op 15 februari betoogden in Brussel 50.000 (politie) tot 80.000 (organisatoren) mensen tegen een oorlog in Irak. De manifestatie, onder het thema 'Geen oorlog voor olie', was een initiatief van het Anti-oorlogsplatform Irak en Stop-USA, waarin een 200-tal organisaties verenigd waren.¹⁶

Na dagenlang overleg kwam op 16 februari tegen middernacht een einde aan de crisis in de Navo. Nadat Brussel, Berlijn en Parijs een compromisvoorstel van Robertson hadden afgewezen, werd de kwestie doorgeschoven van de Noord-Atlantische Raad naar het Comité voor Defensieplanning, waar Frankrijk geen lid van is omdat het geen deel uitmaakt van de militaire structuur van de Navo. Het Comité kreeg, ook van België, de toestemming om defensieve maatregelen te plannen voor de bescherming van Turkije in geval van een oorlog met Irak. België verkreeg dat in de beslissing vermeld werd dat de steun aan Turkije niet als een opstap naar een militaire operatie kon worden beschouwd en dat de uitvoering ervan gekoppeld werd aan de evolutie van de Irak-kwestie in de VN.

In het RTBf-televisieprogramma *Controverses* zeiden de ministers Flahaut en Michel op 16 maart dat België de doorvoer van Amerikaanse en Britse strijdkrachten zou moeten verbieden indien beide landen zonder VN-mandaat Irak zouden aanvallen. Flahaut maakte ook gewag van een verbod het Belgische luchtruim te gebruiken. Na contacten met premier Verhofstadt, die volgens persberichten zeer ontstemd was, nuanceerden beide ministers hun standpunt. Flahaut preciseerde dat de kans klein was dat de VS zouden vragen het Belgische luchtruim te gebruiken en dat hij elk verzoek daartoe aan de regering zou voorleggen. Michel zei later (23 maart) dat zijn verklaring een onderdeel was van de diplomatieke druk om de VS ertoe te bewegen Irak niet aan te vallen.

In de Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken zei Verhofstadt (18 maart) dat België het verzoek van de VS om troepen of materieel via het Belgische grondgebied of luchtruim te transporteren, zou toetsen aan de internationale regels en dat

15. Later werd de beslissing van autobouwer Ford de vestiging in Genk in te krimpen door sommigen, mede op basis van berichten over een rapport van de Staatsveiligheid, in verband gebracht met de houding van België in het Irak-conflict, zie voetnoot 56. Zie ook voetnoot 49.

16. Wereldwijd kwamen die dag naar schatting 7 miljoen mensen tegen een oorlog in Irak op straat.

de regering tegenover landen die zonder VN-mandaat in Irak interveniëren dezelfde houding zou aannemen als Frankrijk en Duitsland.

Agalev en Ecolo hadden intussen de verklaringen van Flahaut en Michel aangegrepen om zich tegen militaire transporten van en het gebruik van het Belgische luchtruim door de VS te verzetten.

In de nacht van 19 op 20 maart begon de aanval van Amerikaanse en Britse troepen op Irak. In de loop van de dag kwamen in veel steden, hoofdzakelijk in Vlaanderen, duizenden studenten en scholieren op straat om te protesteren. 's Avonds hielden meer dan duizend manifestanten een protestwake aan de Amerikaanse ambassade in Brussel.

Tijdens een minidebat in de Kamer (20 maart) waren alle fracties het erover eens dat de aanval strijdig was met de internationale rechtsregels. Premier Verhofstadt zei dat België zich desondanks niet kon onttrekken aan zijn internationale verplichtingen. Hij verwees naar een 'geheim akkoord' van 19 juli 1971, dat de VS toelaat in een periode van internationale spanning zonder toestemming van de regering militair materieel door België te transporteren. De Navo-lidstaten bevonden zich sinds de aanslagen van 11 september 2001 in zulk een periode. Wegens de opzegtermijn van zes maanden kon er op korte termijn niets veranderen aan het 'geheim akkoord', liet Verhofstadt verstaan. De premier zei nog dat minister Michel op 19 maart had ingestemd met het gebruik van het Belgische luchtruim door de VS. Hij zei dat het regeringsstandpunt "door alle coalitiepartners gedragen wordt".

Agalev-Kamerlid Peter Vanhoutte eiste dat de wapentransporten onmiddellijk opgeschort werden. Hij noemde daarbij ook de technische tussenlandingen die Amerikaanse chartertoestellen in Oostende maakten. Het was niet duidelijk of die vliegtuigen militairen dan wel logistiek materieel vervoerden. Vanhoutte, die geen verkiesbare plaats op de Limburgse Agalev-Kamerlijst had gekregen, vond dat Agalev feller tegen de wapentransporten moest ageren en de regering moest verlaten.

Op 22 maart betoogden in Brussel opnieuw 10.000 (politie) tot 25.000 (organisatoren) mensen tegen de oorlog in Irak.

Op 24 maart beraadde het partijbestuur van Agalev zich over de kwestie van de militaire transporten. Na de vergadering, die vijf uur had geduurd, vroeg politiek secretaris Geysels premier Verhofstadt snel "een diplomatiek signaal aan de Amerikaanse overheid te geven dat nieuwe militaire transporten over Belgisch grondgebied niet gewenst zijn". De groenen vroegen ook duidelijkheid over de VS-activiteiten in de haven van Antwerpen en op de luchthaven van Oostende, en over de precieze inhoud van het verdrag van 19 juli 1971. Agalev kreeg enige steun van de PS, die eiste dat de regering de opzegging van het verdrag van 1971 op haar agenda zette.

Het kernkabinet maakte op 26 maart een einde aan het bekvechten in de coalitie, dat de verstandhouding tussen de partijen, inzonderheid tussen de groenen en de socialisten, had vertroebeld. De zes regeringspartijen zeiden dat ze gewonnen waren voor een aanpassing van het akkoord van 1971, maar dat dit, gezien het

lange onderhandelingsproces, een opdracht zou zijn voor de volgende regering.¹⁷ In het parlement zou een ad-hoccommissie worden opgericht waar de regering de parlementsleden ook na de ontbinding van Kamer en Senaat zou informeren over de ontwikkelingen aangaande Irak.¹⁸

In de parlementaire ad-hoccommissie, die maar één keer zou bijeenkomen, zei premier Verhofstadt op 28 maart dat Washington op 29 januari de regering had ingelicht over het Amerikaanse voornemen om op basis van het akkoord uit 1971 militaire transporten uit te voeren. Sindsdien waren met 19 treinen, 152 schepen en 890 vrachtwagens 13.000 stuks materieel vervoerd. Er waren nog geen militaire vluchten over het Belgische grondgebied geweest.

Nog op 28 maart nam Agalev-Kamerlid Vanhoutte "afstand van deze regering" die hij "niet langer kan en wil steunen". Aan de werkzaamheden van de Kamer zou hij niet langer deelnemen, tenzij in verband met de wapentransporten. Agalev-Kamerfractieleider Joos Wauters noemde het initiatief van Vanhoutte, tien dagen voor de parlementsontbinding, "weinig geloofwaardig".

In een gesprek met *De Financieel-Economische Tijd* (11 april) zei Stephen Brauer, de Amerikaanse ambassadeur in Brussel, dat de stugge houding van België in het Irak-conflict zeker ter sprake zou komen wanneer zou worden gepraat over de zetel van de Navo. Er lagen plannen voor om in Evere een nieuw Navo-hoofdkwartier te bouwen, maar een definitief besluit over de vestigingsplaats was nog niet genomen. Premier Verhofstadt riep op 12 april de pers bijeen om een brief voor te lezen die hij van Brauer had gekregen en waarin die zei dat het artikel in de krant "vol incorrecte citaten, onjuiste verklaringen en verdraaiingen staat". Brauer schreef dat de vestiging van het Navo-hoofdkwartier in Brussel niet ter discussie stond. Verhofstadt zei dat voor hem het incident gesloten was. *De Financieel-Economische Tijd* hield zijn bericht staande en publiceerde op 12 april de letterlijke weergave van het gesprek met de ambassadeur, waaruit bleek dat deze wel degelijk een verband had gelegd tussen het Belgische Irak-beleid en de Navo-zetel. Tijdens de discussie over de aanpassing van de genocidewet zou de kwestie van de Navo-zetel opnieuw opduiken (zie I.5 en II.5).

Het zou nog vele maanden duren vooraleer de betrekkingen tussen Brussel en Washington genormaliseerd werden. Voor de regering, inzonderheid premier Verhofstadt, waren de meningsverschillen die gerezen waren, reden om voortgang te maken met een Europees defensiebeleid. België trachtte om, samen met Frankrijk en Duitsland, daarin het voortouw te nemen (zie ook IV.7).

17. Een van de afspraken in het paarse regeerakkoord van 10 juli zou zijn "de herziening in functie van de gewijzigde internationale situatie van de akkoorden die tijdens de Koude Oorlog in Navo-kader zijn afgesloten".
18. Nog diezelfde dag besliste de Conferentie van de Voorzitters van de Kamer dat de commissie uit acht Kamerleden en zeven senatoren zou bestaan, één per fractie.

E. De herziening van de genocidewet

Niet alleen het Irak-conflict, ook de zogenaamde genocidewet zette de relaties tussen België en de Verenigde Staten onder druk. Sinds de zomer 2002 werkte de paars-groene coalitie aan een bijsturing van de wet van 16 juni 1993, die Belgische rechtbanken een universele jurisdictie gaf voor misdaden tegen de menselijkheid en voor genocide. In de Senaat waren daartoe twee wetsvoorstellen ingediend. De toepasbaarheid van de genocidewet stond op de helling nadat de kamer van inbeschuldigingstelling (KI) van het hof van beroep in Brussel in april en juni 2002 klachten tegen de voormalige Congolese minister Yerodia resp. de Israëli-sche premier, Ariel Sharon, onontvankelijk had verklaard omdat de verdachten zich buiten België bevonden.¹⁹

Op 14 januari werden premier Verhofstadt en senatoren van de meerderheidspartijen het eens over een aanpassing van de wet. Voor de 28 klachten die bij het Brusselse gerecht waren ingediend, zou een interpretatieve wet verduidelijken dat de bepaling in het Wetboek van Strafvordering, dat in het buitenland gepleegde feiten enkel vervolgd kunnen worden wanneer "de verdachte in België wordt gevonden", niet geldt voor de genocidewet. Voor klachten die werden of worden ingediend na 1 juli 2002, de dag waarop het Internationaal Strafhof in Den Haag operationeel was geworden, zou de federaal procureur de klacht kunnen seponeren, bijvoorbeeld bij het vermoeden dat er louter politieke motieven spelen. Tegen zijn beslissing zou beroep mogelijk zijn bij de KI.

Een week later, op 22 januari, keurde de senaatscommissie voor Justitie de twee hangende wetsvoorstellen goed, alsook de amendementen daarop die uitvoering gaven aan het akkoord van 14 januari. Op 31 januari keurde de plenaire Senaat de twee wetsvoorstellen goed.

Het Hof van Cassatie zei op 12 februari dat het Belgische gerecht bevoegd was om een onderzoek te voeren naar de slachtpartijen in de Libanese vluchtelingenkampen Sabra en Shatila (1982), waarvoor in 2001 een klacht tegen Sharon was ingediend. Het verwierp op grond van de universele reikwijdte van de genocidewet de stelling van de KI, dat de aanwezigheid van de verdachte in België vereist was om misdrijven in het buitenland te kunnen vervolgen. Het Hof stuurde de klacht terug naar de KI, maar wees er wel op dat Sharon voor de duur van zijn ambtstermijn als eerste minister van Israël onschendbaar was en niet vervolgd kon worden. Nog dezelfde dag riep Israël zijn ambassadeur in Brussel voor overleg terug; de Belgische ambassadeur in Tel Aviv werd op het Israëli-sche ministerie van Buitenlandse Zaken ontboden. Minister van Buitenlandse Zaken Michel zei op 13 februari in de Kamer dat de relaties tussen België en Israël te lijden hadden onder de zaak-Sharon, maar dat er geen sprake was van een diplomatiek conflict.

19. M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 306.

In een brief van 13 februari aan Kamervoorzitter Herman De Croo (VLD) uitte Gary Lintman, de ondervoorzitter van de Amerikaanse Kamer van Koophandel, kritiek op de aanpassing van de genocidewet. Volgens Lintman zou de wet zakenlui blootstellen aan vervolging wegens politieke acties van buitenlandse regeringen waar ze geen vat op hebben en "rampzalige gevolgen" hebben voor de Belgische economie en voor de aantrekkingskracht van België voor buitenlandse investeerders.

Op 18 maart, net vóór de militaire invasie van Irak, dienden zeven Irakese families bij het gerecht in Brussel een klacht in tegen de voormalige president van de VS George Bush sr., de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell, vice-president Dick Cheney en oud-commandant Norman Schwarzkopf wegens misdaden tegen de menselijkheid tijdens de Golfoorlog (1991). Het voorval veroorzaakte grote deining. Powell suggereerde dat het Navo-hoofdkwartier uit België kon wegtrekken. In een communiqué (19 maart) eiste de VS-ambassadeur in Brussel de onmiddellijke verwerping van de klacht en maatregelen om een herhaling te voorkomen. Minister Michel zei, verwijzend naar de scheiding der machten, dat de regering niet de bevoegdheid had de klacht te seponeren. Hij zei dat de genocidewet het imago van België in het buitenland schaadde en stelde voor het wetsontwerp, dat in de Kamer in behandeling was, verder aan te scherpen: indieners van een klacht over een buitenlands misdrijf zouden drie in plaats van één jaar in België moeten verblijven, en klachten van burgers uit landen die een vergelijkbare wetgeving hebben, zouden onontvankelijk verklaard en naar het betrokken land doorgestuurd worden. Die beperkingen zouden ook gelden voor alle hangende zaken, inclusief de klacht tegen Sharon. De liberalen steunden het voorstel van Michel, maar de PS en de groenen maakten voorbehoud. Informeel overleg met Kamerleden van de meerderheid op 21 maart leidde niet tot een consensus.

Op 25 maart, tijdens nieuw overleg tussen parlementsleden van de meerderheid en de kabinetten-Verhofstadt en -Michel, kwam het wel tot een vergelijk en amendeerde de Kamercommissie voor Justitie het wetsontwerp. Slachtoffers van misdaden tegen de menselijkheid die niet in België werden gepleegd of die geen Belg zijn, zouden ten minste drie jaar in België moeten wonen om een ontvankelijke klacht te kunnen indienen. De federaal procureur en de minister van Justitie zouden de klacht kunnen doorsturen naar het Internationaal Strafhof, het land van de indiener van de klacht, het land waar de inbreuk gepleegd werd of het land van de verdachte. Een VLD-amendement om de regeling uit te breiden tot de klachten die vóór 1 juli 2002 waren ingediend, werd door PS, Agalev en Ecolo niet aanvaard. Op 27 maart keurde de Kamercommissie, meerderheid tegen minderheid, het geamendeerde wetsontwerp goed. Op 1 april slaagden Verhofstadt en Michel er niet in de PS en de groenen te overhalen alsnog de datum van 1 juli 2002 uit het wetsontwerp te halen. Op verzoek van de MR stuurde de Kamer het ontwerp evenwel terug naar de commissie voor Justitie. Daar konden de liberalen het met de steun van CD&V en het Vlaams Blok alsnog amenderen en de datum van 1 juli 2002 schrappen. Ook bij de plenaire stemming, in de nacht van 1 op 2

april, werd het geamendeerde ontwerp na een emotioneel debat met een alternatieve meerderheid (VLD, MR, CD&V en Vlaams Blok) goedgekeurd. De Senaat keurde op 5 april de geamendeerde tekst van het wetsontwerp goed. Ook daar was er een wisselmeerderheid van liberalen, christen-democraten en Vlaams Blok. De PS en de groenen hadden op 4 april met een verzoek om advies van de Raad van State nog getracht de stemming te vertragen of zelfs vóór de parlementsontbinding onmogelijk te maken, maar de Raad van State bracht nog in de nacht van 4 op 5 april een spoedadvies uit. In dat advies zei de Raad dat de rol die de regering in de procedure kreeg een inbreuk vormde op de scheiding der machten, maar een meerderheid van de senatoren legde die opmerking naast zich neer.

De wet van 23 april 2003 tot wijziging van de wet van 16 juni 1993 betreffende de bestraffing van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht en van artikel 144ter van het Gerechtelijk Wetboek (*B.S.* 7 mei 2003) gaf een nieuwe opsomming van de misdaden van genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden, die beter in overeenstemming was met de internationale verdragen en het Statuut van het Internationaal Strafhof. Volgens de wet kon strafvordering enkel worden ingesteld indien het misdrijf niet in België werd gepleegd, de vermoedelijke dader niet de Belgische nationaliteit had, de vermoedelijke dader zich niet in België bevond en het slachtoffer geen Belg was of niet gedurende minstens 3 jaar zijn verblijfplaats in België had. De federaal procureur moest een onderzoek laten instellen naar de klacht, behalve indien de klacht kennelijk niet gegrond was, de feiten niet overeenstemden met een omschrijving in de wet, uit de klacht geen ontvankelijke strafvordering kon volgen of wanneer bleek dat de zaak, in het belang van een goede rechtsbedeling en het respect van de internationale verplichtingen van België, aanhangig zou moeten worden gemaakt bij de internationale rechtscolleges, bij een rechtscollege van de plaats waar de feiten waren gepleegd of bij een rechtscollege van de staat waarvan de dader een onderdaan was of van de plaats waar hij kon worden gevonden, voorzover dit rechtscollege bevoegd, onafhankelijk, onpartijdig en billijk was. Tegen een beslissing van de federaal procureur was beroep mogelijk bij de kamer van inbeschuldigingstelling.

De minister van Justitie kon, op grond van een beslissing van de regering, een klacht ter kennis brengen van het Internationaal Strafhof, voor zover de feiten niet op het Belgische grondgebied, niet door een Belg of niet tegen een Belg waren gepleegd. Hij kon de klacht ook doorsturen naar de staat waar het misdrijf werd gepleegd, waarvan de vermoedelijke dader de nationaliteit had of op het grondgebied waarvan de vermoedelijke dader zich bevond. Het doorsturen van de klacht naar het land van de vermoedelijke dader was alleen mogelijk wanneer de wetgeving van dat land ernstige schending van het humanitair recht strafbaar stelde en het recht op een onafhankelijk, onpartijdig en billijk proces waarborgde.

Het wetsvoorstel tot interpretatie van artikel 7 van de wet van 16 juni 1993, dat al op 30 januari door de Senaat was goedgekeurd, raakte door het hoge absentisme

in de laatste vergadering voor de ontbinding (8 april) niet meer goedgekeurd door de Kamer (zie I.8).

Begin mei werd in de pers bericht dat er een klacht zou worden ingediend tegen de Amerikaanse generaal Tommy Franks, de opperbevelhebber van de Amerikaans-Britse troepen in Irak. Kamervoorzitter De Croo zei na een ontmoeting met de ondervoorzitter van de Amerikaanse Kamer van Koophandel en de VS-ambassadeur in Brussel (7 mei) dat een gerechtelijk onderzoek zeer schadelijk kon zijn voor België en er binnen drie jaar 50.000 banen verloren konden gaan indien de VS hun investeringen in België zouden terugschroeven.

Op 14 mei dienden 17 Irakezen en twee Jordaniërs bij de federaal procureur een klacht in tegen Franks wegens oorlogsmisdaden. Daags voordien had generaal Richard Myers, de Amerikaanse chef-staf, gezegd dat de Amerikaanse regering zeer zwaar tilde aan de klacht die "een enorme impact zal hebben op de keuze van de Navo-vergaderplaats". Een maand eerder al had de Amerikaanse ambassadeur een verband gelegd tussen de Belgische houding in het Irak-conflict en een mogelijke verplaatsing van de Navo-zetel (zie I.4).

Volgens minister Michel maakten de indieners van de klacht misbruik van de genocidewet. De VS vroegen de Belgische regering de nodige maatregelen te nemen om de klacht te verwerpen.

Federaal procureur Serge Brammertz noemde de klacht op 16 mei ontvankelijk, maar adviseerde minister van Justitie Marc Verwilghen (VLD) de klacht door te sturen naar de VS. De ministerraad nam op 20 mei op grond van de aangepaste genocidewet van 23 april een beslissing in die zin, die op 16 juni aan de betrokken partijen betekend werd.²⁰

F. Wetgeving

Vooraleer het federale parlement ontbonden werd, keurde het nog een groot aantal wetsontwerpen en -voorstellen goed.²¹ Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste daarvan.

Programmawet – De programmawet van 8 april 2003 (B.S. 17 april 2003) regelde niet alleen de beslissingen die de regering bij de begrotingscontrole getroffen had en de verdaging van de invoering van het ecotaks/ecobonusstelsel (zie I.2), maar bevatte ook bepalingen over heel diverse onderwerpen. Te vermelden is de verplichting voor bedrijven en overheidsdiensten met meer dan 100 werknemers om de drie jaar informatie over het woon-werkverkeer van hun werknemers mee te delen aan de federale overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer. De gegevens, die in

20. De advocaat van de Irakezen en Jordaniërs zou op 27 juni beroep aantekenen bij de KI van Brussel, maar die zou zich op 23 september onbevoegd verklaren op grond van de intussen nogmaals gewijzigde genocidewet (zie III.5).

21. Enkele ontwerpen of voorstellen raakten niet goedgekeurd omdat de Kamer op haar laatste vergadering wegens het hoge absentieïsme niet rechtsgeldig kon stemmen (zie I.8).

een centrale databank verzameld worden, zouden dienen om een mobiliteitsplan op te stellen en zouden bedrijven moeten aanmoedigen een vervoersplan op te stellen. De maatregel was een compromis tussen de socialisten en de groenen, die de bedrijven hadden willen verplichten een bedrijfsvervoerplan op te stellen, en de liberalen, die zich daartegen hadden verzet.

Arbitragehof – De bijzondere wet van 9 maart 2003 tot wijziging van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof (B.S. 11 april 2003) breidde de bevoegdheid van het Arbitragehof uit tot de toetsing van wetten, decreten en ordonnances aan het geheel van de grondwettelijke rechten en vrijheden (titel II van de grondwet), aan de gelijkheid inzake belastingen (grondwetsartikelen 170 en 172) en aan artikel 191 over de bescherming van vreemdelingen op het Belgische grondgebied. De wet verhoogde het aantal referendarissen en bepaalde dat het Hof samengesteld is uit rechters van verschillend geslacht.²² Ten slotte verkortte de wet de maximumtermijn om een arrest te wijzen van 18 tot 12 maanden en kregen, naast de regeringen, de parlementen en particulieren het recht vernietigingsberoep in te stellen tegen rechtsnormen die het Arbitragehof in antwoord op een prejudiciële vraag ongrondwettelijk had verklaard.

Raad van State – De wet van 2 april 2003 tot wijziging van sommige aspecten van de wetgeving met betrekking tot de inrichting en de werking van de afdeling Wetgeving van de Raad van State (B.S. 14 mei 2003, tweede editie) verlengde de termijn voor een dringend advies van de afdeling Wetgeving van 3 tot 5 dagen en beperkte de advisering tot de bevoegdheid, de rechtsgrond en de vormvereisten. Voor een gewoon advies werd een maximumtermijn van één maand ingevoerd, die verlengd kan worden, alsook de mogelijkheid het onderzoek tot de drie genoemde aspecten te beperken. De regering was aanvankelijk van plan de verplichte advisering te schrappen voor ontwerpen van koninklijke, ministeriële en andere besluiten, maar kwam daar van terug na kritiek van de oppositie en van de Raad van State zelf. De wet breidde voorts het personeelskader van de afdeling Wetgeving uit.

Wapenuitvoer – De wet van 26 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van en de bestrijding van illegale handel in wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie (B.S. 7 juli 2003) gaf uitvoering aan het vergelijk dat de meerderheidspartijen op 10 december 2002 hadden gevonden. De wetswijziging was een gevolg van de zogenaamde Nepal-crisis in de paars-groene coalitie, die tot het ontslag van Agalev-minister Magda Aelvoet had geleid.²³ De nieuwe wet integreerde de Gedragscode van de EU in de Belgische regelgeving en breidde het uitvoer- en doorvoerverbod van wapens uit tot landen die kindsoldaten inzetten in het geregeld leger en tot wapens, munitie en militair materieel die

22. Sinds april 2001 maakte geen enkele vrouw meer deel uit van het twaalfhoofdige rechtscollege.

23. M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 223-230.

voor ordehandhaving worden gebruikt en zogenaamde *dual use*-goederen. Bij de beoordeling van de aanvragen voor een uitvoerlicentie moet rekening worden gehouden met de "technische en economische capaciteit van het ontvangende land" en mag rekening worden gehouden "met het effect op de economische, sociale, commerciële en industriële belangen van België". Die laatste bepaling was onder druk van de Waalse partijen, vakbonden en werkgeversorganisaties in de wet opgenomen. De wet verplicht de regering om de zes maanden verslag uit te brengen aan het parlement.

Drugswet – Met de goedkeuring door de Kamer (13 februari) en de Senaat (27 maart) van het wetsontwerp dat de regering op 21 juni 2002 op basis van de drugsnota van 18 januari 2001 bij het parlement had ingediend, kwam een einde aan de slepende discussie over een wettelijke regeling van het gedoogbeleid inzake cannabisgebruik.²⁴ De wet van 3 mei 2003 tot wijziging van de wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica (B.S. 2 juni 2003) behield de principiële strafbaarheid van het bezit en het gebruik van cannabis. "In geval van de vaststelling van het bezit door een meerderjarige van een gebruikershoeveelheid van cannabis dat niet vergezeld gaat met openbare overlast of met problematisch gebruik" wordt niet tot vervolging, maar "slechts tot registratie door de politie overgegaan". Onder problematisch gebruik verstaat de wet "gebruik dat gepaard gaat met een graad van verslaving die de gebruiker niet langer de mogelijkheid biedt zijn gebruik te controleren en dat zich uit door psychische en lichamelijke symptomen". Onder openbare last wordt hoofdzakelijk de verstoring van de openbare orde verstaan, alsook "het bezit van cannabis in een strafinrichting, in een opvoedingsinstituut of in het gebouw van een maatschappelijke instelling of in hun onmiddellijke omgeving, of op andere plaatsen waar minderjarigen samenkomen voor onderwijs, sport en andere gezamenlijke bezigheden".

Tijdens de parlementaire bespreking leek er onder de meerderheidspartijen een consensus te zijn om de 'gebruikershoeveelheid' te beperken tot 5 gram. In de ministeriële richtlijn van 16 mei 2003, die eveneens in het *Belgisch Staatsblad* van 2 juni 2003 werd gepubliceerd, stelde minister van Justitie Verwilghen de toegestane gebruikershoeveelheid evenwel vast op 3 gram cannabis en één vrouwelijke cannabisplant. Protest daartegen van Agalev haalde, een paar dagen vóór de verkiezingen, niets uit.

Verkeersveiligheid – Op 18 december 2002 had de Kamer het wetsontwerp houdende verschillende bepalingen inzake verkeersveiligheid aangenomen en doorgezonden naar de Senaat.²⁵ Tijdens de behandeling in de Senaat stelde senator

24. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2000, *Res Publica*, 2001, 2-3, pp. 240-241 en Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 190-191.

25. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 302-303.

Jean-Marie Dedecker (VLD), samen met enkele partijgenoten, de campagne 'S.O.S. Chauffeurs' voor (9 januari) om de automobilist weer "het recht te geven de weg te gebruiken". De affichecampagne was vooral gericht tegen de "superboetes" waarin het wetsontwerp over de verkeersveiligheid voorzag. De campagne lokte heel wat kritiek uit in de media en de politieke wereld. Op verzoek van het VLD-partijbestuur en onder druk van premier Verhofstadt trok Dedecker op 13 januari de campagne in. De Senaat keurde op 23 januari het wetsontwerp goed; Dedecker onthield zich bij de stemming.

De wet van 7 februari 2003 houdende verschillende bepalingen inzake verkeersveiligheid (B.S. 25 februari 2003) voerde vier in plaats van twee categorieën (gewone en zware) verkeersovertredingen in: gewone overtredingen en zware overtredingen van resp. eerste, tweede en derde graad. De wet verhoogde het bedrag van de minimum- en maximumboetes met 10%, tot maximaal 2.750 euro. De maximumgevangenisstraf voor het veroorzaken van een dodelijk ongeval werd opgetrokken van 2 tot 5 jaar. Bij een veroordeling voor een zware overtreding van de derde graad is de rechter verplicht een rijverbod op te leggen van minimum 8 dagen en maximum 5 jaar. De wet voorzag voorts in de invoering van een voortgezette rijopleiding en in de toewijzing van de meerontvangsten door de verhoging van de verkeersboetes aan de lokale politiezones voor de financiering van verkeersveiligheidsprojecten. De wet en de bijhorende uitvoeringsbesluiten dd. 22 december 2003, die op 31 december in het *Belgisch Staatsblad* werden gepubliceerd, zouden op 1 maart 2004 van kracht worden.

Kernenergie – Na de Kamer (6 december 2002) keurde de Senaat op 16 januari het wetsontwerp goed over de geleidelijke sluiting van de zeven kerncentrales in België. De wet van 31 januari 2003 houdende de geleidelijke uitstap uit kernenergie voor industriële elektriciteitsproductie (B.S. 28 februari 2003) bepaalt dat er geen nieuwe nucleaire centrales voor industriële elektriciteitsproductie door splijting van kernbrandstoffen kunnen worden opgericht en/of in exploitatie gesteld en dat de bestaande centrales 40 jaar na hun gebruikneming "worden gedesactiveerd" en van dan af geen elektriciteit meer mogen produceren. "In geval van bedreiging van de bevoorradingszekerheid inzake elektriciteit" kan de regering evenwel "de noodzakelijke maatregelen" nemen. In principe zou de eerste centrale in 2015 gesloten worden, de laatste in 2025.

Overstromingen – De wet van 21 mei 2003 tot wijziging van de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst en de wet van 12 juli 1976 betreffende het herstel van zekere schade veroorzaakt aan private goederen door natuurrampen (B.S. 15 juli 2003) voerde voor de bewoners van – in overleg met de gewesten af te bakenen – risicozones een verplichte verzekering tegen overstromingen in. Het oorspronkelijke wetsontwerp, dat al eind 2000 bij de Kamer was ingediend, voorzag in de uitbreiding van de brandverzekering tot alle natuurrampen. Na de overstromingen die eind 2002, begin 2003 verscheidene delen van het land teisterden, kwam premier Verhofstadt op 22 januari persoonlijk naar de Kamercommissie voor het Bedrijfsleven op de snelle behandeling van het wetsontwerp

aandringen. Op 18 februari diende de regering amendementen in om het toepassingsgebied van het ontwerp te beperken tot overstromingen en tot de bewoners van risicogebieden. Daarop keurden de Kamer (20 maart) en de Senaat (3 april) het wetsontwerp goed. De wet zou pas van kracht worden na de afbakening van de risicogebieden, maar dat zou niet meer gebeuren in 2003.

Centraal akkoord – De wet van 1 april 2003 houdende uitvoering van het interprofessioneel akkoord voor de periode 2003-2004 (B.S. 16 mei 2003, tweede editie) bevatte de wettelijke regels die nodig waren om uitvoering te geven aan het centraal sociaal akkoord dat vakbonden en werkgeversorganisaties op 12 december 2002 gesloten en op 17 januari 2003 ondertekend hadden.²⁶

Aanvullende pensioenen – De wet van 28 april 2003²⁷ betreffende de aanvullende pensioenen en het belastingstelsel van die pensioenen en van sommige aanvullende voordelen inzake sociale zekerheid (B.S. 15 mei 2003, tweede editie) heeft tot doel het aanvullend (extralegaal) bedrijfs- of bedrijfstakpensioen, als tweede pijler van het pensioenstelsel, te 'democratiseren'. Het wetsontwerp was al in juli 2001 bij de Kamer ingediend.²⁸ In september 2002 had de regering beslist het ontwerp te amenderen om het aanvullend bedrijfspensioen fiscaal aantrekkelijker te maken. De Kamer keurde het wetsontwerp op 13 maart goed, de Senaat op 3 april.

De wet, die op 1 januari 2004 van kracht zou worden, moedigt de vorming aan van 'sociale' pensioenfondsen, hetzij per bedrijfssector, hetzij in een bedrijf. Een 'sociaal pensioenstelsel' geldt voor alle werknemers, bevat een solidariteitsregeling en moet in een CAO geregeld en paritair beheerd worden. De winst moet volledig onder de werknemers verdeeld worden. De wet maakt het mogelijk een aanvullend bedrijfspensioen te laten omzetten in een lijfrente. Voorheen kon het enkel in de vorm van een kapitaal of een maandelijks rente worden uitgekeerd. De rente wordt in de personenbelasting als een gewoon pensioen belast, de uitkering in kapitaal wordt belast tegen het tarief van 10 of 16,5%. Bij een uitkering in de vorm van een lijfrente wordt jaarlijks 3% van het kapitaal belast als een roerend inkomen tegen het tarief van 15%. De werkgeversbijdragen worden in hoofde van de werknemer niet meer als een voordeel van alle aard belast. Werknemers die veranderen van werkgever en van wie de nieuwe werkgever geen aanvullend bedrijfspensioen heeft ingericht, kunnen tot 1.500 euro per jaar van hun loon laten afhouden als premie voor een aanvullend pensioen.

Illegale arbeid en sociale fraude – De wet van 3 mei 2003 houdende oprichting van de Federale Raad voor de strijd tegen de illegale arbeid en de sociale fraude, het Federale Coördinatiecomité en de Arrondissementscellen (B.S. 10 juni 2003), die op 1 juli van kracht werd, richtte een aantal diensten op om de bestrijding van het

26. *Ibidem*, pp. 286-288.

27. Zie voor de datum van de wet het erratum in B.S. 26 mei 2003.

28. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 205-206.

zwartwerk en de sociale fraude te versterken en een permanente structuur te geven. De Federale Raad voor de strijd tegen de illegale arbeid en de sociale fraude bestaat uit vertegenwoordigers van alle betrokken federale diensten en moet vooral de acties van die diensten coördineren. De Raad kan ook voorstellen doen om de wetgeving aan te passen. Het negen leden tellende Federaal Coördinatiecomité, onder wie een magistraat van een arbeidsauditoraat, moet vooral de acties van de arbeids- en de sociale inspectiediensten coördineren. In elk gerechtelijk arrondissement moet een arrondissementscel, voorgezeten door de arbeidsauditeur, de controle op de naleving van de sociale wetgeving organiseren en coördineren.

Veiligheidskorps – De wet van 25 februari 2003 houdende de inrichting van de functie van veiligheidsbeambte [...] (B.S. 6 mei 2003) voorzag in de oprichting van een korps van veiligheidsbeambten, die geen deel uitmaken van een politiedienst en die instaan voor de politietaken in de gerechtsgebouwen en voor de begeleiding van het vervoer van gedetineerden. Voor de functie van veiligheidsbeambte kwamen in de eerste plaats militairen in aanmerking. Wegens een gebrek aan kandidaten, werd de functie al snel opengesteld voor alle federale ambtenaren en voor de laureaten van een bijzonder wervingsexamen. De eerste 50 leden van het veiligheidskorps werden op 15 december beëdigd. Het zou uiteindelijk 310 leden moeten tellen.

Alimentatiefonds – De wet van 21 februari 2003 (B.S. 28 maart 2003, derde uitgave) richtte bij de federale overheidsdienst Financiën een Dienst voor Alimentatievorderingen op. De dienst kent voorschotten (maximum 175 euro per maand per gerechtigde) toe aan gescheiden mannen en vrouwen en aan kinderen die recht hebben op alimentatiegeld van wie de onderhoudsplichtige in gebreke blijft. Tot dan toe konden enkel gescheiden personen met een bescheiden inkomen bij het OCMW een voorschot van maximum 125 euro per maand op het onderhoudsgeld voor de kinderen krijgen. De wet zou op 1 september 2003 van kracht worden, maar kort na haar aantreden besliste de regering-Verhofstadt II de inwerkingtreding om budgettaire redenen uit te stellen tot 1 september 2004 (programmawet van 5 augustus 2003, B.S. 7 augustus 2003). De programmawet van 22 december 2003 (B.S. 31 december 2003) bevatte een reeks wijzigingen aan de wet van 21 februari 2003 en bepaalde dat vanaf 1 juni 2004 begonnen zou worden met de terugvordering van voorschotten die door de OCMW's waren verstrekt. De uitbetaling van voorschotten zou beginnen op een bij koninklijk besluit vast te stellen datum. Volgens de regering zou dat 1 september 2004 zijn.

Adoptie – De Senaat (27 februari) en de Kamer (20 maart) werkten de in 1993 ingeleide vereenvoudiging en modernisering van de adoptiewetgeving af. De wet van 24 april 2003 tot hervorming van de adoptie (B.S. 16 mei 2003) geeft ook niet-gehuwde heteroparen die ten minste drie jaar samenwonen het recht kinderen te adopteren. De socialisten en de groenen hadden adoptie ook willen openstellen voor homoparen, maar vooral de Franstalige liberalen verzetten zich

daar tegen. De leeftijd waarop kinderen toestemming kunnen geven voor adoptie werd verlaagd van 15 tot 12 jaar. De wet maakte ook de toepassing mogelijk van het internationaal verdrag van Den Haag van 29 mei 1993 inzake internationale samenwerking en de bescherming van kinderen bij interlandelijke adoptie. Voorts hevelde de wet de bevoegdheid voor adoptie over van de rechtbank van eerste aanleg naar de vrederechter en voerde ze de herziening van de gewone of volle adoptie in. De regering zou bij koninklijk besluit bepalen wanneer de wet van kracht werd. Daartoe was overleg nodig met de gemeenschappen, die bevoegd zijn voor de uitvoering van de adopties. Eind 2003 was een dergelijk besluit nog niet genomen.

'Homohuwelijk' – Ondanks een negatief advies van de Raad van State had de Senaat op 28 november 2002 het wetsvoorstel goedgekeurd dat het huwelijk opent voor personen van hetzelfde geslacht. Volgens de Raad van State is een verschillende behandeling van homo- en heteroparen gerechtvaardigd omdat alleen die laatste kinderen kunnen krijgen, tastte het wetsontwerp het instituut van het huwelijk aan omdat het altijd een evidentie is geweest dat enkel een man en een vrouw konden huwen en zou het beter zijn voor homoparen een nieuwe juridische constructie te ontwerpen. De ministers Onkelinx (Justitie) en Aelvoet (Volksgezondheid) hadden eind 2001 felle kritiek op het "morele" advies van de Raad van State, dat volgens hen haaks stond op de veranderde tijdgeest waarin het huwelijk zijn louter op voortplanting gericht karakter verloor. Ook de holebi-beweging laakte het standpunt van de Raad van State.

De Kamer stemde op 30 januari met het wetsontwerp in. De wet van 13 februari 2003 tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek (B.S. 28 februari 2003) trad op 1 juni in werking.

Embryo-onderzoek – De wet van 11 mei 2003 betreffende het onderzoek op embryo's in vitro (B.S. 28 mei 2003) stelde de voorwaarden vast waaronder onderzoek op embryo's in vitro is toegestaan. De wet staat therapeutisch klonen toe en verbiedt het aanmaken van embryo's voor onderzoeksdoeleinden, behalve indien het doel van het onderzoek niet kan worden bereikt door onderzoek op overtallige embryo's, voor het reproductief menselijk kloneren en voor onderzoek of behandelingen die gericht zijn op geslachtsselectie, tenzij om geslachtsgebonden ziekten te voorkomen. De wet was het resultaat van lange en grondige besprekingen in de bijzondere senaatscommissie voor bio-ethische problemen. De Senaat keurde het wetsvoorstel-Monfils, dat aan de basis lag, op 5 december 2002 goed, de Kamer op 3 april 2003.

6. De verklaring tot herziening van de grondwet

Om de federale verkiezingen op 18 mei te kunnen houden, was het nodig de Kamer en de Senaat vervroegd te ontbinden. De regeringspartijen deden daarvoor

een beroep op de procedure van de verklaring tot grondwetsherziening.²⁹ Liberalen, socialisten en groenen hadden trouwens al in hun akkoord van 26 april 2002 over 'Politieke Vernieuwing' afgesproken op het einde van de legislatuur de grondwetsartikelen voor herziening vatbaar te verklaren die nodig zouden zijn om het tweekamerstelsel te hervormen (omvorming van de Senaat tot een paritaire assemblee van de gewesten en de gemeenschappen en uitbreiding van de Kamer van Volksvertegenwoordigers van 150 tot 200 leden), om aan het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest constitutieve autonomie toe te kennen en om de gemeenschaps- en gewestraden officieel de naam 'parlement' te geven.³⁰ Volgens het akkoord zou ook grondwetsartikel 195, dat de procedure van de grondwetsherziening regelt, voor herziening worden opengesteld, teneinde de fase van de goedkeuring van een herzieningsverklaring en de parlementsontbinding te schrappen, zodat de grondwet soepeler en permanent gewijzigd zou kunnen worden.

In *Le Soir* kantten eerst PS-senator Philippe Moureaux (8 februari) en vervolgens MR-voorzitter Daniel Ducarme (10 februari) zich tegen de mogelijke herziening van artikel 195, omdat die de deur zou openzetten voor verdere stappen in de staats hervorming. Moureaux zei dat het communautaire klimaat sinds april 2002 meer gespannen was geworden. Ook Ducarme verwees naar het "op hol geslagen communautaire debat". Beiden doelden kennelijk op de bespreking in het Vlaams Parlement van de nota die minister-president Dewael begin 2003 had ingediend met een minimumprogramma voor de verdere staats hervorming³¹ en op de klacht over de miskennis van het Nederlands in de Brusselse openbare ziekenhuizen die in de Raad van Europa in behandeling was (zie IV.2). Het Vlaams Parlement keurde op 12 februari een voorstel van resolutie van de meerderheidsfracties over de verdere staats hervorming goed, dat André Denys (VLD) daags voordien, in de commissie voor Institutionele en Bestuurlijke Hervorming, een signaal had genoemd aan het "Franstalige front" dat zich verzette tegen een herziening van grondwetsartikel 195.

Op het federale beleidsniveau werd nauwelijks op de verklaringen van Moureaux en Ducarme gereageerd. Bij de VLD werd verwezen naar het akkoord van 26 april 2002 en werd gezegd dat voor een uitbreiding van de autonomie van de

29. Sinds de grondwetsherziening van 1993 zijn de mogelijkheden om het parlement te ontbinden beperkt. De Kamer kan worden ontbonden wanneer een meerderheid van de Kamerleden een motie van wantrouwen tegen de regering goedkeurt of een motie van vertrouwen verwerpt, en het niet lukt op korte termijn een nieuwe regering te vormen. De regering kan de Kamer ook ontbinden wanneer ze zelf ontslag neemt en de helft van de Kamerleden akkoord gaat met de ontbinding. Beide scenario's zijn bedoeld om een einde te maken aan een kortsluiting in de coalitie. Daarnaast kunnen Kamer en Senaat 'crisisvrij' ontbonden worden door de goedkeuring van een verklaring tot herziening van de grondwet.

30. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 244-245.

31. Zie in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2003, pp. 312-313.

deelstaten geen grondwetswijziging nodig was. Kennelijk om spanningen in de regering te vermijden, stelde premier Verhofstadt de gesprekken over een ontwerpverklaring tot herziening van de grondwet zo lang mogelijk uit.

In de nacht van 17 op 18 maart werd het kernkabinet het eens over een eerste pakket artikelen dat in de herzieningsverklaring zou worden opgenomen, maar over de 'gevoelige' artikelen werd nog niet gesproken. Na een nieuwe nachtelijke vergadering keurde de regering op 20 maart de ontwerpverklaring goed die in de Kamer en in de Senaat zou worden ingediend.

De Kamer keurde de ontwerpverklaring op 4 april goed. Tijdens de bespreking ervan in de commissie voor de Herziening van de Grondwet en de Hervorming der Instellingen was de meeste aandacht naar artikel 195 gegaan. Wordvoerders van de Franstalige partijen lieten verstaan dat zij bij de herziening van het artikel zouden eisen dat voor een wijziging van de grondwet niet alleen meer een tweederde meerderheid maar ook een meerderheid in elke taalgroep vereist zou zijn.

In de Senaat verliep de bespreking van de ontwerpverklaring moeizaam. Verscheidene senatoren gaven uiting aan hun ongenoegen over de geplande hervorming van hun assemblee. Zowel de commissie voor Institutionele Aangelegenheden als de plenaire Senaat verwierp de mogelijkheid in de grondwet een artikel op te nemen over de tweede lezing van wetteksten, zoals de regering in haar ontwerpverklaring had bepaald. Volgens het akkoord van 26 april 2002 zou een speciale commissie in de Kamer die rol van de Senaat overnemen. Aangezien de Kamer, de Senaat en de regering een gelijkkluidende verklaring moeten goedkeuren, kwam de bepaling over de tweede lezing niet in de uiteindelijke herzieningsverklaring voor.

De ministerraad keurde op 5 april zijn verklaring goed. Het was de bedoeling de verklaringen van enerzijds het federale parlement en anderzijds de federale regering op 8 april in het *Belgisch Staatsblad* te publiceren, maar omdat Kamer onverwacht werd bijeengeroepen om op die dag te vergaderen, werd de publicatie – en de daarmee samenhangende ontbinding van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat – uitgesteld tot 10 april. In hetzelfde *Staatsblad* van 10 april verscheen het koninklijk besluit over de bijeenroeping van de kiescolleges voor de verkiezing van het federale parlement (18 mei) en van de nieuwe Kamers (5 juni).

De verklaring schiep de mogelijkheid 46 grondwetsartikelen geheel of gedeeltelijk te herzien, een reeks nieuwe bepalingen in de grondwet op te nemen en enkele overbodig geworden overgangsbepalingen te schrappen. Het grootste deel van de artikelen die voor herziening opengesteld werden, had betrekking op de geplande hervorming van het tweekamerstelsel. Samenhangend daarmee zou de parlementaire zitting al in september in plaats van oktober geopend kunnen worden en zouden de regels voor de ontbinding van de Kamer gewijzigd kunnen worden. De mogelijkheid werd geschapen om de duur van de zitting te verlengen van vier tot vijf jaar en om de verkiezingen voor het federale parlement en de deelstaatsparlementen te laten samenvallen. Andere artikelen die voor herziening vatbaar werden verklaard hadden betrekking op: de toegang van niet-Belgen tot

betrekkingen in overheidsdienst; de modernisering van het petitierecht; de uitbreiding van het briefgeheim tot moderne communicatiemiddelen; de uitbreiding van de vrijheid van drukpers tot de andere informatiemiddelen; de afschaffing van de doodstraf; de hervorming van het gerecht en de politie; de versoepeling van de verplichting vonnissen integraal voor te lezen; de invoering van de gewestelijke volksraadpleging; de toekenning van constitutionele autonomie aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Duitstalige Gemeenschap; de verlaging van de verkiesbaarheidsleeftijd van 21 naar 18 jaar; de vervanging van de benaming 'raad' voor de wetgevende assemblee van de gemeenschappen en de gewesten door 'parlement'; de verruiming van de bevoegdheid van het Rekenhof en van het Arbitragehof, dat de naam Grondwettelijk Hof zou krijgen; de herziening van de grondwetgevingsprocedure (artikel 195).

Het parlement dat op 18 mei verkozen zou worden, kreeg ten slotte de mogelijkheid nieuwe bepalingen in de grondwet op te nemen in verband met: de duurzame ontwikkeling als algemene beleidsdoelstelling; de bescherming van de rechten en vrijheden; de garantie van het genot van de rechten en vrijheden aan personen met een handicap; de bescherming van de aanvullende rechten van het kind; het recht op een universele dienstverlening inzake post, communicatie en mobiliteit; de internationale rechtscolleges.

H. Parlement en regering kunnen het werk niet afmaken

Het conflict over de nachtvluchten, het vertrek van Ecolo uit de regering, de wrijvingen tussen de coalitiepartners over de Amerikaanse wapentransporten door België en het gesteggel over de aanpassing van de genocidewet, waarover hierboven verslag werd uitgebracht, wierpen een schaduw op het einde van de paars-groene regeerperiode. Ook de laatste parlementaire vergaderweek droeg ertoe bij dat de coalitie de legislatuur in mineur afsloot.

De moeilijkheden begonnen op 31 maart, toen wegens het hoge absentisme in twee Kamercommissies niet kon worden gestemd. In de commissie voor Financiën bleven de liberalen afwezig om de goedkeuring te verhinderen van een wetsvoorstel over de invoering van een zogenaamde Tobin-taks op speculatieve geldstromen. Het voorstel, dat was ingediend door socialisten, groenen en christen-democraten, zou hoe dan ook voor de ontbinding van het parlement niet meer door de Senaat kunnen worden behandeld, maar de goedkeuring ervan had voor de indieners een hoge symboolwaarde. In de Kamercommissie voor de Herziening van de Grondwet en de Institutionele Hervormingen kon niet worden gestemd over twee wetsontwerpen tot uitvoering en aanvulling van de bijzondere wet resp. de wet van 2 mei 1995 die ministers, parlementsleden, provinciegouverneurs, burgemeesters en dergelijke meer verplicht jaarlijks een lijst van hun mandaten, ambten en beroepen in te dienen, en bij het begin en het einde van hun mandaat bij het Rekenhof onder gesloten omslag een vermogensaangifte te deponeren.

De twee wetsontwerpen waren, als wetsvoorstel, in de vorige legislatuur door de Senaat goedgekeurd. Net vóór de ontbinding van het parlement (5 mei 1999) had de Kamer de ontwerpen geamendeerd, waardoor ze niet meer opnieuw door de Senaat behandeld konden worden. Na de verkiezingen van 13 juni 1999 waren de twee wetsvoorstellen opnieuw ingediend en op 13 februari 2003 door de Senaat goedgekeurd. Op 3 april keurde ook de Kamercommissie voor de Herziening van de Grondwet en de Institutionele Hervormingen de twee wetsontwerpen goed. Daniel Feret, het enige FN-Kamerlid, weigerde evenwel in te stemmen met een afwijking van het reglement, dat bepaalt dat pas drie dagen na de goedkeuring in de commissie in de plenaire vergadering over een wetsvoorstel of -ontwerp kan worden gestemd. Daardoor zou het niet mogelijk zijn over de twee ontwerpen te stemmen op 4 april, de laatste dag waarop de Kamer en de Senaat volgens plan zouden bijeenkomen.

Op 4 april vroegen de senatoren van de PS, Agalev en Ecolo het advies van de Raad van State over het wetsontwerp tot aanpassing van de genocidewet waarover in de plenaire vergadering gestemd zou worden. Dat ontwerp was in de Kamer en in de senaatscommissie voor Justitie met een wisselmeerderheid aangenomen (zie 1.5) en de Franstalige socialisten en de groenen waren daarover ontstemd. Als gevolg van het adviesverzoek kon de Senaat zijn werkzaamheden niet op 4 april beëindigen en zouden de senatoren op 5 april opnieuw bijeenkomen.

Een en ander had gevolgen voor de Kamer. Daar wilden de PS en de groenen op 4 april niet overgaan tot de stemming over het wetsontwerp tot interpretatie van artikel 7 van de genocidewet, dat als wetsvoorstel op 30 januari door de Senaat was goedgekeurd, vooraleer er duidelijkheid was over de uitkomst van de stemming over de genocidewet in de Senaat. Kamervoorzitter De Croo kon niet anders dan vaststellen dat ook de Kamer haar werkzaamheden niet kon beëindigen en riep de volksvertegenwoordigers opnieuw bijeen voor 8 april.

Op 5 april keurde de Senaat, ondanks het negatieve advies van de Raad van State, zonder noemenswaardige moeilijkheden met een wisselmeerderheid de wijzigingen aan de genocidewet goed.

De laatste vergaderdag van de Kamer, op 8 april, verliep minder rimpelloos. Voor het begin van de stemmingen verliet de oppositie het halfroond. Van de meerderheidspartijen waren onvoldoende leden aanwezig om geldig te kunnen stemmen, zodat de Kamer onverrichter zake uiteenging. Door die gang van zaken, waarin de oppositie het "ultieme bewijs van het gebrek aan samenhang in de meerderheid" zag, raakten de twee wetsontwerpen met nadere regelen over de vermogensaangifte en de publicatie van de mandaten van politici andermaal niet goedgekeurd en bleef de basiswet, acht jaar na de totstandkoming ervan, nog altijd dode letter. Dat het wetsontwerp over de interpretatie van artikel 7 van de genocidewet niet kon worden goedgekeurd had minder belang, aangezien de genocidewet intussen grondig gewijzigd was.

Enkele andere wetsvoorstellen en -ontwerpen waren, hoofdzakelijk wegens tijdsgebrek, niet meer door de beide Kamers behandeld kunnen worden. Het ging om

onder meer: het wetsvoorstel dat het bezit en het gebruik van wapens verstrengt; het wetsvoorstel dat bestuurders en directeurs van beursgenoteerde bedrijven verplicht hun bezoldiging en aandelentransacties in de eigen vennootschap bekend te maken; de herziening van de wet op de bewakings- en beveiligingsfirma's; het wetsontwerp dat het begrip 'terrorisme' in de Belgische strafwet opneemt en definieert; het wetsontwerp over het Europese aanhoudingsbevel; het wetsvoorstel over de invoering van een vaste boekenprijs. Een ontwerp van bijzondere wet dat voorzag in de verhoging van het maximumaantal kandidaten op de kieslijsten bij de verkiezing van het Vlaams Parlement en het Waals Parlement en dat eind 2001 door de Senaat was goedgekeurd, kreeg op 20 maart niet de vereiste tweederde meerderheid in de Kamer. Hoewel de oppositie het principieel eens was met de maatregel, stemde ze tegen de wetwijziging om uiting te geven aan haar ongenoegen over de haast waarmee de meerderheid tijdens de laatste weken voor de parlementsontbinding belangrijke wetsontwerpen wilde behandelen.

Ook de regering kon vóór de ontbinding van het parlement en het begin van de periode van de 'voorzichtige zaken' haar werk niet volledig afmaken. Tijdens de vergadering van de ministerraad van 4 april weigerden de PS-ministers de voorstellen goed te keuren van minister van Ambtenarenzaken Luc Van den Bossche (SP.A) over de hervorming van de loopbaan van de federale ambtenaren van niveau A, zowat het sluitstuk van de zogenaamde Copernicushervorming, de modernisering van de rijksadministratie. Van den Bossche stelde voor de automatische loonschaalverhoging gedeeltelijk te vervangen door een prestatiegerichte beloning, gebaseerd op competentiemetingen. De regering besprak de kwestie opnieuw op 5 april, tijdens de vergadering die aanvankelijk enkel bedoeld was om de verklaring tot grondwetsherziening goed te keuren. De PS, die meermaals kritiek had geuit op de hervorming van de administratie, hield evenwel voet bij stuk en weigerde het ontwerpbesluit van Van den Bossche goed te keuren. PS-voorzitter Elio Di Rupo zei dat de volgende regering de Copernicushervorming zou moeten terugschroeven.

II. De federale verkiezingen van 18 mei en de vorming van de nieuwe regering-Verhofstadt

A. De kieswetgeving en het 'Brabant-arrest' van het Arbitragehof

De Kamer- en senaatsverkiezingen van 18 mei hadden plaats volgens enkele nieuwe wettelijke bepalingen, waarvan de regeringspartijen de krachtlijnen hadden vastgesteld in het akkoord van 26 april 2002 over 'Politieke vernieuwing' en die ze nadien nader hadden geregeld in de wet van 13 december 2002 tot wijziging van het Kieswetboek en de wet van 13 december 2002 houdende ver-

schillende wijzigingen van de kieswetgeving.³² Het ging meer bepaald om de veralgemening van de provinciale kieskringen, behalve in de voormalige provincie Brabant, de invoering van een kiesdrempel van 5%, de herinvoering van de afzonderlijke lijst van kandidaat-opvolgers en de eenmalige mogelijkheid tegelijk kandidaat te zijn voor de Kamer en de Senaat.³³

In de voormalige provincie Brabant werden de bestaande kieskringen (Brussel-Halle-Vilvoorde, Leuven en Waals-Brabant) behouden, maar zouden de Vlaamse partijen in Leuven en Brussel-Halle-Vilvoorde elk een gemeenschappelijke lijst kunnen indienen. Op die lijsten en op de Franstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde zouden maximum 29 kandidaten mogen staan, de som van het aantal Kamerleden in Leuven (7) en Brussel-Halle-Vilvoorde (22). In Brussel-Halle-Vilvoorde zouden de zetels eerst over de twee taalgroepen worden verdeeld. Het aantal Nederlandstalige zetels zou vervolgens bij het aantal zetels van de kieskring Leuven worden gevoegd en over de partijen verdeeld worden volgens hun stemcijfer in de twee kieskringen samen. De kiesdrempel zou voor de Nederlandstalige lijsten gelden in de 'kieskring' Leuven-Brussel-Halle-Vilvoorde, voor de Franstalige lijsten in de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde. Tussen de Franstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant zou de lijstverbinding of appairentering behouden blijven.

Hoewel de Kamer en de Senaat de wetswijzigingen op 25 september resp. 7 november 2002 hadden goedgekeurd en de regering en de Koning beide wetten op 13 december bekrachtigd hadden, duurde het tot 10 januari 2003 vooraleer ze in het *Belgisch Staatsblad* werden bekendgemaakt. De Vlaamse oppositiepartijen verweten de regering met de publicatie te hebben gewacht om te beletten dat het Arbitragehof nog vóór de verkiezingen omstreden wetsbepalingen zou kunnen vernietigen.³⁴

Zoals ze hadden aangekondigd, dienden kandidaten en kiezers van CD&V, het Vlaams Blok en de N-VA bij het Arbitragehof schorsings- en vernietigingsberoep in tegen de verkiezingsregels voor de voormalige provincie Brabant. CD&V betwistte ook de gelijktijdige kandidaatstelling voor Kamer en Senaat. De kleine partij Vivant vocht de invoering van een kiesdrempel aan.

Op 26 februari schorste het Arbitragehof de onderdelen van de twee wetten van 13 december 2002 die betrekking hadden op de drie kieskringen in de voormalige

32. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 242-249.

33. In uitvoering van de wet van 13 december 2002 werden bij koninklijk besluit van 22 januari 2003 (*B.S.* 7 februari 2002) de leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers ingedeeld over de nieuwe kieskringen, op grond van het bevolkingscijfer van 1 oktober 2001. De kieskringen West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen verloren elk één zetel in vergelijking met het aantal zetels dan hun arrondissementele kringen in 1999 samen hadden; de kieskringen Limburg en Luxemburg kregen er elk één zetel bij.

34. De wettelijke proceduretermijnen voor een vernietigingsberoep bij het Arbitragehof maken een afhandeling binnen vier maanden onmogelijk. Over een schorsingsberoep moet het Arbitragehof "onverwijld" uitspraak doen.

provincie Brabant. Volgens het Arbitragehof was aan de schorsingsvoorwaarden voldaan en zou er een moeilijk te herstellen ernstig nadeel ontstaan indien de verkiezingen gehouden zouden worden volgens regels waarvan achteraf zou blijken dat ze ongrondwettig waren. Het Arbitragehof was van oordeel dat de kiezers en kandidaten van Leuven en Brussel-Halle-Vilvoorde gediscrimineerd werden omdat de verdeling van de Kamerzetels over de twee kieskringen niet zou gebeuren op grond van het bevolkingscijfer, zoals de grondwet bepaalt, maar van het stemgedrag in de twee kieskringen. Daardoor waren de kiezers en kandidaten van Leuven niet zeker de zeven Kamerzetels te hebben waar de kieskring volgens de grondwet recht op had. Het Arbitragehof schorste om die reden alle bepalingen in de twee wetten die op de voormalige provincie Brabant betrekking hadden, inclusief de invoering van een kiesdrempel. De bepalingen over de gelijktijdige kandidaatstelling en de invoering van een kiesdrempel van 5% in de andere, provinciale kieskringen werden niet geschorst.

Al op 27 februari beslisten de regeringspartijen geen andere regeling voor de voormalige provincie Brabant te ontwerpen. Zoals het Arbitragehof in zijn arrest had aangegeven, werd daardoor de 'oude' regeling van kracht en zou op 18 mei in de voormalige provincie Brabant gestemd worden in drie kieskringen (Leuven, Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant), met apparentering tussen enerzijds Leuven en Brussel-Halle-Vilvoorde en anderzijds Waals-Brabant en Brussel-Halle-Vilvoorde, zonder dat er een kiesdrempel van 5% zou gelden.

Het arrest was voor de N-VA, Vivant en het Liberaal Appel aanleiding om (voor de eerste twee opnieuw) schorsings- en vernietigingsberoep tegen de invoering van een kiesdrempel in te dienen. De partijen voerden aan dat, door de schorsing van de kiesdrempel in Brabant, de kandidaten in de provinciale kieskringen ongelijk behandeld werden. De N-VA zag ook een ongelijke behandeling tussen Vlaams-Brabant en de andere Vlaamse provincies. Het Arbitragehof noemde op 10 april het schorsingsverzoek onontvankelijk. Het zei dat het niet bevoegd was zich uit te spreken over de gevolgen van een eerder arrest en over de weigering van de wetgever na het arrest van 26 februari het bestreden verschil in behandeling ongedaan te maken.³⁵

Kort na de verkiezingen, op 26 mei, vernietigde het Arbitragehof alle eerder geschorste artikelen in de twee wetten van 13 december 2002. Het Arbitragehof, dat in 1994 nog had gezegd dat de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde niet ongrondwettig was, stelde in het zgn. Brabant-arrest dat na de veralgemening van de provinciale kieskringen een nieuwe toestand was ontstaan. Door het behoud van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde vormden de provincie Vlaams-Brabant en het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad als enige geen provinciale kieskring en werden de kandidaten op een andere wijze behandeld dan de kandida-

35. Het Arbitragehof zou op 4 februari 2004 het vernietigingsberoep om dezelfde reden verwerpen.

ten van de andere provincies. Volgens het rechtscollege is dat niet aanvaardbaar. Het gaf de wetgever tijd tot het einde van de legislatuur (juni 2007) om, wanneer de provinciale kieskringen behouden zouden worden, een provinciale kieskring Vlaams-Brabant te vormen en bijgevolg Brussel-Halle-Vilvoorde te splitsen. De splitsing zou volgens het Arbitragehof gepaard kunnen gaan "met bijzondere modaliteiten om de belangen van de Nederlandstaligen en de Franstaligen in de vroegere provincie [Brabant] te vrijwaren".

In het Brabant-arrest vernietigde het Arbitragehof ook de (niet-geschorste) bepalingen over de gelijktijdige kandidaatstelling voor de Kamer en de Senaat. Volgens het arrest was de dubbele kandidatuur "van die aard dat de kiezer kan worden misleid aangezien hij het nuttige effect van zijn stem niet kan inschatten". Bovendien bevoordeelde ze "zonder redelijke verantwoording de kandidaten die de dubbele kandidatuur kunnen genieten". Het Arbitragehof handhaafde evenwel de gevolgen van de vernietigde bepalingen, zodat het arrest de uitslag van de verkiezingen ongemoeid liet.

Het vernietigingsberoep tegen de invoering van een wettelijke kiesdrempel werd dan weer verworpen. Het Arbitragehof zei dat een kiesdrempel niet als een onevenredige beperking van het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging kan worden beschouwd.

Het parlement bracht begin 2003 nog enkele wijzigingen aan de kieswetgeving aan. Twee wetten van 19 februari 2003 (B.S. 21 maart 2003) maken het mogelijk om bij de verkiezingen voor het federale parlement en de regionale parlementen resp. het Europees Parlement boven de kandidatenlijst op het stembiljet het logo in plaats van het letterwoord van een lijst te vermelden. In plaats van uit zes letters mag een letterwoord of logo voortaan bestaan uit "twaalf letters en/of cijfers en ten hoogste dertien tekens". De wetwijziging speelde in op de trend in de partijnaam een teken te gebruiken en op de vorming van een verkiezingskartel tussen de SP.A en Spirit.

De wet van 11 maart 2003 tot organisatie van een systeem voor het controleren van de geautomatiseerde stemming [...] (B.S. 28 maart 2003, derde editie) maakte het mogelijk bij de verkiezingen van 18 mei een 'tickettingsysteem' te testen, waarmee de kiezers hun elektronisch uitgebrachte stem op papier konden controleren. Het systeem zou worden getest in twee kantons, Waarschoot en Verlaine.

De wet van 2 april 2003 tot wijziging van de wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven [...] (B.S. 16 april 2003) paste de wet van 4 juli 1989 aan de nieuwe indeling van de kieskringen aan. Ze bevatte voorts een reeks aanvullingen en preciseringen waarover in de Controlecommissie voor de verkiezingsuitgaven consensus was gegroeid. Zo werd het verbod commerciële telefooncampagnes te voeren uitgebreid tot het sms-verkeer. De bedragen in de wet van 1989 werden omgezet van frank in euro.

Pro memorie kan worden vermeld dat al in 2000 wetten waren uitgevaardigd over de halvering van het gewicht van de lijststem, en in 2002 over de 'man-vrouwpariteit' op de kandidatenlijsten en over het kiesrecht voor Belgen die in

het buitenland verblijven. Die wetten zouden, wat het federale beleidsniveau betreft, voor het eerst van toepassing zijn bij de verkiezingen van 18 mei.³⁶

B. De lijstvorming

De opstelling van de kandidatenlijsten was al in het najaar van 2002 begonnen. Uiteraard hielden de partijen rekening met het gewijzigde kiesstelsel, meer bepaald met de veralgemening van de provinciale kieskringen³⁷ en met de verplichting van elk geslacht evenveel kandidaten voor te dragen en ten minste een van de eerste drie plaatsen te reserveren voor een vrouw. De dubbele kandidaatstelling enerzijds en anderzijds het feit dat haast alle ministers van de regionale regeringen een belangrijke plaats op een lijst kregen, hoewel zij niet van plan waren een mandaat in het federale parlement op te nemen, hadden tot gevolg dat in vele gevallen de toewijzing van de eerste plaats(en) op de opvolgerslijst even belangrijk was als die van de verkiesbare plaats(en) op de lijst van de effectieve kandidaten. Ook deze keer gaf de lijstvorming in enkele partijen aanleiding tot interne conflicten; de VLD kreeg bovendien af te rekenen met een dubbele dissidentie.

Bij de VLD maakten in West-Vlaanderen oud-staatssecretaris Pierre Chevalier en minister van Justitie Marc Verwilghen aanspraak op de eerste plaats op de Kamerlijst.³⁸ Na een gesprek tussen beiden legde Chevalier zich op 14 november 2002 neer bij het leiderschap van Verwilghen. Hij zou de vierde plaats krijgen op de VLD-senaatslijst.

In Antwerpen contesteerde Kamerfractie leider Hugo Coveliers het voornemen van de VLD-top de eerste plaats op de Kamerlijst toe te wijzen aan Bart Somers, de burgemeester van Mechelen. Op 21 november 2002 zei Coveliers dat hij, na een gesprek met premier Verhofstadt, een plaats op de senaatslijst had aanvaard, maar dat hij van mening bleef dat zijn partij met de aanwijzing van Somers als lijsttrekker een verkeerde keuze had gemaakt.³⁹

Op 18 december verwierp de Oost-Vlaamse VLD de ontwerpvolgerslijst voor de Kamer, waarop de tweede plaats was toegewezen aan Luc Willems van de

36. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2000, *Res Publica*, 2001, 2-3, p. 248 en Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 249-250.

37. De 'provincialisering' van de kieskringen noopte de meeste partijen ertoe hun interne organisatie aan te passen. De VLD, bijvoorbeeld, vormde met het oog op de lijstvorming provinciale besturen waarin de arrondissementbesturen volgens hun ledenaantal vertegenwoordigd zijn. De SP.A fuseerde haar arrondissementele federaties tot vijf provinciale federaties, een operatie die de partijtopy al langer van plan was door te voeren. CD&V beschikte, als enige Vlaamse partij, al over provinciale bestuursgeledingen.

38. Verwilghen was begin 2001 verhuisd van Dendermonde naar Knokke-Heist. In de pers was de verhuizing in verband gebracht met de rivaliteit in het arrondissement Dendermonde tussen Verwilghen en VLD-voorzitter De Gucht.

39. Coveliers liet na de vorming van de regering-Verhofstadt II verstaan dat de premier hem in dat gesprek een ministerportefeuille had beloofd, maar die belofte niet had gehonoreerd.

NCD, de beweging van oud-CVP-voorzitter Johan Van Hecke die in 2002 tot de VLD was toegetreten. De VLD-leden schoven Guy Hove naar voren als tweede kandidaat-opvolger. Daarop zegde VLD-voorzitter De Gucht Willems de achtste plaats op de senaatslijst toe, met de garantie dat, wanneer hij niet verkozen zou worden, de partij hem tot senator zou coöpteren.

Op 4 januari meldde *De Financieel-Economische Tijd* dat oud-VLD-senator Leo Goovaerts met een eigen partij aan de verkiezingen zou deelnemen. Goovaerts, die jarenlang penningmeester van de VLD was geweest, was begin 1999 uit het partijbestuur gezet en van de senaatslijst geschrapt, nadat hij in een kranteninterview kritiek had geuit op partijvoorzitter Verhofstadt.⁴⁰ Omdat een VLD-lid volgens de partijstatuten niet tegelijk lid kan zijn van een andere partij, maakte VLD-voorzitter De Gucht het initiatief van Goovaerts aanhangig bij de statutaire commissie. Goovaerts diende op zijn beurt een klacht in tegen Verhofstadt. Nadat hij op 13 januari door de statutaire commissie was gehoord, nam Goovaerts ontslag uit de VLD. De Gucht deelde enkele uren later mee dat Goovaerts uit de partij was gezet.

VLD-europarlementslid Ward Beysen, die op 23 maart 2002 de oprichting van de "verstandig rechts"-beweging Liberaal Appel had aangekondigd, maakte op 19 januari bekend dat hij met een eigen lijst aan de verkiezingen van 18 mei zou deelnemen. Beysen verweet de VLD-leiding het liberale gedachtegoed te "ondermijnen" door de partij open te stellen voor "figuren die weinig of niets met het liberalisme te maken hebben" en zette zich af tegen het 'cordon sanitaire' rond het Vlaams Blok.

Beysen en Goovaerts hadden op 23 januari een gesprek over een mogelijke krachtenbundeling, maar achteraf deelden ze mee onafhankelijk van elkaar aan de verkiezingen deel te nemen. Beysen wilde dat Goovaerts zich aansloot bij het Liberaal Appel, maar Goovaerts weigerde dat wegens het "geflirt" van Beysen met het Vlaams Blok. Al op 24 januari stelde hij enkele kandidaten voor van de lijst waarmee hij, onder de naam 'VeiligBlauw', aan de senaatsverkiezingen en aan de Kamerverkiezingen in Brussel-Halle-Vilvoorde zou deelnemen.

Op 13 februari deelde Kamerlid Frans Verhelst mee dat hij voor de rest van de legislatuur als onafhankelijk volksvertegenwoordiger zou zetelen. Bij de samenstelling van de kandidatenlijst voor de Kamer in West-Vlaanderen had hij niet de geambieerde vierde plaats gekregen, maar die van lijstduwer. Hij nam daar geen vrede mee.

Bij CD&V was er voor de eerste plaats op de Kamerlijst in Antwerpen strijd tussen Kamerfractie leider Marc Van Peel en Inge Vervotte, die als ACV-secretaris bekendheid had verworven in het sociaal conflict bij Sabena en wegens haar mediageniek voorkomen de voorkeur had van de partijleiding. Na een persoonlijke

40. Goovaerts zei aan *De Financieel-Economische Tijd* dat Verhofstadt hem nog een lening uit 1988 van 50.000 euro (2 miljoen frank) moest terugbetalen. Volgens Verhofstadt, die de verklaringen van Goovaerts "ronduit crapuleus" noemde, ging het niet om een lening maar om een gift van Goovaerts aan de partij.

interventie van CD&V-voorzitter Stefaan De Clerck stemde het provinciebestuur er op 10 januari mee in de lijsttrekkersplaats toe te wijzen aan Vervotte. Van Peel kreeg de tweede plaats op de senaatslijst.

Nadat in een op 1 februari gepubliceerde peiling van de VRT en *De Standaard* gebleken was dat Jean-Luc Dehaene de tweede populairste politicus in Vlaanderen was, na Steve Stevaert maar vóór Guy Verhofstadt, kwam in CD&V een campagne op gang om de oud-premier, die zich na de verkiezingen van 1999 uit de landelijke politiek had teruggetrokken, te overhalen alsnog deel te nemen aan de verkiezingen. Dehaene, die ondanks druk van de partijleiding en de basis eerder had gezegd geen kandidaat te zullen zijn, deelde op 13 februari mee dat hij de laatste plaats op de opvolgerslijst voor de Senaat aanvaardde. Hij beklemtoonde dat het een louter gebaar was om de partij te steunen en dat hij geen enkele ambitie had om "opnieuw een centrale rol te spelen op Belgisch federaal vlak".

De politiek secretaris van Agalev, Jos Geysels, zei op 18 januari dat zijn partij alle lijsten door een vrouw wilde laten aanvoeren. Het congres stemde er die dag mee in dat Vlaams minister Mieke Vogels de senaatslijst trok. Op 15 februari verwierp het provinciaal congres de modellijst voor de Kamer in West-Vlaanderen, die werd aangevoerd door Ann Croeckeaert, de politiek secretaris van de regio Brugge. Zij was door het pollcomité verkozen boven aftredend Kamerlid Anne-Mie Descheemaeker. De Agalev-leden wezen Rita Brauwers tot lijsttrekker aan. In Oost-Vlaanderen was aftredend Kamerlid Ferdy Willems, die in juli 2002 na de beslissing van Spirit samen te werken met de SP.A naar Agalev was overgestapt, ontevreden over de hem aangeboden derde plaats en de weigering hem de eerste opvolgersplaats te geven. Hij deelde mee met de nationale politiek te kappen.

De N-VA verloor twee 'bekende Vlamingen' die een plaats op een lijst hadden aanvaard. Op 6 februari deelde Paul Van Keer, de voormalige voorzitter van de politievakbond NSPV, mee dat hij zich terugtrok als tweede kandidaat op de senaatslijst, nadat in de pers berichten waren verschenen over het gebruik van vakbondsgeld voor de betaling van kosten die geen verband hielden met zijn voorzitterschap. Op 17 maart deelde de gewezen tv-presentator Walter Capiu mee dat hij om medische redenen afzag van de tweede plaats op de Kamerlijst van West-Vlaanderen die hij eerder had aanvaard.

Op 7 februari deelden de omstreden Arabisch-Europese Liga (AEL) van Dyab Abou Jahjah en de extreem-linkse Partij van de Arbeid (PVDA) mee dat zij onder de naam 'Resist' met een gezamenlijke lijst zouden deelnemen aan de senaatsverkiezingen en aan de Kamerverkiezingen in de provincie Antwerpen.

Na de schorsing (26 februari) door het Arbitragehof van de bepalingen in de wetten van 13 december 2002 die betrekking hadden op de kieskringen in de voormalige provincie Brabant (zie II.1), zagen alle partijen zich gedwongen hun kandidatenlijsten aan te passen. Voor de Franstalige partijen bleef de aanpassing beperkt tot het schrappen van zeven kandidaten op hun lijst voor Brussel-Halle-Vilvoorde, waarop nog maar 22 in plaats van 29 effectieve kandidaten mochten staan. De Vlaamse partijen, die oorspronkelijk in Leuven en Brussel-Halle-

Vilvoorde dezelfde lijst mochten indienen, moesten aparte lijsten opstellen voor de twee kieskringen. Verrassend was de aankondiging (28 februari) dat Frank Vandenbroucke de SP.A-Spirit-kartellijst zou trekken in Brussel-Halle-Vilvoorde en niet in Leuven, de kieskring van zijn woonplaats. Officieel verluide dat de grote kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde interessanter was voor de toen federale minister van Sociale Zaken, die er ook Franstalige kiezers kon aantrekken. De beslissing had ook te maken met verzet van de SP.A-basis tegen het mogelijke lijsttrekkerschap van Spirit-boegbeeld Bert Anciaux, die de tweede plaats had op de oorspronkelijke gezamenlijke lijst, na Vandenbroucke. In de kieskring Leuven werd Saïd El Khadraoui als SP.A-Spirit-lijsttrekker aangewezen.

Agalev wees aftredend Kamerlid Lode Vanoost als lijsttrekker aan in Brussel-Halle-Vilvoorde, dat daardoor de enige kieskring werd waar de Agalev-lijst niet door een vrouw werd aangevoerd.

C. De verkiezingscampagne

Hoewel de datum sinds begin januari bekend was, waren de verkiezingen van 18 mei formeel gezien vervroegde verkiezingen en begon volgens de wet van 4 juli 1989 de 'sperperiode' niet drie maanden voordien (18 februari), maar pas bij de parlamentsontbinding (10 april). In de 'sperperiode' is het gebruik van commerciële affiches en het uitdelen van gadgets verboden en zijn de verkiezingsuitgaven van partijen en kandidaten, waarvan na de verkiezingen aangifte moet worden gedaan, wettelijk begrensd.

Vóór de sperperiode begon, voerden de meeste partijen een zogenaamde precampagne. De SP.A en Spirit vestigden in januari de aandacht op hun samenwerking met 20m²-affiches waarop in een eerste fase een lege schoendoos was afgebeeld en in een tweede fase twee sportschoenen met het logo van beide partijen en de slogan *Samen raken we verder*. Eind januari trachtte de N-VA met affiches met de slogan *De N-VA erin!* haar naambekendheid te vergroten en van het overschrijden van de kiesdrempel de inzet van de verkiezingen te maken. In het vooruitzicht van de uitspraak in het proces tegen het Vlaams Blok (zie IV.9) verspreidde die partij begin februari affiches waarop aanvankelijk de slogan *U weet toch waarom?* stond en nadien *Vlaams Blok. U weet waarom*. Eind februari voerde CD&V precampagne met 20m²-affiches en de slogans *Alle gezinnen eerst; Gezonde bedrijven, meer jobs; Minder stuntten, meer betrouwbare overheid; Die vele vrijwilligers steunen en Drugs, niet met ons*.

De VLD beperkte haar precampagne tot de publicatie in de meeste Vlaamse kranten van een *Open brief aan de burger*, waarin premier Verhofstadt 40 realisaties van de aflopende legislatuur opsomde en 60 beleidsvoorstellen voor de komende legislatuur deed, die hij in de daaropvolgende weken tijdens vijf provinciale fora nader ging toelichten en die de basis vormden van het verkiezingsprogramma van de partij. Volgens de ACV-studiedienst zou de realisatie van de 60 voorstellen 12,325 miljard euro kosten. De VLD betwistte dat en zei dat de kostprijs van haar programma hooguit 7,453 miljard euro bedroeg, maar ze gaf toe dat er in de

periode 2003-2007 onvoldoende budgettaire ruimte zou zijn om het programma uit te voeren.⁴¹

In het Franstalige landsdeel voerde de MR precampagne met de slogan *Le souffle des idées, la force de les réaliser*.

De eigenlijke verkiezingscampagne begon na de ontbinding van Kamer en Senaat (10 april). Wegens de confederale aard van het partijwezen ontbrak ook deze keer een 'nationale' campagne en waren er in feite twee aparte campagnes, één in Vlaanderen en één in het Franstalige landsdeel. Toch waren er enkele opvallende 'grensoverschrijdende' initiatieven.

MR-voorman Louis Michel waarschuwde de Vlamingen, in een interview met *De Standaard* (7 mei), dat een stem voor CD&V gelijkstond met een stem voor PS-voorzitter en "kandidaat-premier" Di Rupo. Hij zei dat de eerste minister uit de grootste politieke familie zou komen, dat de christen-democraten nooit de grootste familie konden worden en dat wie CD&V stemde, de VLD verzwakte en onrechtstreeks Di Rupo verkoos als eerste minister.

De PS-voorzitter richtte zich op 8 mei met een paginagrote advertentie in enkele Vlaamse kranten tot de Vlamingen. Hij riep hen op geen politieke energie te verspillen aan communautaire thema's en "ons gezamenlijk te concentreren op de dingen die Franstaligen, Vlamingen en Duitstaligen verenigen". In de 'open brief' en het feit dat hij in interviews met de Vlaamse audiovisuele media voor het eerst Nederlands sprak, lazen sommigen de ambitie van Di Rupo om eerste minister te worden.

Guy Verhofstadt en Louis Michel ondertekenden op 9 mei namens de VLD resp. de MR een *Contract met de burgers van het land* waarin ze zeiden niet zonder elkaar in de nieuwe regering te stappen en zeven gemeenschappelijke beleidsdoelstellingen naar voren schoven, onder meer een verdere belastingverlaging, strijd tegen de criminaliteit, een versterking van het pensioenstelsel en het behoud van "de beste gezondheidszorg van West-Europa met de middelen die daarvoor nodig zijn". Ze zeiden ook dat de communautaire tegenstellingen op "een rationele, volwassen en niet-provocerende wijze" zouden "worden uitgesproken en opgelost".

In Vlaanderen was aftredend premier Verhofstadt het boegbeeld van de VLD-campagne, al wachtte de partij tot de laatste twee weken om hem voluit in te zetten. Zijn verkiezingslogan *Ons land staat er weer* was een antwoord op die van 1999: *Dit land kan beter*. In het 'Contract met de kiezer' van de VLD stond een verdere lastenverlaging centraal. Opvallend waren de thema-affiches van een kussend paar, een mannelijk homokoppel en een vader met een naakte baby op de schouders waarmee de partij de zachte, menselijke kant van het liberalisme wilde beklemtonen en de vrouwelijke kiezers hoopte aan te spreken.

41. Een wetsvoorstel van Pieter De Crem (CD&V) om het Planbureau de kostprijs van de verkiezingsprogramma's te laten berekenen, was in de lente 2002 door de Kamer verworpen. De Crem had op 29 januari de Vlaamse partijvoorzitters uitgenodigd een protocolakkoord te sluiten over de vrijwillige doorlichting van het verkiezingsprogramma, maar de voorzitters wuifden het voorstel wegens allerlei praktische bezwaren weg.

De SP.A en Spirit voerden hun gezamenlijke campagne onder de slagzin *Politiek gaat over de mensen*. De SP.A legde de klemtoon op 'gelijke kansen' en zette met de werkgelegenheid een 'klassiek' socialistisch thema centraal. De campagne werd gedragen door de zogenaamde teletubbies: voorzitter Stevaert, de ministers Vandecasteele en Vandenbroucke, aangevuld met 'coming lady' Freya Van den Bossche.⁴² Spirit richtte zich vooral tot de jongere kiezers.

CD&V trachtte zijn imago als solide alternatief voor paars-groen te versterken. Met de slogan *Voor mensen en waarden* wendden de christen-democraten zich tot de kiezers die teleurgesteld waren over het drugs- en veiligheidsbeleid en beklemtoonden zij hun bekommernis voor de zwakkeren in de samenleving. De tweede 'base line' plaatste CD&V als garant van een 'betrouwbare overheid' tegenover de 'beloftecultuur' van de paars-groene partijen.

Het Vlaams Blok voerde een "zachte en vrouwvriendelijke" campagne onder het thema *Veilig Vlaanderen* en met het beeld van een vrouw die het V-teken maakt, maar bespeelde niettemin zijn traditionele thema's: veiligheid, vreemdelingen, drugs.

Met de slogan *Agalev maakt het verschil* beklemtoonden de Vlaamse groenen dat zij geen partij zijn als een andere en dat het beleid van een regering met de groenen verschilt van een regering zonder hen. Agalev legde het zwaartepunt van zijn campagne op het rechtstreekse contact met de kiezer en ging voor het eerst systematisch canvassen. Eveneens voor het eerst mochten de belangrijkste kandidaten persoonlijke propaganda maken.

De N-VA presenteerde zich als de partij 'voor zes miljoen Vlamingen' en zette de Vlaamse staatsvorming vooraan in het programma.

In het Franstalige landsdeel werd de verkiezingscampagne beheerst door de strijd tussen de PS en de MR voor het politieke marktleiderschap. De PS profileerde zich met de slogan *Le progrès pour tous* als een vooruitstrevende partij die opkomt voor sociale bescherming en het behoud van een sterke staat. De MR koos als slogan *Du coeur à l'ouvrage*. In de campagne lag de klemtoon op 'klassieke' thema's als belastingverlaging en de gelijke behandeling van zelfstandigen. Met het 'sociaal charter' dat de MR op 1 mei, het Feest van de Arbeid, voorstelde en zich, zoals de PS, engageerde voor een forse verhoging van het gezondheidszorgbudget, trachtte de partij de kritiek te weerleggen dat zij niet sociaal zou zijn. Ecolo hield het op de korte slogan *Marche*. Met *Le 18 mai, place à l'humain* wilde het CDH aangeven dat voor de Franstalige christen-democraten de mens voor gaat op de markt, de staat en het leefmilieu.

In de campagne speelden de media, inzonderheid de televisie, nog meer dan voorheen de toonaangevende rol. In Vlaanderen kreeg het programma *Doe de stemtest* dat de VRT-televisie op 20 april uitzond en waarin de kijkers, aan de hand van 36 stellingen, konden nagaan welke partij het best bij hen paste, nogal wat kritiek, van onder anderen CD&V-voorzitter De Clerck, die zei dat het ge-

42. De vierde 'teletubbie', Patrick Janssens, was burgemeester van Antwerpen geworden en nam, hoewel hij kandidaat was voor de Kamer, niet deel aan de landelijke verkiezingscampagne.

maakt was op maat van het SP.A-Spirit-kartel. Algemeen leefde de indruk dat er een overaanbod aan verkiezingsprogramma's was. Opvallend was dat inhoudelijke debatten betere kijkcijfers haalden dan infotainmentprogramma's als *Bracke & Crabbé*.

De campagne was in hoge mate gepersonifieerd. Een allesoverheersend thema of strijdpunt ontbrak, al kwam in de laatste weken de werkgelegenheid als belangrijk onderwerp naar voren. Aanleiding was het voor de paars-groene partijen 'vervelende' bericht dat het aantal werklozen met een uitkering in april was gestegen tot 400.353 en daarmee voor het eerst sinds augustus 2000 weer boven de 400.000-grens lag.⁴³ Premier Verhofstadt relativeerde het cijfer door erop te wijzen dat de regering beslist had de 50- tot 56-jarigen weer in de werkloosheidsstatistiek op te nemen en er onder paars-groen 160.000 jobs waren bijgekomen. De christelijke vakbond ACV betwistte dat en zei dat de werkloosheid hoe dan ook hoger lag dan in 1999, het jaar van het aantreden van de regering-Verhofstadt I. De politieke crisis, begin mei, over de spreiding van de vluchten van op Zaventem en het ontslag van de Ecolo-regeringsleden (zie I.3) hadden vanzelfsprekend een weerslag op de verkiezingscampagne en riepen vragen op over de "betrouwbaarheid" van de groenen als regeringspartner en over de voortzetting van de paars-groene coalitie. Premier Verhofstadt had al op 26 januari, tijdens de nieuwjaarsreceptie van de Oost-Vlaamse VLD, gezegd dat, indien de VLD versterkt uit de verkiezingen zou komen, er met vier in plaats van zes partijen geregeerd zou kunnen worden. Op het verkiezingscongres (29-30 maart) had VLD-voorzitter De Gucht gezegd dat de groenen "veel, veel redelijker moeten worden" indien ze wensten verder met de liberalen te regeren. Na het vertrek van Ecolo uit de regering zei premier Verhofstadt (5 mei) dat zijn enthousiasme om samen te werken met Ecolo "onder het vriespunt is gedaald". Ook Louis Michel zei bij voorkeur niet meer met de "politiek onvolwassen" groenen te willen regeren. Opmerkelijk was dat CD&V-voorzitter De Clerck bij de start van zijn verkiezingscampagne in Blankenberge (14 april) een coalitie met de groenen had uitgesloten omdat ze zich een onbetrouwbare partner hadden getoond. Nadat ACW-voorzitter Jan Renders negatief op de verklaring had gereageerd, zwakte De Clerck het 'veto' tegen Agalev af en zei hij (18 april) "liever niet met de groenen" te willen regeren.

43. De mededeling van het INR (12 mei) dat de fiscale en parafiscale druk in 2002 tot de recordhoogte van 45,6% van het BBP was gestegen (2001: 45,0%) kwam voor de aftredende coalitie, inzonderheid de liberalen, eveneens ongelegen. De VLD en de MR schreven de stijging toe aan de hogere belastingopbrengst ingevolge de groei van de werkgelegenheid en aan de strijd tegen de fiscale fraude. Volgens Eurostat (13 juni) was de belastingdruk in België tussen 1995 en 2001 gestegen van 45,1 naar 46% van het BBP en was hij daarmee de op twee (Zweden en Denemarken) na hoogste in de Europese Unie. Uit cijfers van de OESO (22 oktober) bleek dan weer dat de fiscale en parafiscale druk gestegen was van 45,3% in 1999 en 45,8% in 2001 tot 46,2% in 2002, het derde hoogste cijfer van alle lidstaten.

In de campagne speelden ook opiniepeilingen een rol. Een enquête in opdracht van de VRT en *De Standaard* gaf op 1 februari aan dat het SP.A-Spirit-kartel met 19,2% van de kiesintenties goed lag in de kiezersmarkt. De VLD en CD&V bleven met 24,1 resp. 23,8% op gelijke hoogte. Agalev haalde nog 9,3% van de stemmen maar verloor in vergelijking met de VRT-DS-peiling van oktober 2002. Dat Jean-Luc Dehaene de tweede populairste politicus was, gaf, zoals gezegd (zie II.2), aanleiding tot een campagne in CD&V om hem alsnog een prominente rol in de verkiezingsstrijd te geven.

In de driemaandelijke peiling van *La Libre Belgique* (31 maart) bleef de VLD met 22,3% de grootste partij in Vlaanderen, voor CD&V (22,1%). Voor het SP.A-Spirit-kartel gaf de peiling 20,2% aan. Agalev (9,5%) zakte ook in deze peiling onder de 10%-grens. In Wallonië groeide de PS naar 32,3% en bleef de MR op 26,3% steken. Het CDH kreeg 15,9% van de kiesintenties, Ecolo nog 15,7%.

In de VRT-DS-peiling die op 10 mei werd gepubliceerd, lagen de VLD (23,6%) en CD&V (23,5%) nog altijd nek-aan-nek en rukte het kartel op naar 22,4%. SP.A-Spirit bleek vooral te winnen van Agalev, dat tot 5,7% van de kiesintenties was teruggevallen. Voor het Vlaams Blok gaf de peiling 16,9% aan, voor de N-VA 5,7%. De *Libre*-peiling van 12 mei gaf de VLD (22,5%) een ruimere voorsprong op CD&V (21,9%) en SP.A-Spirit (21,1%). Het Vlaams Blok kwam op 18%, Agalev op 8,4%. De N-VA bleef op 4,7% steken. In Wallonië kreeg Ecolo nog 14,8% van de kiesintenties. De PS stond op 32,4%, de MR op 26,5% en het CDH op 16,2%. De dramatische score van Agalev veroorzaakte ontredde in de partijgelederen. De partijleiding reageerde met een slotoffensief 'Groen is vandoen'.

D. De verkiezingsuitslag

Aan de verkiezingen van 18 mei namen, voor de Kamer, 39 partijen of lijsten deel, tegenover 53 in 1999 en 64 in 1995. Er waren 7.570.637 kiezers ingeschreven. Van de kiesgerechtigde Belgen die in het buitenland verbleven en die over ruimere mogelijkheden beschikten om aan de verkiezingen deel te nemen, hadden er zich 114.677 in een Belgische gemeente als kiezer laten inschrijven. Een meerderheid van hen (67,7%) verkoos per brief te stemmen. Zoals in 1999 werd in 62 van de 208 kantons (207 van de 586 gemeenten), die ongeveer 44% van de kiezers vertegenwoordigden, elektronisch gestemd.

Van de kiesgerechtigden namen er 6.936.801 aan de verkiezingen deel, van wie 86.279 van de ingeschreven 'buitenlandse Belgen'. Er waren 364.612 blanco en ongeldige stembiljetten (5,26%).

Voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers zag de landelijke uitslag er zo uit⁴⁴:

44. Voor een uitvoerige analyse, zie: W. FRAEYS, Les élections législatives du 18 mai 2003: analyse des résultats, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 379-399.

	Stemmen	%	Vershil	Zetels	Vershil
VLD	1.009.223	15,36	+ 1,06	25	+ 2
SP.A-Spirit	979.750	14,91	-	23	-
CD&V	870.749	13,25	- 0,84	21	- 1
PS	855.992	13,02	+ 2,86	25	+ 6
Vlaams Blok	767.605	11,68	+ 1,81	18	+ 3
MR	748.952	11,40	+ 1,26	24	+ 6
CDH	359.660	5,47	- 0,40	8	- 2
N-VA	201.399	3,06	-	1	-
Ecolo	201.118	3,06	- 4,29	4	- 7
Agalev	162.205	2,47	- 4,52	-	- 9
FN	130.012	1,98	- 0,53	1	-

In Vlaanderen (inclusief Halle-Vilvoorde) bleef de VLD met 24,20% (+ 1,68) de grootste partij. Het SP.A-Spirit-kartel verdrong de christen-democraten van de tweede plaats en boekte met 23,53% van de stemmen een onverwacht sterk resultaat. In 1999 was de SP gezakt tot 15,70%. Bij de senaatsverkiezingen haalde het kartel, met Stevaert als lijsttrekker, in het Nederlands kiescollege zelfs meer stemmen (1.013.560) dan de VLD (1.007.868).

De christen-democraten (20,99%) verloren nog eens 1,22 procentpunten. Het Vlaams Blok (17,86%) won 2,55 procentpunten. De N-VA bleef steken op 4,84% en haalde maar één Kamerzetel, in West-Vlaanderen, de enige kieskring waar ze over de kiesdrempel kwam. Voor de Senaat kwam de N-VA enkele duizenden stemmen te kort om de kiesdrempel te halen. In 1999 had de alliantie van de Volksunie en ID21 nog 8,84% van de stemmen gekregen. De grootste verrassing van de verkiezingen was de spectaculaire achteruitgang van Agalev (3,85%), dat 7,17 procentpunten verloor. Doordat de groenen nergens over de kiesdrempel kwamen, waren ze op slag alle negen hun Kamerzetels kwijt.

De strijd op de senaatslijsten tussen de 'boegbeelden' werd gewonnen door Steve Stevaert (604.667 voorkeurstemmen). Guy Verhofstadt kreeg 573.182 naamstemmen, Stefaan De Clerck 343.816.

In Wallonië versterkte zowel de PS als de MR haar positie. De socialisten kregen 36,40% van de stemmen (+ 7,19), de liberalen 28,37% (+ 3,65). De christen-democraten (CDH) leden licht verlies (15,36%, - 1,47). Ook hier werden de groenen zwaar afgestraft, maar Ecolo haalde met 7,46% (- 10,84) nog wel de kiesdrempel, waardoor de partij vier van haar elf Kamerzetels behield. Het FN kwam eveneens over de kiesdrempel (5,57%, + 1,47).

Louis Michel kreeg, voor de Senaat, iets meer voorkeurstemmen (446.469) dan Elio Di Rupo (442.537). Joëlle Milquet stond op de derde plaats met 185.717.

De kiesdrempel had enkel in Vlaanderen gevolgen. Zonder de drempel zou de N-VA een tweede Kamerzetel en twee senaatszetels (waarvan één bij de coöptatie) hebben behaald. Agalev zou twee Kamerzetels en één senaatszetel hebben behaald. Van die drie 'verloren' Kamerzetels gingen er twee naar het Vlaams Blok en één naar de VLD; van de drie 'verloren' senaatszetels kreeg de VLD er twee en

het SP.A-Spirit-kartel één. Voor de twee partijen had de verkiezingsuitslag zware financiële gevolgen. Doordat de Vlaamse groenen geen Kamerleden en senatoren meer hadden, verloren zij hun federale overheidsdotatie. Ook de N-VA was haar federale dotatie kwijt. De wet bepaalt immers dat een partij ten minste één rechtstreeks gekozen moet hebben in de Kamer en in de Senaat om op financiële ondersteuning aanspraak te kunnen maken.⁴⁵

Op 20 mei bood SP.A-voorzitter Stevaert een van de drie mandaten van gecoöpteerd senator waarop het SP.A-Spirit-kartel recht had, aan aftredend Agalev-senator Jacinta De Roeck aan. Agalev ging op het aanbod in, dat volgens waarnemers paste in het streven van Stevaert naar samenwerking en zo mogelijk de vorming van een kartel met Agalev, zeker in Limburg, tegen de Europese en deelstaatverkiezingen van 13 juni 2004.

De nieuwe Kamer werd op 5 juni geïnstalleerd. Die dag legden ook de rechtstreeks verkozen senatoren de eed af. Op 12 en 19 juni werden de gemeenschaps-senatoren resp. de gecoöpteerde senatoren beëdigd. Pas na de vorming van de regering-Verhofstadt II en de vervanging van de ministers en staatssecretarissen waren de Kamer en de Senaat 'definitief' samengesteld. Van de 150 Kamerleden hadden er 37 zitting als opvolger: 14 ter vervanging van een lid van de federale regering, 11 ter vervanging van een lid van een regionale regering, 5 als opvolger van een Kamerlid dat tegelijk als senator was verkozen en dat laatste mandaat opnam, 6 als vervanger van een Kamerlid dat eerder verkozen was als lid van het Europees Parlement of een deelstaatparlement en dat mandaat bleef uitoefenen, en één als opvolger van een gekozen die zijn mandaat niet wenste op te nemen. Kamervoorzitter De Croo waarschuwde er in dat verband voor dat zijn assemblee een "vervangingsparlement" dreigde te worden.⁴⁶ Van de 150 Kamerleden waren er 53 vrouwen, beduidend meer dan in de vorige Kamer (36).

Door de halvering van het gewicht van de lijststem, maar ook door het effect van de kiesdrempel in de kieskring Antwerpen, hadden er 18 Kamerleden en 7 senatoren de nuttige volgorde kunnen doorbreken. Twaalf van hen zouden ook zonder de halvering van het gewicht van de lijststem verkozen zijn. Van de overige dertien lieten er zich vier vervangen door een partijgenoot die wel in de nuttige volgorde verkozen was.⁴⁷

45. Eind augustus kwamen de voorzitters en topministers van de paarse regeringspartijen overeen de wet te wijzigen om de N-VA alsnog een overheidsdotatie te geven. Het initiatief kwam van de VLD, die daarin een middel zag om de lopende kartelgesprekken tussen de N-VA en CD&V te doen mislukken (zie ook IV.9). N-VA-voorzitter en -Kamerlid Geert Bourgeois diende op 2 oktober een wetsvoorstel in om de wet op de partijfinanciering te wijzigen. Een partij zou nog maar in één federale assemblee een rechtstreeks gekozen moeten hebben, om recht te hebben op een dotatie. Het voorstel was eind 2003 nog niet goedgekeurd.

46. Herman De Croo (VLD) was op 14 juli tot Kamervoorzitter herkozen. Dezelfde dag werd ook Armand De Decker (MR) herkozen als voorzitter van de Senaat.

47. B. WAUTERS, Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 401-428.

E. De regeringsvorming

Zoals dat gebruikelijk is, bood premier Verhofstadt daags na de verkiezingen aan de koning het ontslag van de regering aan. Het staatshoofd belastte het demissionaire kabinet met de afhandeling van de lopende zaken. Nog dezelfde dag begon de vorst zijn politieke raadplegingen. De twee liberale partijen drongen aan op de snelle vorming van een paars kabinet en zeiden een informatieronde overbodig te vinden. De socialisten vonden het aangewezen dat een informateur de overeenstemming en de verschillen in de beleidsprioriteiten van de vier kandidaat-regeringspartijen zou inventariseren.

Op 21 mei belastte de koning PS-voorzitter Di Rupo met een informatieopdracht. Di Rupo ging meteen aan de slag en zou tijdens zijn opdracht 152 vertegenwoordigers van "de drijvende krachten van de samenleving" ontvangen. De liberalen reageerden koel op de aanstelling. Bij de VLD was sprake van een "ereronde" na de verkiezingszege van de PS-voorzitter.

Op 22 mei verklaarde gouverneur Quaden van de Nationale Bank, na een onderhoud met de informateur, dat de overheid in 2003 op een financieringstekort van 0,6% van het BBP afstevende indien er niet 1,5 miljard euro zou worden bespaard. Commissaris Henri Bogaert van het Planbureau deelde Di Rupo op 23 mei mee, dat er bij ongewijzigd beleid een financieringstekort zou zijn tot 2007. Volgens het lopende stabiliteitsprogramma zou er in 2003 een financieringsevenwicht moeten zijn en in 2004 en 2005 een overschot van 0,3% resp. 0,5%. Om die laatste doelstelling te halen, zou er in 2005 3 miljard euro moeten worden bespaard.⁴⁸ Di Rupo concludeerde uit de vooruitzichten van het Planbureau dat er bij de regeringsonderhandelingen een budgettair kader voor de hele legislatuur zou moeten worden uitgewerkt.

Op 25 mei bracht Di Rupo bij de koning mondeling verslag uit over zijn informatieopdracht. Aan de pers zei hij dat liberalen en socialisten de vaste wil hadden een regering te vormen en dat hij twee heikele punten zag: enerzijds de combinatie van het streven naar een begrotingsevenwicht met het voeren van een sociaal beleid en het oplossen van een aantal maatschappelijke problemen, anderzijds de samenstelling van een regering in overeenstemming met de verkiezingsuitslag. Eerder had Di Rupo er op gewezen, dat de liberale en de socialistische familie nagenoeg even groot waren en dat de ministerportefeuilles en invloedssferen bijgevolg gelijkmatig verdeeld zouden moeten worden.

Nadat hij op 27 mei een laatste reeks gesprekken had gevoerd, werkte de informateur zijn eindrapport af en overhandigde het op 28 mei aan de koning. In zijn verslag van 61 bladzijden, met de titel *Voor een creatief en solidair België*, noemde Di Rupo werkgelegenheid en sociale bescherming de belangrijkste prioriteiten

48. De cijfers van Bogaert kwamen uit de economische vooruitzichten die het Planbureau op 26 mei publiceerde. Het Planbureau verwachtte een groei van 1,2% in 2003, 2,3% in 2004 en gemiddeld 2,7% in 2005 en 2006. Tussen 2003 en 2008 zou de werkloosheid met 160.000 banen stijgen, maar door de toename van de beroepsbevolking zou het aantal werklozen met maar 38.000 afnemen.

voor de nieuwe regering. Hij stelde voor een nationale conferentie voor de werkgelegenheid te houden waarop politici en sociale partners afspraken zouden maken over het werkgelegenheidsbeleid en de creatie van 62.000 banen per jaar. Voor gezondheidszorg zou tijdens de legislatuur 5 miljard euro extra moeten worden uitgetrokken. De begrotingstoestand was volgens de informateur moeilijk maar niet dramatisch. Op korte termijn zou de overheidsschuld kunnen worden verminderd door de overname van het pensioenfonds van Belgacom, in ruil waarvoor de overheid het pensioen van de Belgacom-werknemers zou betalen. De lastenverlaging die de liberalen voorstonden, bleef volgens Di Rupo een "zeer gevoelig probleem". Onenigheid onder de toekomstige coalitiepartners was er over onder meer het jeugdbeschermingsrecht, het migrantenstemrecht en de privatisering van Belgacom.

Nog op 28 mei benoemde de koning, zoals verwacht, Guy Verhofstadt tot formateur. Die dag had Verhofstadt een eerste gesprek met de voorzitters van de VLD, de SP.A, Spirit, de PS en de MR over de organisatie van het formatieberaad. Afgesproken werd dat de SP.A en Spirit met een gezamenlijke delegatie aan de onderhandelingen zouden deelnemen. Wegens Hemelvaart (29 mei) en de deelname van Verhofstadt aan de Russisch-Europese top in Sint-Petersburg (30-31 mei) duurde het tot 3 juni vooraleer de formateur een ontwerpregeerakkoord aan de kandidaat-regeringspartijen overhandigde en het formatieberaad van wal stak. Blikvanger van de 27 bladzijden tellende nota was een selectieve lastenverlaging van 1,5 miljard euro (telkens 750 miljoen euro in 2004 en 2005) die, samen met flankerende maatregelen, 210.000 jobs zou moeten genereren. Het budget voor gezondheidszorg zou dubbel zo snel kunnen groeien als de economie, met een maximum van 1,1 miljard euro per jaar. Verhofstadt gaf het lopende stabiliteitsprogramma op, aanvaardde voor 2004 een begrotingsevenwicht (in plaats van een overschot van 0,3% van het BBP) en nam vrede met een groei van 0,4% in 2007 (tegenover al 0,5% in 2005 in het stabiliteitsprogramma van 2002). De socialisten reageerden voorzichtig op de nota-Verhofstadt en zeiden meer duidelijkheid te wensen over de financiële impact van de voorstellen.

Op 13 juni kondigde Verhofstadt aan dat de kandidaat-regeringspartijen voor het begrotingsjaar 2003 in plaats van een evenwicht een "conjunctureel" financieringstekort van 0,4% van het BBP aanvaardden. "Structureel" zouden de overheidsfinanciën evenwel nog in evenwicht zijn. Om het tekort tot 0,4% van het BBP te beperken, zou een "correctie" van 1 miljard euro nodig zijn.

Tijdens de tweede week van het formatieberaad stak de kwestie van de spreiding van de nachtvluchten van en naar Zaventem (zie I.3) opnieuw de kop op. Op 10 juni stelde het hof van beroep van Brussel 47 inwoners van de noordrand in het gelijk, die eind 2002 de concentratie van de nachtvluchten hadden aangevochten en van wie de vordering in februari door de rechtbank van eerste aanleg was verworpen.

Volgens het hof van beroep schond de concentratie van de geluidsoverlast bij een beperkte groep omwonenden van de luchthaven het grondwettelijke recht op gezondheid en het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, dat het rustig

genot van het privé-leven, het gezinsleven en de woning waarborgt. Het hof zei dat de overheid in de besluitvorming de gezondheidsrisico's niet in rekening had gebracht en niet op een aannemelijke wijze had verantwoord waarom de geluidslast boven de noordrand werd geconcentreerd. De rechtbank gaf de overheid 60 dagen de tijd om alle vluchten, zowel overdag als 's nachts, over de hele regio te spreiden, door zoveel mogelijk de drie start- en landingsbanen te gebruiken en door de vluchtroutes maximaal te spreiden en te laten uitwaaieren. Volgens de rechter kon de bevolkingsdichtheid geen criterium zijn voor de vaststelling van de vluchtroutes, wel de blootstelling aan lawaai, die voor alle burgers gelijk moet zijn. In een reactie zei formateur Verhofstadt "dat we exact bezig zijn met de uitvoering van het arrest". Hij verwees naar de laatste fase van het op 15 mei van kracht geworden spreidingsplan van 24 januari, die op 12 juni zou ingaan, en zei dat nog nooit een "daad van een regering zo dicht een uitspraak van een hof van beroep heeft gevolgd".

Alle Vlaamse politieke partijen juichten het arrest toe. Ze zagen er een middel in om het verzet van het Brusselse gewest tegen een meer doorgedreven spreiding van de nachtvluchten te breken. In het Vlaams Parlement zei minister van Leefmilieu Ludo Sannen (Agalev) dat het akkoord van 24 januari aangepast zou moeten worden. Hij kondigde aan dat de Vlaamse regering geluidsnormen zou uitvaardigen om een totale spreiding te realiseren en dat daartoe Brussel zijn normen op die van Vlaanderen zou moeten afstemmen. De Brusselse minister van Leefmilieu, Didier Gosuin (MR-FDF), vond het arrest een goede zaak voor Brussel, omdat de nachtvluchten over de noordrand ook de Brusselse wijken Haren en Neder-over-Heembeek troffen en omdat 90% van de dagvluchten over het grondgebied van het gewest kwam. SP.A-onderhandelaar Frank Vandenbroucke noemde de interpretatie van Verhofstadt "te optimistisch". Spirit-onderhandelaar Bert Anciaux zei dat Verhofstadt zich vergiste wanneer hij liet uitschijnen dat de regering al met een volledige en billijke spreiding bezig was.

Op het formatieberaad zou de kwestie van de nachtvluchten pas helemaal aan het einde ter sprake komen.

Eveneens tijdens de tweede week van het formatieberaad rezen er opnieuw problemen met de genocidewet, waarvan de paars-groene meerderheidspartijen kort voor de verkiezingen het toepassingsgebied verengd hadden (zie I.5).

De kamer van inbeschuldigingstelling van Brussel verklaarde op 10 juni een klacht tegen de Israëliische generaal Amos Yaron ontvankelijk. De klacht was samen met die tegen premier Sharon ingediend, maar Sharon kon wegens zijn immuniteit niet vervolgd worden. Yaron was minister van Landsverdediging op het ogenblik dat het Israëliische leger de vluchtelingenkampen Sabra en Chatila had bestormd. Israël vroeg België de zaak door te verwijzen naar een Israëliische rechtbank. De demissionaire regering ging op 13 juni op dat verzoek in.

De Amerikaanse minister van Defensie, Donald Rumsfeld, die in Brussel was voor een Navo-bijeenkomst, dreigde er op 12 juni opnieuw mee de bouw van een nieuwe Navo-zetel in Brussel tegen te houden "zolang we geen garanties hebben dat België een gastvrij land is". Hij zei dat het geen zin had in Brussel te

vergaderen indien militairen en ambtenaren er het risico liepen gearresteerd te worden. Ontslagnemend premier en formateur Verhofstadt en demissionair minister van Buitenlandse Zaken Michel zeiden op 13 juni dat de regering niet van plan was de wet nogmaals te wijzigen. Twee dagen later zei VLD-voorzitter De Gucht evenwel dat er aan de genocidewet gesleuteld zou moeten worden om te voorkomen dat Brussel zijn rol als diplomatieke ontmoetingsplaats zou verliezen. In het weekblad *Knack* (18 juni) zei oud-Navo-secretaris-generaal Willy Claes te vrezen dat de VS al beslist hadden het politieke hoofdkwartier van de Navo uit België weg te halen.

Verhofstadt zei op 18 juni dat er aan de onderhandelingstafel "een begin van consensus" was om de genocidewet aan te passen en onschendbaarheid te verlenen aan een ruime groep medewerkers van en bezoekers aan de internationale instellingen in Brussel.

Op 19 juni maakte ontslagnemend minister van Justitie Verwilghen bekend dat de federaal procureur hem had ingelicht over klachten tegen VS-president George Bush jr., andere Amerikaanse toppolitici en de Britse premier, Tony Blair, in verband met de oorlog in Irak. De regering stuurde nog diezelfde dag de klachten door naar de Verenigde Staten resp. het Verenigd Koninkrijk.

Geruchten als zouden Amerikaanse diplomaten hebben laten verstaan dat Washington Louis Michel en André Flahaut liever niet zag terugkeren als minister van Buitenlandse Zaken resp. van Landsverdediging vertroebelden intussen de sfeer op het formatieberaad. Michel zei (19 juni) dat het wat hem betrof "Buitenlandse Zaken wordt of niets".

Een woordvoerder van de VS-ambassade in Brussel zei op 20 juni dat de geplande verruiming van de immuniteit niet volstond en dat de genocidewet zou moeten worden ingetrokken. Leo Delwaide, de Havenscheper van Antwerpen, zei in het VRT-televisiejournaal bevreesd te zijn voor een boycot. Hij zei dat Amerikaanse bedrijven om politieke redenen de Antwerpse haven links wilden laten liggen.⁴⁹

In de nacht van 21 op 22 juni beslisten de liberale en socialistische onderhandelaars de genocidewet van haar universele karakter te ontdoen. Klachten zouden enkel nog ontvankelijk zijn indien het slachtoffer of de verdachte Belg is of in België verblijft. Verhofstadt zei dat de beslissing niet onder Amerikaanse druk was genomen, maar om misbruik tegen te gaan.⁵⁰

49. Thomas Leysen, de topman van Umicore en voorzitter van de werkgeverskoepel Agoria, zei in *De Standaard* van 11 oktober dat het Verbond van Belgische Ondernemingen de regeringstop in de zomer had ingelicht over het snel verslechterende imago van België bij het Amerikaanse bedrijfsleven, maar dat het "weggelachen" werd. Leysen zei dat zijn non-ferrogroep een jarenlange Amerikaanse klant had die "pissed off with Belgium" was.

50. Op 7 juli meldde de correspondentie van de VRT-televisie in de VS dat de aanpassing van de genocidewet voor de Amerikaanse regering onvoldoende ver ging en dat Washington aandrang op een automatische immuniteit voor alle VS-burgers. In het regeerakkoord dat op 8 juli werd voorgesteld, werd de wijziging van de wet niet vermeld.

Na het akkoord over de aanpassing van de genocidewet verluidde in de pers dat de sfeer aan de onderhandelingstafel verbeterd was en er overeenstemming groeide over de contouren van het begrotingskader voor 2004-2007. Algauw bleek dat die berichten voorbarig waren.

Uit het jaarverslag dat de Hoge Raad van Financiën (HRF) op 25 juni aan ontslagnemend minister van Financiën Reynders overhandigde,⁵¹ bleek dat zelfs in een relatief gunstig economisch klimaat de nieuwe regering geen ruimte zou hebben om zonder compenserende maatregelen nieuwe beleidsinitiatieven te nemen. De HRF drong in zijn advies aan op maatregelen om het tekort in 2003 zoveel mogelijk te beperken. Volgens de HRF zou in 2007 een financieringsoverschot van 0,7% gerealiseerd moeten worden.

Nadat zij in de nacht van 25 op 26 juni het juridische hoofdstuk van het ontwerp-regeerakkoord hadden afgerond, namen de onderhandelaars op 27 juni de draad van het begrotingskader weer op.

De gesprekken verliepen stroef. De PS, die klaagde over de "chaotische" werkwijze van de formateur, stelde zich hard op. "Mijn partij heeft de verkiezingen gewonnen, mijn kiezers moeten dat merken", zei PS-voorzitter Di Rupo (28 juni). Formateur Verhofstadt zag zich genoodzaakt bilaterale gesprekken te voeren met de partijdelegaties en apart met de partijvoorzitters te onderhandelen.⁵² In de nacht van 29 op 30 juni werden de onderhandelaars het eens over onder meer een selectieve lastenverlaging van 800 miljoen euro, de groei van het budget voor gezondheidszorg met 4,5% per jaar, de verhoging van de laagste netto-inkomens en de overname van de 'historische schuld' van de NMBS. Over de financiering van die maatregelen was er nog geen overeenstemming.

Na de persconferentie waarop het akkoord werd aangekondigd kwam het tot een felle aanvaring tussen VLD-voorzitter De Gucht en zijn PS-collega Di Rupo. Di Rupo, die al geïrriteerd was over de naar zijn mening onvoldoende neutrale opstelling van de formateur en de verklaring van De Gucht dat de PS "op een andere planeet leeft", was furieus omdat de VLD-voorzitter op de persconferentie de verhoging van het budget voor gezondheidszorg gekoppeld had aan de uitbreiding van de 'maximumfactuur' tot de zelfstandigen. Toen de PS-voorzitter op 30 juni en 1 juli niet kwam opdagen voor het formatieberaad, brachten de media zijn afwezigheid in verband met het incident en werd herinnerd aan de 'verdwintruc' van zijn voorganger Guy Spitaels, die in 1988 tijdens het formatieberaad drie dagen 'onderdook'. Bij de PS werd gezegd dat Di Rupo om privé-redenen afwezig bleef en dat de andere partijen daarvan vooraf op de hoogte waren gebracht.⁵³ Dat Verhofstadt en Di Rupo op 2 juli samen lunchten, suggereerde dat er toch

51. *De Financieel-Economische Tijd* had op 21 juni geschreven dat Reynders het rapport had willen achterhouden tot na het formatieberaad, maar dat de HRF beslist had het in voorkomend geval op eigen initiatief te zullen vrijgeven.

52. Louis Michel werd op 29 juni met vermoedingsverschijnselen in het ziekenhuis opgenomen. Hij bleef daar tot de middag van 1 juli.

53. Later bleek dat Di Rupo twee dagen in het ziekenhuis van Bergen was geweest, waar zijn partner een kleine medische ingreep had ondergaan.

meer aan de hand was. Vanaf 3 juli zat de PS-voorzitter weer aan de onderhandelingstafel in een, volgens de deelnemers, "opmerkelijk betere sfeer".

Op 3 juli kwam van het formatieberaad het bericht dat gewerkt werd aan een plan voor 'fiscale regularisatie' voor beleggers die hun kapitaal vanuit het buitenland naar België zouden repatriëren.⁵⁴ Ter verantwoording van de maatregel werd verwezen naar de EU-richtlijn die op 1 januari 2005 van kracht zou worden en financiële instellingen verplicht informatie over rekeningen van een buitenlandse klant door te geven aan de belastingdienst van diens land, maar ook naar de opbrengst van de operatie voor de schatkist. De 'fiscale amnestie', die voor de socialisten moeilijk lag, werd gekoppeld aan een strengere bestrijding van de fiscale fraude. Over het principe van de fiscale regularisatie waren alle partijen het eens, maar over de voorwaarden liepen de standpunten uiteen. De PS sprak over een 'bijdrage' van 15% op het kapitaal, de SP.A over 8 tot 10%, de liberalen over "enkele procenten".

Formateur Verhofstadt herwerkte op 4 juli zijn ontwerpreeksakkoord. Op zaterdag 5 juli kwamen de onderhandelaars omstreeks 10 uur weer bijeen, met de bedoeling het overleg in de nacht van 6 op 7 juli te beëindigen. In de laatste ronde zouden de communautaire gevoelige thema's worden behandeld die tot dan toe uit de weg waren gegaan, zoals de verdeling van de inspanningen tussen de gewesten in het halen van de Kyoto-doelstellingen voor het terugdringen van broeikasgassen, de spreiding van de nacht- en dagvluchten van op Zaventem en de NMBS-investeringen. De gemeenschaps- en gewestregeringen zouden bij die onderhandelingen worden betrokken. De formateur wilde met hen ook afspraken maken over een verhoging van hun budgettaire inspanningen in het kader van het stabiliteitsprogramma. Uiteraard dienden in de slotfase de resterende knelpunten te worden beslecht, zoals de begrenzing van de socialezekerheidsbijdrage voor de hoogste lonen, de bijsturing van het Copernicusplan voor de hervorming van de administratie, de fiscale regularisatie en het migrantenstemrecht. Ten slotte moest een definitief akkoord worden gevonden over het financieel beleidskader, inclusief besparingsmaatregelen.

Na een marathonvergadering, van zondag 15 uur tot maandag 9.30 uur, met apart overleg onder de Vlaamse resp. de Franstalige onderhandelaars en bilaterale gesprekken tussen de formateur en de partijdelegaties, was er nog geen akkoord over de nachtvluchten, de andere communautaire dossiers en het begrotingskader. De onderhandelingen werden opgeschort tot 18 uur. Wel was met de vertegenwoordigers van de deelstaatregeringen afgesproken tegen eind september een politiek akkoord te zoeken over hun bijdrage – de federale regering sprak van 340 miljoen euro in 2004 – tot het stabiliteitsprogramma, de Kyoto-doelstellingen, een compensatie voor de (Vlaamse) gemeenten van het verlies van elektriciteitsdividenden en de regionale NMBS-investeringen.

54. Volgens de Nationale Bank was eind 2001 in het buitenland 174 miljard euro belegd, een vijfde van het vermogen van de particuliere beleggers.

Na een nieuwe nachtelijke vergadering kondigde Verhofstadt op 8 juli omstreeks 8 uur aan dat er volledige overeenstemming was over het ontwerp van regeerakkoord, dat de titel *Een creatief en solidair België. Zuurstof voor het land* droeg. Samen met de betrokken partijvoorzitters stelde hij het later op de dag aan de pers voor. De belangrijkste bepalingen waren:

- de creatie van 200.000 nieuwe banen door een eenmalige en selectieve lastenverlaging voor de bedrijven van 800 miljoen euro, die om budgettaire redenen pas midden 2004 zou ingaan (en dat jaar bijgevolg maar 400 miljoen euro zou kosten), de invoering van een 'werkbonus' die het voor laaggeschoolden aantrekkelijker moet maken te werken in plaats van te stempelen, en de begrenzing van de SZ-bijdragen voor 'kennisjobs'; over dat alles zou in september met de sociale partners en de gemeenschappen en gewesten een werkgelegenheidsconferentie worden gehouden;
- afschaffing van de stempelcontrole, gekoppeld aan een verscherpte controle van de werkbereidheid;
- een eenmalige fiscale regularisatie voor de repatriëring van kapitaal op buitenlandse rekeningen, gekoppeld aan een betere inning van de belastingen en een verscherping van de strijd tegen de fiscale fraude; drastische vereenvoudiging van de personenbelasting, binnen een neutraal budgettair kader;
- overname door de staat van de historische schuld van de NMBS (7,4 miljard euro) voor eind 2005; toekenning aan de NMBS van een toelage van 4 miljoen euro per jaar om het woon-werkverkeer via sociaal overleg gratis te maken; regionale co- of prefinanciering van spoorinvesteringen;
- reële groei van het budget van de ziekteverzekering met 4,5% per jaar, te financieren door onder meer een verhoging van de accijns op tabak; gelijkschakeling van het statuut van arbeiders en bedienden; volwaardig pensioenstelsel voor en uitbreiding van de 'maximumfactuur' (voor ziektekosten) tot de zelfstandigen; verhoging van het leefloon en de laagste sociale uitkeringen;
- om de Kyoto-norm te halen, wordt het gebruik van aardgas, zonne-energie en warmtepompen goedkoper, en worden steenkool en stookolie duurder; de accijns op brandstof wordt opgetrokken, in ruil wordt de federale heffing op nummerplaten afgeschaft;
- uitbreiding van de lokale politie met 2.500 agenten; evaluatie van de politiehervorming, met een financiële garantie voor de gemeentebesturen;
- versoepeling van de juridische bijstand; Themis-plan om de gerechtelijke achterstand weg te werken en een snelle rechtsbedeling te waarborgen; hervorming van het gevangeniswezen, met meer elektronisch toezicht, de bewaring van minder gevaarlijke gevangenen in oude militaire kazernes, een herziening van de wet-Lejeune (voorwaardelijke invrijheidsstelling) en een modernisering van het jeugdrecht;
- bijsturing van de Copernicushervorming van de federale administratie, vooral wat de rekruterings- en evaluatieprocedures betreft; de ministeriële kabinetten, die krachtens een besluit van de vorige regering afgeschaft hadden moeten worden, worden omgevormd tot "een persoonlijk secretariaat en een cel beleidsvoorbereiding";

- schrapping van de nationaliteitsvereiste voor werk in overheidsdienst;
- inkrimping van het leger tot 35.000 militairen; verhoging van de investeringen voor de modernisering van de militaire uitrusting tot het Europese gemiddelde;
- het buitenlandbeleid zal zich concentreren op Centraal-Afrika; België zal opnieuw deelnemen aan internationale vredesoperaties in zijn oud-kolonies.

Voor het budgettaire kader ging het regeerakkoord uit van een groei van het BBP van 1,8% in 2004. In dat jaar en in 2005 zouden de overheidsfinanciën in evenwicht moeten zijn. In 2007 zou er een financieringsoverschot van 0,3% van het BBP moeten zijn en zou de overheidsschuld gedaald moeten zijn tot 90% van het BBP.

Over een aanpassing van de genocidewet vermeldde, zoals gezegd, het regeerakkoord niets, maar meteen nadat zij van de Kamer de investituur had gekregen zou de regering de wet intrekken (zie III.5).

De beslissing of er al dan niet gemeentelijk migrantenstemrecht zou komen, werd doorgeschoven naar het parlement.

De verdere staats Hervorming en andere communautaire en institutionele vraagstukken werden doorgestuurd naar een 'forum' van vertegenwoordigers van de federale overheid, de gemeenschappen en de gewesten, en van de partijvoorzitters. Het 'forum' zou een open agenda hebben, maar zware kwesties als de splitsing van de gezondheidszorg en de regionalisering van de Spoorwegen zouden pas na de regionale verkiezingen van juni 2004 behandeld worden. Op korte termijn zou de wapenuitvoer worden geregionaliseerd. De verkeersreglementering zou vóór de regionale verkiezingen van juni 2004 worden geregionaliseerd. De dotatie voor de hoofdstedelijke en internationale functie van het Brusselse gewest zou worden verhoogd van 100 miljoen euro per jaar tot 125 miljoen euro in 2007.

Over de vluchten van op de luchthaven van Zaventem waren de onderhandelaars niet verder gekomen dan het engagement in de daaropvolgende maanden een alomvattende oplossing te zoeken voor een "evenwichtiger" en "billijke spreiding" van de geluidshinder rond de luchthaven, zowel 's nachts als overdag, op grond van een grondige studie van de geluidsimpact, zone per zone. In afwachting zou door een verschuiving van twee routes de geluidshinder voor de noordrand met 40% moeten verminderen. Ook werd beslist cassatieberoep aan te tekenen tegen het arrest van het hof van beroep van Brussel van 10 juni; volgens de regering had de rechter het principe van de scheiding der machten geschonden.

Op 10 juli kwamen de partijcongressen bijeen om het ontwerp-regeerakkoord te bespreken. Het werd overal met een overgrote meerderheid goedgekeurd. Bij de SP.A gebeurde dat unaniem. Bij de VLD waren er één tegenstem en een vijftal onthoudingen, bij Spirit waren er drie tegenstemmen en drie onthoudingen, bij de MR één tegenstem.

Nadat ook het PS-congres op 11 juli het ontwerp-regeerakkoord unaniem had goedgekeurd, begonnen de laatste gesprekken over de portefeuillevdeling, waarover pas diep in de nacht een akkoord werd bereikt. Over de toewijzing van

het Belgische mandaat in de Europese Commissie die in november 2004 zou aantreden, werd geen overeenstemming gevonden. Aanvankelijk leek er consensus te zijn om het mandaat, dat in PS-handen was, aan de VLD te geven (voor partijvoorzitter De Gucht), maar op het laatste moment schoof SP.A-voorzitter Stevaert zijn partijgenoot Frank Vandenbroucke als kandidaat naar voren. Een beslissing daarover werd uitgesteld.

De vijftien ministers van de paarse regering-Verhofstadt II legden op 12 juli de eed af, de zes staatssecretarissen deden dat op 14 juli.⁵⁵

Op 14 juli las eerste minister Verhofstadt in de Kamer de regeringsverklaring voor, die haast helemaal in het teken stond van het sociaal-economische programma van het kabinet. De premier zei dat het herstel, dat alle internationale instellingen al tweemaal hadden aangekondigd, op zich liet wachten. "In deze moeilijke omstandigheden kan de regering de toestand verlamd aanstaren of zij kan de hand aan de ploeg slaan om het herstel uit te lokken of het in ieder geval te bevorderen. Deze regering kiest resoluut voor de tweede weg. Moeilijke tijden moeten we gebruiken als springplank", zei Verhofstadt. Hij riep iedereen en inzonderheid de bedrijfsleiders op, zich niet te laten verlammen door pessimisme en zich niet op te sluiten in fatalisme.

Na een tweedaags debat gaf de Kamer op 16 juli met 96 voor- en 49 tegenstemmen haar vertrouwen aan het paarse kabinet.

III. Het eerste halfjaar van de nieuwe regering-Verhofstadt

A. Regering

Een koninklijk besluit van 19 juli (B.S. 25 juli 2003) voerde, zoals tijdens het formatieberaad was afgesproken, de ministeriële kabinetten opnieuw in, in de vorm van beleidscellen en secretariaten. De 'cel beleidsvoorbereiding' die volgens het 'Copernicusbesluit' van 7 november 2000 in elke federale overheidsdienst (FOD) werd opgericht, werd vervangen door een 'beleidscel'. Elke minister of staatssecretaris beschikt over een beleidscel of een kern in een beleidscel binnen de federale overheidsdienst of federale overheidsdiensten die binnen zijn bevoegdheid vallen. Een beleidscel van een minister telt 24 leden, van wie 12 stafmedewerkers en 12 uitvoerende personeelsleden, die van een staatssecretaris 12 leden, van wie 6 stafmedewerkers en 6 uitvoerende personeelsleden. De minister of staatssecretaris kan zelf zijn stafmedewerkers aanstellen, zonder tussenkomst van het selectiebureau van de overheid. De stafmedewerkers rapporteren niet meer aan de beleidsraad van de FOD, maar aan de minister. De uitvoerende personeelsleden

55. Voor de samenstelling van de nieuwe regering, zie in dit Jaarboek: J. NOPPE, De samenstelling van de Belgische regeringen in 2003 en 2004. La composition des gouvernements belges en 2003 et 2004, pp. 346-347.

moeten uit de FOD komen waarvoor de minister bevoegd is. Daarnaast beschikt elke minister en staatssecretaris over een (politiek) secretariaat.

In de programmawet van 5 augustus 2003 (B.S. 7 augustus 2003) liet de regering bepalen dat een beleidscel niet onder de bestuursstaalwet valt.

Bij koninklijk besluit van 21 juli 2003 (B.S. 25 juli 2003) werd staatssecretaris voor Informatisering Peter Vanvelthoven, met terugwerking tot 12 juli, toegevoegd aan de minister van Begroting en Overheidsbedrijven (Vande Lanotte). Vanvelthoven was aanvankelijk toegevoegd aan de minister van Leefmilieu, Consumentenzaken en Duurzame Ontwikkeling (Van den Bossche).

Staatssecretaris voor Arbeidsorganisatie en Welzijn op het werk Anissa Tamsamani (SP.A) bood op 25 september haar ontslag aan, nadat het maandblad *Deng* had geschreven dat ze had gelogen over haar opleiding. Tamsamani had volgens het blad vóór de verkiezingen van 18 mei op de website van vice-premier Vande Lanotte, op wiens kabinet ze werkte, en in interviews gesuggereerd dat ze kandidaat in de handels- en financiële wetenschappen was, hoewel ze haar opleiding na de eerste kandidatuur had afgebroken. *Deng* maakte ook gewag van financiële problemen ingevolge faillissementen van enkele handelszaken, hoewel ze daarvoor nooit veroordeeld werd. Tamsamani ontkende over haar diploma te hebben gelogen of ooit een onrechtmatig voordeel te hebben genoten, maar zei "in deze omstandigheden de taak in de regering niet goed te kunnen uitvoeren". Ze werd opgevolgd door haar partijgenote Kathleen Van Brempt, die bij koninklijk besluit van 26 september 2003 (B.S. 29 september 2003, tweede uitgave) tot staatssecretaris voor Arbeidsorganisatie en Welzijn op het werk werd benoemd.

Bij koninklijk besluit van 14 november 2003 (B.S. 21 november 2003, tweede uitgave) werd de titel van minister van Ambtenarenzaken, Maatschappelijke Integratie en Grootstedenbeleid Marie Arena gewijzigd in 'minister van Ambtenarenzaken, Maatschappelijke Integratie, Grootstedenbeleid en Gelijke Kansen'. Vanuit de vrouwenbeweging was na het aantreden van de paarse regering kritisch geweten op het ontbreken van een titularis voor het gelijkekansenbeleid.

Met hetzelfde besluit werd de titel van staatssecretaris voor Europese Zaken Jacques Simonet gewijzigd in 'staatssecretaris voor Europese Zaken en Buitenlandse Zaken, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken'. Door de bevoegdheidsuitbreiding kon Simonet ook naar landen buiten de EU worden gestuurd om de kandidatuur van België voor een mandaat in de VN-Veilighedsraad in 2007-2008 te verdedigen.

B. De Werkgelegenheidsconferentie

Op 19 september begon de Werkgelegenheidsconferentie waarop, zoals tijdens het formatieberaad was afgesproken, de federale regering met de sociale partners en de deelstaatregeringen zou overleggen over een pakket maatregelen om het arbeidsmarktbeleid te hervormen en tegen het einde van de legislatuur 200.000

supplementaire arbeidsplaatsen te scheppen. Volgens de economische vooruitzichten die het Planbureau op 26 mei had vrijgegeven, zou door de 'natuurlijke' economische groei het aantal arbeidsplaatsen in de periode 2003-2008 met 160.000 toenemen. Doordat tegelijk de beroepsbevolking zou aangroeien, door de hogere activiteitsgraad bij 50-plussers en vrouwen, zou het aantal werklozen in die periode met slechts 38.000 dalen.

Op het formatieberaad was overeengekomen 800 miljoen euro uit te trekken voor een verdere structurele verlaging van de bijdrage die werkgevers betalen voor de sociale zekerheid van hun werknemers. De maatregel zou op 1 juli 2004 ingaan. Op 1 september stelde premier Verhofstadt in een 'rentree-interview' met *De Morgen* voor, de lastenverlaging al op 1 januari 2004 te laten ingaan, "om snel te kunnen inspelen op de prille tekenen van economisch herstel". Omdat het budget voor de lastenverlaging niet kon worden verhoogd, zei de premier bereid te zijn "op halve kracht te beginnen".

Tony Vandeputte, de gedelegeerd bestuurder van het VBO, zei op 3 september in *De Morgen* dat de helft van het budget voor lastenverlaging naar de hoogste lonen zou moeten gaan, omdat het verschil met het buitenland daar het grootst is. Hij zei dat de werkgevers niet konden garanderen dat door de lastenverlaging de werkgelegenheid zou toenemen. De vakbonden reageerden boos en verweten het VBO het solidariteitsbeginsel waarop het socialezekerheidsstelsel berust in gevaar te brengen en een beleid van "sociale afbraak" voor te staan.

Op 18 september lichtten het ACV en het ABVV hun verwachtingen voor de Werkgelegenheidsconferentie toe. Ze zeiden bereid te zijn een "bijzondere tegemoetkoming" te doen voor de hoogbetaalde 'kennisjobs', maar niet in de vorm van een begrenzing van de SZ-bijdrage op de hoogste lonen, zoals het VBO voorstelde, en op voorwaarde dat een vergelijkbare inspanning zou worden gedaan voor een lastenvermindering op ploegenarbeid. Voor de bonden zou de lastenverlaging bij voorrang naar de laaggeschoolden en de laagste lonen moeten gaan.

Aan de conferentie namen 21 vertegenwoordigers van de federale regering, de gemeenschaps- en gewestregeringen en de sociale partners deel. De openingszitting van 19 september had plaats achter gesloten deuren. Jan Smets, de ondervoorzitter van de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, presenteerde een nota over de Belgische arbeidsmarkt. Hij zei dat de werkzaamheidsgraad sinds het midden van de jaren 1990 was gestegen, maar dat tegelijk de achterstand tegenover de andere lidstaten van de Europese Unie was toegenomen. Volgens Smets waren er maatregelen nodig in vier domeinen: de creatie van duurzame groei; de verhoging van de mobiliteit van arbeidskrachten; de uitbreiding van dienstverlening aan personen; de vermindering van de loonkosten.

Er werd afgesproken een politieke en een sociale werkgroep op te richten waarin de federale regering met de gemeenschappen en gewesten resp. met de sociale partners de technische en budgettaire aspecten van de vijf deelonderwerpen zou bespreken. Het ging om: een lastenverlaging voor doelgroepen; de invoering van een werkbonus voor laagverdieners; de hervorming van het dienstenchequstelsel.

sel; de opleiding, begeleiding, inzetbaarheid en controle van werkzoekenden; de herstructurering van ondernemingen.

Minister van Werk Vandenbroucke zei de 'G21' pas opnieuw bijeen te roepen indien de werkzaamheden in de werkgroepen voldoende waren gevorderd, maar vóór de regering met haar Beleidsverklaring voor de Kamer zou komen (14 oktober). Verwijzend naar de analyse van Smets, riep hij de sociale partners op de gebaande paden van het arbeidsmarktbeleid te verlaten. Hij beklemtoonde dat de Werkgelegenheidsconferentie maar het begin was van een "programma van vier jaar intensief werken aan verbeteringen op de arbeidsmarkt".

In een gezamenlijke mededeling zeiden de sociale partners "hun verantwoordelijkheid te willen opnemen en in een constructieve geest voorstellen te doen om de werkgelegenheid op een hoger peil te tillen".

Op 21 september, twee dagen na de openingszitting, zei ACV-voorzitter Luc Cortebeek tijdens een debat met VLD-Kamerfractie leider Rik Daems in het VRT-programma *De zevende dag*, dat zijn vakverbond zijn medewerking aan de Werkgelegenheidsconferentie opschortte. Cortebeek reageerde in het debat op verklaringen van twee VLD-politici. In *Het Laatste Nieuws* van 19 september had Daems, in verband met de 'fiscale amnestie' die de paarse coalitie voorbereidde, gezegd dat "grote belangengroepen de morele plicht [hebben] om het voortouw te nemen in de repatriëring van buitenlands spaargeld", en daarbij expliciet verwezen naar de stakingskas van het ACV op buitenlandse rekeningen. Premier Verhofstadt had diezelfde dag in het VRT-programma *Villa Politica* gezegd dat het ACV "niet het goede voorbeeld geeft". Cortebeek sprak van een "zoveelste aanval op rij tegenover het ACV". Hij gaf toe dat het ACV 30 miljoen euro uit de 'stakingskas' op een buitenlandse spaarrekening had staan, maar zei dat dit om veiligheidsredenen was en dat het om wit geld ging, waarop de vakbond roerende voorheffing betaalde.

De VLD noemde de reactie van Cortebeek overtrokken. Premier Verhofstadt riep het ACV op loyaal te blijven meewerken aan de Werkgelegenheidsconferentie. ABVV-voorzitter Mia De Vits zei dat de verklaringen van Daems geen reden mochten zijn om de conferentie te verlaten.

Het nationaal bestuur van het ACV beraadde zich op 23 september over zijn verdere medewerking aan de Werkgelegenheidsconferentie. Het zei dat het ACV vertrouwen en respect wilde van alle partners van de conferentie, eiste dat er een einde kwam "aan de aanvallen vanuit de VLD" en vroeg een onderhoud met Verhofstadt. Dat gesprek had nog diezelfde avond plaats. Cortebeek las achteraf een verklaring voor. Daarin stond dat de premier bevestigd had dat het ACV een "respectabele organisatie en een ernstige sociale partner is", die een "belangrijke bijdrage kan leveren tot het welslagen van de Werkgelegenheidsconferentie". Cortebeek zei dat het ACV "in die omstandigheden" bereid was loyaal mee te werken aan de Werkgelegenheidsconferentie.

Op 24 september berichtte *De Financieel-Economische Tijd* over een studie van het Planbureau, waaruit bleek dat met de 2,6 miljard euro aan lastenverlaging die de bedrijven in 2000 hadden gekregen, 35.700 tot 38.700 jobs waren gecreëerd. De

krant besloot daaruit dat het de overheid 70.000 euro kost om een extra arbeidsplaats te creëren en dat de 800 miljoen euro die de paarse coalitie voor lastenverlaging had gereserveerd, maar 11.500 jobs zou opleveren. Premier Verhofstadt zei in een reactie dat het Planbureau geen rekening had gehouden met het terugverdieneffect en dat een arbeidsplaats de overheid maar netto 20.000 tot 36.900 euro kostte.

De aankondiging, op 1 oktober, van de directie van *Ford of Europe* dat in de Ford-assemblagefabriek in Genk, bovenop de lopende herstructurering met een verlies van 1.400 banen, nog eens 3.000 werknemers zouden moeten afvloeien, wierp een schaduw over de Werkgelegenheidsconferentie.⁵⁶ De vakbonden, die op 1 oktober in het kader van de conferentie bilateraal overleg hadden met minister Vandenbroucke, eisten een "maximale omzetting van de nieuwe lastenverlaging in werkgelegenheid en bijkomende vormingsinspanningen". Volgens het VBO bewees de beslissing van Ford dat de lasten op arbeid in België te hoog waren en dat een onvoorwaardelijke lineaire lastenverlaging de beste remedie was voor jobbehoud en jobcreatie.

Premier Verhofstadt stelde op 2 oktober voor, de sociale bijdragen op overuren en ploegenarbeid te verminderen. De financiering daarvan zou deels gebeuren met een deel van de 800 miljoen euro die voor lastenverlaging beschikbaar was, deels met geld dat daarvoor zou worden vrijgemaakt in de begroting voor 2004. De vakbonden wezen een lastenverlaging op overuren af, maar steunden ze voor ploegenarbeid. De PS zei dat er geen sprake van kon zijn extra geld vrij te maken voor een lastenverlaging voor ploegenarbeid.

Vanaf 6 oktober schakelde de Werkgelegenheidsconferentie in een hogere versnelling. Die dag en ook op 7 oktober vergaderde minister Vandenbroucke gedurende enkele uren met alle sociale partners. Hij zei achteraf dat het niet mogelijk zou zijn alle onderwerpen tot in detail te bespreken vooraleer de regering in het weekeinde van 11-12 oktober de ontwerp-begroting voor 2004 zou opmaken en dat voor sommige punten enkel doelstellingen en grote lijnen zouden worden

56. Ford Genk zou, in tegenstelling tot wat eerder was gezegd, het nieuwe Focus-model niet mogen bouwen. Bovendien zou in januari 2004 voor de assemblage van de Mondeo van een drie- naar een tweeploegenstelsel worden overgeschakeld. Op 10 oktober schreef *Het Belang van Limburg* dat de voorzitter van het Comité I, dat de inlichtingendiensten controleert, daags voordien tegenover de parlementsleden van de begeleidingscommissie had laten verstaan dat de Staatsveiligheid eind juni van een VS-bron had vernomen dat Ford enkele van zijn vestigingen zou sluiten en dat landen die positief stonden tegenover de Irak-politiek van de VS daarbij ontzien zouden worden. Het bericht veroorzaakte politieke deining. Premier Verhofstadt bevestigde dat de Staatsveiligheid op 5 en op 10 juni in een intern verslag gemeld dat een "occasionele, niet-verifieerbare en anonieme bron" gewag had gemaakt van de waarschijnlijke sluiting van Ford Genk om economische redenen en daarbij één keer naar de houding van België in de Irak-kwestie had verwezen. De Staatsveiligheid had Luc Coene, de voorzitter van het directiecomité Kanselarij, op de hoogte gebracht, die de opdracht had gegeven de informatie te verifiëren. Uit nader onderzoek was gebleken dat de bewering ongegrond was. Volgens Verhofstadt had de VS-ambassade in Brussel hem gezegd dat er geen verband was tussen de beslissing van de Ford-directie en het Belgische Irak-beleid.

vastgelegd. Op 8 en 9 oktober zaten Vandenbroucke en de sociale partners de hele dag bijeen. De politieke werkgroep van de Werkgelegenheidsconferentie kwam in de avond van 9 oktober bijeen. De federale regering en de deelstaatregeringen sloten er een akkoord over onder meer de dienstencheques, de sociale economie en de controle van werkzoekenden. Het akkoord werd 's anderendaags aan de sociale partners inee gedeeld.

Op 10 oktober, na opnieuw een hele dag vergaderen, zette omstreeks 21 uur ook de sociale werkgroep een punt achter haar werkzaamheden, zonder dat er een echt akkoord werd gesloten. Vakbonden en werkgevers stemden wel in met de *Besluiten van de Werkgelegenheidsconferentie* die minister Vandenbroucke had uitgeschreven.

In de *Besluiten* engageerden de federale regering, de deelstaatregeringen en de sociale partners zich ertoe "tijdens de komende jaren topprioriteit te geven aan de werkgelegenheid". De conclusies van de Werkgelegenheidsconferentie "vormen daar een eerste stap" toe.

De sociale partners bevestigden de afspraak van het centraal akkoord 2003-2004 om de inspanningen voor vorming tegen eind 2004 op te trekken tot 1,9% van de loonsom en zeiden bereid te zijn een nieuw groeipad uit te tekenen om de vormingsinspanningen te versterken en beter te verdelen, zodat tegen 2010 één werknemer op de twee in de loop van een jaar vorming zou volgen of opleiding zou krijgen.

Over de verdeling van de 800 miljoen euro voor lastenverlaging werd afgesproken de vermindering van de werknemersbijdrage voor de allerlaagste lonen te versterken en de loongrens voor de toepassing van de bijdragevermindering te verhogen van 1.738 tot 1.957 euro bruto per maand (kostprijs: 51 miljoen euro in 2004 en 179 miljoen euro vanaf 2005). De structurele bijdragevermindering die voor alle werknemers geldt, zou vanaf 1 januari 2004 verhoogd worden van 381,33 euro per trimester tot 400 euro (kostprijs: 146 miljoen euro). Voor de hoogste lonen (vanaf 12.000 euro bruto per trimester) zou op de SZ-bijdrage een korting worden toegestaan van 1,73 procentpunt in 2004 en 6 procentpunt vanaf 2005 (kostprijs: 79 miljoen euro in 2004 en 277 miljoen euro vanaf 2005). Voor de verruiming van de bijdragevermindering voor deeltijds werkenden, door de afschaffing van de prestatiegrens van minimum 27,5% per trimester voor arbeidsovereenkomsten die ten minste halftijds zijn, werd 28,5 miljoen euro uitgetrokken voor 2004 en 38 miljoen euro vanaf 2005.

Voor een verhoging van de bijdragevermindering in de social-profitsector, de zogenaamde sociale maribel, werd voor 2004 37,5 miljoen euro en vanaf 2005 115 miljoen euro gereserveerd. Om dat mogelijk te maken, werd het budget van de Werkgelegenheidsconferentie verhoogd van 800 miljoen tot 840 miljoen euro.

De vermindering van de loonkosten voor ploegenarbeid zou langs fiscale weg worden gerealiseerd en dus buiten het budget van de Werkgelegenheidsconferentie vallen.

Om bedrijven in herstructurering aan te moedigen een tewerkstellingscel in te schakelen voor de herplaatsing van werknemers, zouden de outplacementkosten worden terugbetaald (maximum 1.800 euro) en zou de SZ-bijdrage van zowel de

werknemer als de nieuwe werkgever tijdelijk verlaagd worden (budget: 25 miljoen in 2004 en 50 miljoen euro in 2005).

Om de sociale fraude efficiënt en krachtig aan te pakken, inzonderheid zwartwerk en 'schijnzelfstandigen', zouden de vier sociale inspectiediensten beter samenwerken en centraal gestuurd worden. De Sociale Inspectie en de Inspectie op de Sociale Wetten zouden worden uitgebreid en versterkt.

In de *Besluiten van de Werkgelegenheidsconferentie* kwamen de federale regering en de deelstaten overeen het stelsel van de dienstencheques, dat ten bedrage van 25 miljoen euro door de gewesten werd meegefinancierd, te 'federaliseren'. De federale regering zou het systeem volledig overnemen en zegde toe tegen het midden van de legislatuur met het stelsel 25.000 "buurt- en nabijheidsbanen" te scheppen in de sector van thuishulp voor huishoudelijke activiteiten. De particuliere sector zou daar betrokken bij worden. Het vergelijkbare PWA-stelsel (plaatselijk werkgelegenheidsagentschap of 'klusjesdienst') zou uitdoven.

De federale regering en de deelstaten bevestigden hun engagementen van het samenwerkingsakkoord van 4 juli 2000 over de sociale economie en te streven naar 12.000 extra arbeidsplaatsen voor de sociale inschakeling van doelgroepwerknemers, gespreid over een periode van vier jaar.

De gewesten en de Duitstalige Gemeenschap zouden in het najaar een samenwerkingsakkoord sluiten met het oog op de bevordering van de interregionale mobiliteit van arbeidskrachten.

De federale regering stelde de vervanging in het vooruitzicht van artikel 80 van het besluit over de werkloosheidsverzekering door "een ander en rechtvaardiger" stelsel van controle op de beschikbaarheid van de werklozen.⁵⁷ De gewesten en de Duitstalige Gemeenschap verbonden er zich toe om, in overleg met de sociale partners, de bestaande afspraken over de melding door hun diensten voor arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding van werkonwilligheid aan de RVA (de zogenaamde transmissie) af te stemmen op het nieuwe federale controlestelsel. Ze verbonden er zich tevens toe het aantal individuele trajectbegeleidingen gevoelig te verhogen, zodat tegen 2006 alle werkzoekenden er een beroep op zouden kunnen doen.

Ten slotte zegden de federale regering en de deelstaatregering toe het stelsel van de startbanen grondig te vereenvoudigen, met ingang van 1 januari 2004. Het zogenaamde cascadesysteem zou worden afgeschaft, zodat enkel nog jongeren tot en met 25 jaar in aanmerking kwamen voor een startbaanovereenkomst, waarvan de duur niet langer beperkt zou zijn tot een jaar maar tot de 26ste verjaardag zou kunnen lopen (kostprijs: 30 miljoen euro).⁵⁸

57. Artikel 80 regelt de schorsing uit de werkloosheidsverzekering van werklozen die abnormaal lang werkloos zijn "in vergelijking met gelijkaardige profielen".

58. In het cascadesysteem werd per subregio bepaald welke jongeren, afhankelijk van de verhouding tussen werkloosheidsgraad en arbeidsaanbod, in aanmerking kwamen. In Vlaanderen ging het om alle jongeren tot en met 30 jaar.

In een slotparagraaf onderstreepten alle partners van de Werkgelegenheidsconferentie "dat deze voorstellen en beslissingen slechts een eerste stap vormen om de structurele achterstand die ons land kent inzake het scheppen van jobs weg te werken". De sociale partners en de federale regering namen zich voor "om ook andere aspecten van de arbeidsmarkt te bestuderen en waar nodig te hervormen", onder meer het einde van de loopbaan en de harmonisering van het statuut van arbeiders en bedienden.

De maatregelen van de Werkgelegenheidsconferentie zouden de diverse overheden samen ongeveer 1 miljard euro kosten en goed zijn voor de creatie van 60.000 arbeidsplaatsen, waarvan 18.000 in de particuliere sector. Opvallend was dat van de invoering van een 'werkbonus' voor laagverdieners geen sprake meer was. Minister Vandenbroucke sprak van een "behoorlijk vernieuwend plan". De werkgevers en zelfstandigen waren tevreden en spraken van een "evenwichtig" akkoord. Het ACV noemde (11 oktober) het akkoord onvoldoende. Het ABVV zei op 14 oktober dat "stappen vooruit zijn gedaan, maar dat de resultaten nog onvoldoende zijn". De Waalse ABVV-vleugel ging op 20 oktober verder en zei dat de Werkgelegenheidsconferentie mislukt was. Op de vergadering werd kritiek geuit op de nationale vakbondsleiding, die zich te snel in een "Vlaamse logica" zou hebben ingeschakeld en niet eerst de militanten had geraadpleegd.

De meeste afspraken van de Werkgelegenheidsconferentie zouden worden opgenomen in de programmawet van 22 december 2003 (zie III.3). Over de hervorming van de werklozencontrole en de aanleunende begeleiding van werklozen zou in 2004 onderhandeld en een akkoord gesloten worden.

C. Het begrotings- en fiscaal beleid

De programmawet van 5 augustus 2003 – Nog vóór ze het vertrouwen van de Kamer had gekregen, stelde de regering op haar eerste vergadering (12 juli) een ontwerp van programmawet op met enkele dringende maatregelen die op het formatieberaad waren afgesproken. Nadat de Raad van State zijn advies had gegeven, keurde de ministerraad op 18 juli het wetsontwerp definitief goed. Het werd op 22 juli ingediend bij de Kamer, die het op 29 juli goedkeurde. De Senaat deed dat op 1 augustus.

De programmawet van 5 augustus 2003 (B.S. 7 augustus 2003, tweede editie) verhoogde de bijzondere accijns op ongelode benzine (vanaf 1 augustus) en op dieselolie (vanaf 1 januari 2004). De accijnsverhoging zou gespreid gebeuren door, tot en met het jaar 2007, bij elke daling van de prijs van de brandstof de helft van die prijsvermindering om te zetten in een accijnsverhoging, met een maximum van 28 euro per jaar (14 euro in 2003). De verhoging van de bijzondere accijns op diesel, die het gebruik van een wagen duurder maakte, werd deels gecompenseerd door de geleidelijke afschaffing, in de periode 2004-2007, van de accijnscompenserende belasting op dieselwagens, waardoor het bezit van een wagen

goedkoper zou worden.⁵⁹ Om dezelfde reden voorzag de wet in de halvering op 1 januari 2004 en de afschaffing per 1 januari 2006 van de retributie op de inschrijving van voertuigen.

De programmawet verhoogde met ingang van 4 augustus de energiebijdrage op ongelode benzine, diesel, huisbrandolie en elektriciteit. De energiebijdrage op aardgas, dat volgens de regering een milieuvriendelijker brandstof is, werd dan weer verlaagd.⁶⁰ Later besliste de regering de energiebijdrage op 'groene' huisbrandolie met een kwart te verminderen. Die maatregel werd opgenomen in de programmawet van 22 december 2003 (B.S. 31 december 2003).

Voorts gaf de programmawet de regering de mogelijkheid de belasting op effecten aan toonder te verdubbelen (tot 0,4%) en de taks op de inventariswaarde van Belgische beleggingsfondsen te verdrievoudigen (tot 0,018%). Van die bevoegdheidsdelegatie zou de regering geen gebruik maken. Ze kwam, na kritiek van de financiële instellingen, integendeel terug van de beslissing de taks op de inventariswaarde van Belgische beleggingsfondsen te verhogen. De programmawet van 22 december 2003 (B.S. 31 december 2003) bracht de taks terug op 0,06%, maar breidde, met ingang van 1 januari 2004, het toepassingsgebied uit tot buitenlandse beleggingsfondsen en zogenaamde tak-23-producten (levensverzekeringen die aan een beleggingsfonds zijn gekoppeld). Dezelfde programmawet trok, eveneens met ingang van 1 januari 2004, de belasting op effecten aan toonder verder op tot 0,6%. De maatregelen zouden ongeveer 150 miljoen euro per jaar opbrengen.

Om budgettaire redenen stelde de programmawet van 5 augustus 2003, ten slotte, de inwerkingtreding van de wet over de oprichting van een Dienst voor alimentatievorderingen (zie I.6) met een jaar uit, tot 1 september 2004. In de programmawet van 22 december 2003 zou er nogmaals een aanpassing gebeuren (zie verder).

De begroting van 2004 en de Federale Beleidsverklaring – Nog tijdens het formatiebeeraad, op 20 juni, had het Planbureau de zogenaamde economische begroting gepubliceerd, die de basis vormde voor de opmaak van de begroting van 2004. Het Planbureau verwachtte dat de economie in 2004 met 1,8% zou groeien, de werkgelegenheid met 16.500 plaatsen zou toenemen, de werkloosheidsgraad zou stijgen (van 8% in 2003 tot 8,2% in 2004) en de inflatie tot 1,1% zou vertragen.

Aan *Het Laatste Nieuws* (2 augustus) zei VLD-voorzitter De Gucht dat de regering supplementaire maatregelen zou moeten nemen indien de economie in 2004 met

59. Voor de transport- en taxisector stelde de regering de invoering, per 1 januari 2004, in het vooruitzicht van 'professionele diesel', waarvoor de accijnsverhoging niet zou gelden. Een beslissing daarover was eind 2003 nog niet genomen.

60. De Belgische Federatie van Brandstofhandelaars (Brafco) zei dat het niet bewezen was dat stookolie het milieu meer zou vervuilen dan aardgas. De federatie noemde de verhoging van de heffing discriminerend voor de 1,7 miljoen gezinnen die zich met huisbrandolie verwarmen. Met een fietstocht in en om Gent had een honderdtal brandstofhandelaars op 23 juli tegen de verhoogde energiebijdrage geprotesteerd.

minder dan 1,8% zou groeien. De Gucht sprak van niet nader omschreven "extra financiële inspanningen van de burgers", maar hij sloot uit dat de verlaging van de personenbelasting teruggedroefd zou worden. In een reactie noemde SP.A-voorzitter Stevaert het voorbarig uitspraken te doen over 2004. Hij zei ervan overtuigd te zijn dat er voldoende geld kon worden gevonden door een betere inning van de belastingen. De Gucht preciseerde dat hij "alleen maar eerlijk geantwoord had op een hypothetische vraag".

In het vooruitzicht van de vergadering van het Overlegcomité van 3 september, waarop onder meer de bijstelling van het stabiliteitsprogramma 2002-2007 zou worden besproken, ontmoette de Waalse minister-president, Jean-Claude Van Cauwenberghe (PS), op zijn initiatief, op 1 september zijn Vlaamse ambtgenoot Bart Somers (VLD) in Namen. Hoewel ze hun standpunt voor het Overlegcomité reserveerden, lieten ze tegenover de pers grote terughoudendheid blijken tegenover het verzoek van de federale regering aan de deelstaten hun schuld in 2004 met 340 miljoen euro extra te verminderen.

Op 3 september besliste het Overlegcomité zes werkgroepen op te richten over resp. de aanpassing van het stabiliteitsprogramma, de impact van het federale regeerakkoord op de financiën van de gemeenschappen en de gewesten, een regionale verdeling van de inspanningen voor de realisatie van de doelstellingen van het Kyoto-protocol (waarvoor Vlaanderen op de "omgekeerde solidariteit" van Wallonië rekende), de spoorinvesteringen, de gevolgen van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt voor de gemeenten en enkele financiële geschilzaken tussen de federale regering en de deelstaatregeringen. Afsproken werd tegen de vergadering van het Overlegcomité van 18 september naar een alomvattend akkoord te streven.

Op 17 september schreef *De Financieel-Economische Tijd* dat de Waalse regering een deel van de opbrengst van de 'fiscale amnestie' opeiste als compensatie voor de successierechten die het gewest door de operatie zou mislopen. Een deel van het geld dat voor fiscale regularisatie in aanmerking kwam, was immers afkomstig uit erfenissen waarop geen successierechten waren betaald. De Waalse regering voerde aan dat de gewesten door de regularisatie geen successierechten meer zouden kunnen heffen op de gewitte sommen.

Omdat de werkzaamheden van de werkgroepen nog niet waren afgerond, werd de voor 18 september geplande vergadering van het Overlegcomité uitgesteld tot 22 september.

Informeel overleg tussen de federale regering en de gemeenschaps- en gewestregeringen resulteerde op 19 september in een politiek akkoord, dat het Overlegcomité op 22 september bekrachtigde.

De gewesten en gemeenschappen zegden toe in 2004 en 2005 hun schuld met telkens 163,3 miljoen euro extra te verminderen. Voor het begrotingsjaar 2004 zouden ze daar het geld voor gebruiken dat de federale regering ter beschikking stelde. Het ging om enerzijds 75 miljoen euro van de opbrengst van de fiscale regularisatie en anderzijds 88,3 miljoen euro van een aantal slepende dossiers: de terugbetaling (aan de Vlaamse overheid) van 39 miljoen euro ten onrechte toege-

kende overheidssteun door de textielgroep Beaulieu,⁶¹ een deel van de opbrengst van de verkoop van het Rijksadministratief Centrum in Brussel en achterstallige huur van enkele overheidsgebouwen.

Om de Vlaamse gemeenten te compenseren voor het verlies van de dividenden van de elektriciteitsintercommunales ingevolge de vrijmaking van de energiemarkt, beloofde de federale overheid een heffing in te voeren op de distributie van hoogspanning. Er was sprake van een som van 170 miljoen euro. Wallonië en Brussel zouden Elia, de verdeler van de hoogspanning in België, kunnen vrijstellen van de heffing, omdat de elektriciteitsmarkt in de twee gewesten nog niet volledig geliberaliseerd was.

Inzake de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen ('Kyoto') legde het politiek akkoord een 'draaiboek' vast om tegen eind december tot een alomvattend akkoord te komen in de Nationale Klimaatcommissie.

Voor de spoorinvesteringen voor de periode 2004-2007 werd overeengekomen dat de gewesten 687 miljoen euro zouden prefinancieren, waardoor de NMBS enkele projecten vroeger zou kunnen laten beginnen dan in het investeringsplan was bepaald. De Vlaamse overheid zou 376 miljoen euro voorschieten voor de bouw van de Liefkenshoektunnel onder de Schelde en 41 miljoen euro voor de spoorinfrastructuur in de haven van Zeebrugge; de realisatie van een tweede spoorverbinding naar de haven van Antwerpen werd dan weer in de tijd achteruit geschoven. Wallonië zou 265 miljoen euro prefinancieren voor verscheidene projecten, onder meer de modernisering van de lijn Brussel-Luxemburg. Brussel zou 5 miljoen euro op tafel leggen voor een spoorproject in de haven. De NV Biac, de exploitant van de luchthaven van Zaventem, zou de verdere spoorontsluiting van de luchthaven prefinancieren (106 miljoen euro).

De Belgische Staat en het consortium van minderheidsaandeelhouders van Belgacom (SBC, Teledanmark en Singapore Telecommunication) ondertekenden op 2 oktober een overeenkomst over de beurgang van het telecombedrijf. Het consortium zou zijn participatie volledig verkopen. Belgacom zou een deel van de aandelen inkopen, de rest (ongeveer 40% van het totale aantal Belgacom-aandelen) zou op de beurs te koop worden aangeboden. De overeenkomst bepaalde ook dat Belgacom 1,4 miljard euro zou uittrekken om zijn pensioenfonds (waarde 3,6 miljard euro) in één keer vol te storten en het vervolgens over te dragen aan de Belgische Staat, die het zou gebruiken om, via het Zilverfonds, de overheidsschuld te verminderen. In ruil zou de overheid vanaf 1 januari 2004 de wettelijke pensioenverplichtingen van de statutaire personeelsleden van Belgacom overnemen.⁶² Mi-

61. De federale regering en de Vlaamse regering hadden lange tijd getwist over de vraag wie van beide recht had op het geld. De kwestie was ter sprake gekomen op de vergadering van het Overlegcomité van 29 november 2002, zie: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 235-236.

62. Een en ander werd geregeld door de wet van 11 december 2003 houdende overname door de Belgische Staat van de wettelijke pensioenverplichtingen van de naamloze vennootschap van publiek recht Belgacom ten opzichte van haar statutair personeel (B.S. 15 december 2003).

nister van Begroting Vande Lanotte zei dat het op lange termijn om een neutrale operatie ging en dat de vermindering van de rentelasten ruimschoots de latere pensioenuitgaven zou compenseren. Hij zei van oordeel te zijn dat het Belgacom-geld bij de inkomsten van het begrotingsjaar 2003 mocht worden geteld, waardoor de rekening van dat jaar een licht overschot zou hebben.

Na de reguliere vergadering van de ministerraad begon op (vrijdag) 10 oktober het 'begrotingsconclaf'. De regering kwam op 11 oktober vanaf 12.30 uur opnieuw bijeen. Op die vergadering stemde ze in met de conclusies van de Werkgelegenheidsconferentie, die de avond voordien haar werkzaamheden had beëindigd (zie III.2). Op (zondag) 12 oktober werd vanaf 15 uur opnieuw vergaderd. Pas om 10 uur in de ochtend van 13 oktober kon het 'conclaf' worden afgerond. Het overleg had zolang geduurd omdat de SP.A de begrotingsdoelstelling voor 2004 wilde versoepelen en een tekort wilde aanvaarden. De drie andere regeringspartijen hielden vast aan het afgesproken financieringsevenwicht en stelden voor daartoe een deel van de Belgacom-middelen te gebruiken. Uiteindelijk stemden de Vlaamse socialisten ermee in de inkomsten van het Belgacom-pensioenfonds over twee begrotingsjaren te spreiden: 3,6 miljard euro zou op de begroting van 2003 worden aangerekend en 1,4 miljard euro op die van 2004. Minister Vande Lanotte zei dat hij zich om technische redenen lange tijd tegen de spreiding had gekant. Hij zei nogmaals te verwachten dat Eurostat, het statistisch bureau van de EU, ermee zou instemmen het fonds in mindering te brengen van het financieringstekort.

In de ontwerpbegroting van 2004 werden de inkomsten geraamd op 43,52 miljard euro, waarvan 850 miljoen euro van de 'eenmalige bevrijdende aangifte' (EBA), zoals de 'fiscale amnestie' werd genoemd. De uitgaven werden op 44,76 miljard euro geraamd. Het begrotingstekort kwam uit op 1,24 miljard euro of 0,4% van het BBP (tegenover een tekort van 0,99 miljard euro op de initiële en een overschot van 0,83 miljard euro op de aangepaste begroting van 2003). Het primair saldo (begrotingsresultaat zonder de rentelasten) bedroeg 4,2% van het BBP, tegenover 5,3% in 2003 en 5,4% in 2002. Door tijdens het formatieberaad de doelstelling te versoepelen (een evenwicht van de overheidsfinanciën in plaats van een overschot van 0,3%), de EBA en de meevaller van het Belgacom-pensioenfonds had de paarse coalitie haar beleidsruimte met ruim 3 miljard euro kunnen vergroten.

Het budget van de ziekteverzekering werd, zoals in het regeerakkoord was afgesproken, met 4,5% of 900 miljoen euro opgetrokken tot 16,26 miljard euro. Voor een verlaging van de sociale bedrijfslasten werd, zoals aangekondigd, 400 miljoen euro uitgetrokken. Justitie kreeg 6,7% (82 miljoen euro) extra, de politie 1,5% (20 miljoen euro). Ook De Post (20 miljoen euro) en de NMBS (200 miljoen) kregen extra geld. Landsverdediging moest 8 miljoen euro (0,3%) inleveren.

Het bedrag van de 'alternatieve financiering' voor de sociale zekerheid – deels uit de algemene middelen, deels de opbrengst van de op 1 januari 2003 ingegane verhoging van de accijns op tabak – liep op tot 6,44 miljard euro, ruim 1,5 miljard euro meer dan in 2003. Vande Lanotte zei in dat verband dat er moest worden

nagedacht over een structurele oplossing van de financiering van de sociale zekerheid.⁶³

Volgens de regering zouden de overheidsfinanciën in 2004 in evenwicht zijn en zou de overheidsschuld in het begin van het jaar onder de 100% zakken, wat van 1982 geleden was, en tegen het einde van het jaar 97,6% van het BBP bedragen.

In de Federale Beleidsverklaring die hij op 14 oktober in de Kamer voorlas, zei premier Verhofstadt dat België voor het derde opeenvolgende jaar een laagconjunctuur onderging, met een groei van minder dan 1%, en dat er in die drie jaar 70.000 werklozen waren bijgekomen. Voor de regering zag Verhofstadt maar één prioriteit: "Werk, werk en nog eens werk". Om die doelstelling te realiseren, zou de werkzaamheidsgraad moeten verhogen, zouden de lasten moeten vermindere en zou er meer scholing, opleiding en vorming moeten worden gegeven. De eerste minister ging uitvoerig in op de afspraken van de Werkgelegenheidsconferentie om 60.000 mensen meer aan het werk te helpen en engageerde zich ertoe tegen het einde van het jaar alle maatregelen te nemen om de afspraken tot uitvoering te brengen.

De premier zette de extra middelen voor justitie en politie in de verf en zei dat de regering ermee zou doorgaan een ethisch geïnspireerd buitenlands beleid te voeren. Hij herhaalde te willen streven naar een modelstaat, maar zei te beseffen dat dit slechts op lange termijn te realiseren is. "Maar wie zijn doel niet ambitieus stelt, brengt nooit iets in beweging en zal nooit iets veranderen", zei Verhofstadt. De Kamer gaf op 16 oktober het vertrouwen aan de regering. De premier was niet bij de stemming aanwezig omdat hij op dat ogenblik in Brussel een bijeenkomst bijwoonde van de staatshoofden en regeringsleiders van de EU. De oppositie maakte daar misbaar over.

In de daaropvolgende dagen werd bekend dat de regering op het 'begrotingsconclaf' beslist had de inkomsten van de bedrijfsvoorheffing te verhogen. Voor de berekening van de voorheffing werd het gemiddelde tarief van de (gemeentelijke) aanvullende personenbelasting opgetrokken van 6,7 naar 7%. Bovendien zou vanaf 1 januari 2004 bedrijfsvoorheffing worden ingehouden op uitkeringen wegens arbeidsongeschiktheid en vader- en moederschapsverlof, alsook op de tijdskredietpremies. De maatregelen waren goed voor een eenmalige opbrengst van 255 miljoen euro. Voorts kwam aan het licht dat de regering beslist had de uitkering van slachtoffers van arbeidsongevallen met een invaliditeitsgraad van 20% (in plaats van 16%) niet meer te indexeren (besparing 24 miljoen euro) en de gemeenten, OCMW's, provincies, gewesten en gemeenschappen te verplichten van-

63. Op 8 september was bekend geworden dat de RSZ voor 2004 een tekort verwachtte van 2 miljard euro. Naar aanleiding daarvan hadden de socialistische vakbond (ABVV) en PS-vice-premier Onkelinx (in *Le Soir* van 11 september) opnieuw een lans gebroken voor een algemene sociale bijdrage (ASB), die langs fiscale weg op alle inkomens, ook die van zelfstandigen en vennootschappen, zou worden geheven. De andere regeringspartijen hadden afwijzend gereageerd.

af 1 januari 2004 zelf (in plaats van de RVA) de tijdskredietpremies van hun werknemers te laten betalen (besparing 59 miljoen euro).

Die laatste maatregel, waartegen de deelstaten en de lokale besturen hadden geprotesteerd, kwam op 5 november ter sprake in het Overlegcomité. De federale regering gaf daar toe dat voor de invoering ervan het voorafgaande akkoord van de gewesten en de gemeenschappen nodig was. Een dergelijk akkoord kwam in het verslagjaar niet tot stand.

Op 28 november stelde de regering het stabiliteitsprogramma op dat ze elk jaar bij de Europese Commissie moet indienen. Volgens het programma verwachtte België voor 2003 een financieringsoverschot van 0,2% van het BBP, voor 2004, 2005 en 2006 een financieringsevenwicht en voor 2007 een overschot van 0,3%.

Op 4 december schreef *De Tijd* dat vertegenwoordigers van het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) en van Eurostat het niet eens waren geworden over de integratie van het Belgacom-pensioenfonds in de begrotingen van 2003 en 2004. België vroeg daarom het Comité voor Monetaire, Financiële en Betalingsbalansstatistieken (CMFB) te raadplegen, waarin vertegenwoordigers van de statistiekinstellingen en de centrale banken van de EU-lidstaten zitting hebben. Het CMFB brengt, met een gewone meerderheid, advies uit aan Eurostat. Op 24 december meldde dezelfde krant dat het CMFB bij staking van stemmen geen advies had kunnen geven. Er zou een nieuwe overlegronde worden gehouden, die enkele weken of maanden kon duren.

Omdat het niet zeker was of Eurostat ermee zou instemmen het Belgacom-geld over twee begrotingsjaren te spreiden, had de regering in de programmawet van 22 december 2003 de mogelijkheid ingebouwd vanaf 1 november al een deel van de dotatie aan De Post en de NMBS van het volgende begrotingsjaar (in casu 2004) vast te leggen en te ordonnanceren (in casu in 2003). Op 30 december meldde CD&V-voorzitter Yves Leterme dat hij op de website van de Kamer had vastgesteld dat de regering een wetsontwerp had ingediend om de uitgavenbegroting van 2003 op de valreep aan te passen. Volgens de toelichting was gebleken dat Eurostat "de splitsing van de Belgacom-operatie uitsluit en dat bijgevolg die 5.000 miljoen euro als ontvangst in 2003 moet worden geboekt". Voor de begroting van 2003 was dat een meevaller van 1,4 miljard euro, voor de begroting van 2004 een even grote tegenvaller. Om die laatste gedeeltelijk op te vangen werd, conform de programmawet, 1 miljard euro van de NMBS-dotatie voor 2004 al aangerekend op de begroting van 2003. Voor de begroting van 2003 bleef aldus een meevaller van 400 miljoen over.

Op 18 december werden de federale regering en de gewestregeringen het eens over de overname, op 29 december, door de drie regionale huisvestingsmaatschappijen van hun deel van de schulden van het Alesh bij de banken. Het Alesh (Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting) was in 1987 opgericht om voor rekening van de federale overheid en de gewesten de schulden te beheren uit de periode vóór de regionalisering van het huisvestingsbeleid (1980). Het had op 1 januari 1990 de schulden overgenomen die de Nationale Maat-

schappij voor de Huisvesting en de Nationale Landmaatschappij bij de banken hadden. Volgens het akkoord van 18 december namen de drie gewestelijke huisvestingsmaatschappijen samen 4,350 miljard euro van de Alesh-schulden over. In ruil vervielen hun jaarlijkse aflossingen aan het Alesh, behalve voor de Waalse huisvestingsmaatschappij die een deel van haar schuld (850 miljoen euro) pas later zou overnemen. Door de Alesh-operatie daalde de rijksschuld met 3,5 miljard euro of 1,3% van het BBP.

Zilverfonds – Bij koninklijk besluit van 23 oktober 2003 werd de opbrengst van de verkoop van Credibe, waartoe de regering-Verhofstadt I had besloten (zie I.2), aan het Zilverfonds toegewezen. Het ging om een som van bijna 2,646 miljard euro. Bij koninklijk besluit van 22 december 2003 werd de 5 miljard euro die Belgacom voor de overname van de wettelijke pensioenverplichtingen had gestort, toegewezen aan het Zilverfonds, waarvan 3,6 miljard euro voor 2003 en 1,4 miljard euro voor 2004. Een ander besluit van 22 december 2003 wees de winst (290,021 miljoen euro) die Belgacom aan de Belgische Staat had gestort, eveneens aan het Zilverfonds toe.

De programmawet van 22 december 2003 – De maatregelen die de uitvoering van de begroting van 2004, inclusief de besluiten van de Werkgelegenheidsconferentie, mogelijk moesten maken, werden, zoals gebruikelijk, opgenomen in een ontwerp van programmawet. Bij de opmaak daarvan rees een conflict over de dienstencheques tussen minister van Werk Vandenbroucke, die de steun had van zijn partij (SP.A) en de liberalen, en minister van Justitie Onkelinx, zijn voorganger op dat departement, die door haar partij (PS) en de vakbonden, inzonderheid de Waalse FGVB, werd gesteund.

Op de Werkgelegenheidsconferentie (zie III.2) was afgesproken dat vanaf 1 januari 2004 de federale regering het dienstenchequestelsel, dat tot dan toe door de gewesten werd meegefinancierd en dat enkel in Vlaanderen een succes was, volledig zelf zou financieren. Met dienstencheques kunnen gezinnen op een goedkope manier een beroep doen op huishoudhulp. Minister Vandenbroucke wenste ook de particuliere sector (uitzendkantoren) in het stelsel betrekken, zoals dat in het 'Vlaamse' systeem het geval was, en stond ook tijdelijke en deeltijdse contracten toe. De PS verzette zich daartegen. De partij verdedigde het 'Waalse' systeem, waarin enkel overheidsbedrijven in aanmerking kwamen, en wilde enkel met contracten van onbepaalde duur werken.

Na een nacht vergaderen, keurde de regering in de ochtend van 20 november het ontwerp van programmawet goed. Over de dienstencheques was een vergelijk gevonden, dat later op de dag door kabinetsmedewerkers in een wettekst zou worden gegoten. Omdat daarbij "interpretatieverschillen" rezen, stuurden de technici de zaak terug naar de regering. Na nog eens bijna een hele dag vergaderen, met hoog oplopende spanningen tussen Vandenbroucke en Onkelinx, kwam de ministerraad op 21 november niet verder dan de afspraak dat het kernkabinet op zondagavond 23 november zou bijeenkomen om de knoop te ontwarren. Naar op 23 november werd meegedeeld, waren kabinetsmedewerkers tijdens het weekeinde in die mate opgeschoten, dat een bijeenkomst van het kernkabinet niet

nodig was en dat de besluitvorming per e-mail kon gebeuren. Dat bericht bleek echter voorbarig te zijn. Op 24 november diende de regering het ontwerp van programmawet bij de Kamer in, zonder het hoofdstuk over de dienstencheques. Vandembroucke en Onkelinx werkten de hele dag afzonderlijk aan teksten die ze aan premier Verhofstadt bezorgden, die als 'go between' tussen beiden fungeerde. De regering gaf toe dat de zaak "zeer vervelende proporties" begon aan te nemen. In de nacht van 25 op 26 november vond de regering dan toch een 'Belgisch compromis'. De federale overheid zou de dienstenondernemingen erkennen. Zowel overheidsinstellingen als de non-profitsector en de particuliere sector kregen toegang tot het systeem. De federale regering zou het basisstatuut van de werknemers vaststellen, onder meer de minimale duur van tijdelijke overeenkomsten en de minimale wekelijkse arbeidsduur. Werknemers die een aanvullende uitkering krijgen, zouden na zes maanden een contract van onbepaalde duur krijgen, de andere werknemers na drie maanden. De gewesten en gemeenschappen zouden, via een samenwerkingsakkoord, de contractvoorwaarden kunnen wijzigen en, bijvoorbeeld, het soepele statuut dat tijdens de eerste maanden van kracht is, verstrengen en zo impliciet de uitzendsector uitsluiten. Een dienstencheque bleef 6,2 euro kosten (inclusief de forfaitaire fiscale aftrek: 4,34 euro). De federale overheid legt per cheque 13,27 euro bij. De werknemer verdient ten minste 8,2 euro. Vanaf maart 2004 zouden geen werklozen meer tot het (vergelijkbare) PWA-stelsel worden toegelaten. PWA-werknemers zouden zoveel mogelijk moeten overschakelen naar een zogenaamde dienstenbaan.

De programmawet van 22 december 2003 werd bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 31 december 2003. Het gros van de 510 artikelen had betrekking op maatregelen die uitvoering gaven aan de besluiten van de Werkgelegenheidsconferentie, meer bepaald de vereenvoudiging van het startbanenstelsel, de diverse vormen van vermindering van de socialezekerheidsbijdrage en het vernieuwde dienstenchequestelsel. Wat de lastenverlaging voor nacht- en ploegenpremies betreft, bepaalde de wet dat de werkgevers op de ploegen- en nachtpremies maar 0,5% (2004) resp. 1% (vanaf 2005) van de gebruikelijke bedrijfsvoorheffing dienden in te houden en aan de overheid door te storten. Omdat nog overleg nodig was met de Europese Commissie, zou de regering later bepalen wanneer de maatregel van kracht werd.

De programmawet bevatte ook een nieuwe regeling voor de milieufiscaliteit (zie hierna), maakte het mogelijk de NMBS op te splitsen in een exploitatie- en een infrastructuurbeheersbedrijf en wijzigde, naar aanleiding van het proces-Cools (zie IV.8) de wrakingsprocedure in assisenzaken (zie IV.4).

Milieufiscaliteit – Op 12 juni, nog tijdens het formatieberaad, schreef *De Financieel-Economische Tijd* op de jaarvergadering van de Spadel-groep te hebben vernomen dat de voor 1 juli geplande invoering van de ecotaks/ecobonusregeling (zie I.2) zou worden uitgesteld tot 1 januari 2004. In regeringskringen werd bevestigd dat er problemen waren met de controle van de verpakkingen die voor de regeling in aanmerking kwamen, mede als gevolg van de laattijdige publicatie van het uitvoeringsbesluit bij de wet van 30 december 2002.

In de tweede uitgave van het *Belgisch Staatsblad* van 24 juni stond een 'bericht' waarin ontslagnemend minister van Financiën Reynders meedeelde, dat de inwerkingtreding van de artikelen van de wet van 30 december 2002 die betrekking hadden op de drankverpakkingen, werd uitgesteld tot 1 januari 2004. Volgens Reynders was het uitstel bedoeld om de producenten meer tijd te geven vrijstelling van de heffing aan te vragen. Tegelijk werd op het formatieberaad afgesproken te onderzoeken of het stelsel vereenvoudigd kon worden. Door de ontbinding van het parlement was er volgens Reynders geen andere mogelijkheid dan de wet met een 'bericht' te wijzigen. De ontslagnemende Agalev-minister van Leefmilieu, Jef Tavernier, noemde de handelwijze "onwettig" en diende bij de Raad van State een verzoek in het 'bericht' te schorsen. Op 2 juli verwierp de Raad van State het schorsingsverzoek.

Het uitstel werd 'geregulariseerd' door de programmawet van 5 augustus 2003 (B.S. 7 augustus 2003), waarin de inwerkingtreding van een aantal artikelen van de wet van 30 december 2002 werd uitgesteld tot 1 januari 2004.

In de Kamercommissie voor Volksgezondheid bevestigde minister van Volksgezondheid Demotte op 21 oktober, op vraag van Yves Leterme (CD&V), dat de invoering van de ecotaks/ecobonus-regeling waarschijnlijk opnieuw zou worden uitgesteld omdat de verpakkingindustrie nog altijd niet kon verzekeren dat milieuvriendelijke gerecyclede verpakkingen aan de gezondheidsnormen beantwoordden.

Op 21 november kondigde premier Verhofstadt na het wekelijkse kabinetsberaad onverwacht aan dat het stelsel "definitief" zou worden aangepast en er einde was gekomen aan "de tien jaar durende lijdensweg van de ecotakswetgeving". Aan het principe dat drank in hergebruikbare verpakking goedkoper en die in wegwerpverpakking duurder zou worden, werd niet getornd. De BTW-verlaging (van 21 naar 6%) voor drank waarin de wet van 30 december 2002 voorzag, werd behouden. De accijns voor water werd, ongeacht de verpakking, geschrapt, die voor limonade werd verlaagd van 7 naar 5 eurocent. De accijnsverlaging voor alcoholische drank waarin de wet van 2002 voorzag, werd dan weer ongedaan gemaakt. Op drank in wegwerpverpakking zou een heffing van bijna 10 (in plaats van ruim 11) eurocent worden geheven. De vrijstelling daarvan voor gerecyclede verpakkingen zou later worden geregeld, wanneer er duidelijkheid zou zijn over de gezondheidsrisico's en indien de Europese Commissie haar toestemming zou geven. De nieuwe regels werden opgenomen in de programmawet van 22 december 2002 en zouden op 1 april 2004 van kracht worden.

D. De eenmalige bevrijdende aangifte

Van de eenmalige bevrijdende aangifte (EBA), zoals de 'fiscale amnestie' officieel werd genoemd, hadden de liberale en socialistische onderhandelaars in het regeerakkoord enkel het principe opgenomen.

Voor het ontwerp van programmawet dat de regering op 12 juli een eerste keer besprak, had minister van Financiën Reynders, in overleg met premier Verhofstadt,

hoofdstuk klaargemaakt met een gedetailleerde EBA-regeling. De socialistische ministers weigerden het hoofdstuk in het wetsontwerp te laten opnemen. Ze vonden de boetetarieven van 3%, 4,5% en 6% die Reynders voorstelde, te laag. Er werd afgesproken de kwestie te regelen bij de opmaak van de begroting voor 2004.

In een interview met *De Standaard* (6 augustus) zei Reynders dat hij een laag tarief wilde toepassen wanneer het gerepatrieerde geld in een Belgische vennootschap zou worden geïnvesteerd, een tussentarief wanneer het geld zou worden belegd in staatsobligaties en een hoog tarief wanneer er geen voorwaarden zouden gelden. Hij zei dat de EBA 400 tot 600 miljoen euro kon opbrengen.

In de regeringswerkgroep die op 5 september een eerste keer bijeenkwam, stelde Reynders voor drie heffingstarieven toe te passen: 3% bij een herbelegging in durfkapitaal of een investering in een KMO gedurende drie jaar; 6% bij een herbelegging in vastrentende schuldvorderingen (obligaties, sicav's, ...); 9% in de andere gevallen. De PS noemde het voorstel een "basis voor onderhandelingen", maar zei dat de maatregel enkel kon gelden voor 'grijs' geld (waarop personen- en vennootschapsbelasting was betaald, maar de roerende voorheffing ontdoken werd) en niet voor 'zwart' geld (waarop in België nooit belasting was betaald). De SP.A zei dat de EBA enkel kon gelden voor kapitaal dat al enkele jaren in het buitenland was ondergebracht.

Op 12 september besliste het kernkabinet dat er twee tarieven zouden komen: een basistarief van 9% op het gerepatrieerde kapitaal en een verlaagd tarief van 6% wanneer dat kapitaal gedurende drie jaar op een of andere manier in de Belgische economie zou worden geïnvesteerd (risicodragende kapitaalfondsen, starters- en participatiefondsen, sociale economie, renovatie of bouw van vastgoed). Om de betrouwbaarheid te garanderen, zouden de banken moeten nagaan of het geld in aanmerking kwam voor regularisatie en bijgevolg niet van criminele oorsprong was. Volgens de regering was het niet mogelijk een onderscheid te maken tussen zwart en grijs geld. Vice-premier Onkelinx maakte daar voorbehoud bij en zei dat het voor de belastingdiensten mogelijk zou moeten zijn in te grijpen indien zou blijken dat het gerepatrieerde kapitaal zwart van oorsprong was. De PS stond met standpunt echter alleen.

De Vereniging van Banken en Bankiers van het Groothertogdom Luxemburg (ABBL) kondigde op 17 september aan, dat ze de verplichte repatriëring van spaargeld en de koppeling van het verlaagde tarief aan de verplichting in België te investeren, zou aanvechten bij de Europese Commissie wegens strijdigheid met de EU-richtlijn over het vrij verkeer van kapitaal.

Op 23 september deelde minister Reynders mee dat de regering beslist had dat investeringen in het buitenland eveneens voor het verlaagde tarief van 6% in aanmerking zouden komen. Volgens Reynders hield de beslissing geen verband met de politiek van de Luxemburgse bankiers.

Op 26 september keurde de ministerraad het voorontwerp van EBA-wet goed en verzocht de Raad van State om advies.

De ABBL herhaalde op 6 oktober dat ze bij de Europese Commissie een klacht indienen tegen de verplichting in het buitenland belegd geld via een in België

gevestigde bank te repatriëren. Volgens de Luxemburgse bankiers was dat een "flagrante schending" van het principe van het vrije kapitaalverkeer.

De Raad van State bracht op 9 oktober een kritisch advies uit over het voorontwerp van EBA-wet. Volgens de Raad kon, zonder objectief criterium, de beperking van de maatregel tot in het buitenland geparkeerd geld strijdig zijn met het grondwettelijke gelijkheidsbeginsel. Ook de beperking tot geld dat op een rekening staat, leek volgens de Raad van State strijdig met het gelijkheidsbeginsel. Volgens het advies kon "het bewaren van niet-aangegeven waarden in een safe bezwaarlijk afkeurenswaardiger zijn dan het in bewaring geven bij een buitenlandse bank". Voorts merkte de Raad van State op, dat voor de aspecten van de EBA die betrekking hebben op de successie- en registratierechten, de gewesten bevoegd zijn. De bepalingen dienaangaande zouden uit het voorontwerp moeten worden geschrapt. Bovendien zou over dat onderdeel van de EBA een samenwerkingsakkoord moeten worden gesloten tussen de federale overheid en de gewesten.

Op 17 oktober paste de ministerraad het EBA-wetsontwerp aan. Om tegemoet te komen aan de bezwaren van de Raad van State werd de verwijzing naar de fiscale bevoegdheid van de gewesten voor de successie- en registratierechten geschrapt. Minister Reynders zei de kwestie in een samenwerkingsakkoord te zullen regelen. Voorts besliste de regering de EBA uit te breiden tot geld op een buitenlandse rekening dat niet naar België wordt gerepatriëerd. In dat geval zou het gewone tarief van 9% van toepassing zijn en zou de federale overheidsdienst Financiën ingelicht moeten worden, zodat de anonimiteitsregel niet van toepassing zou zijn. Over een uitbreiding van de EBA tot zwart of grijs vermogen dat niet op een rekening staat maar, bijvoorbeeld, in de vorm van aandelen of obligaties bewaard wordt in een safe in het buitenland, waar de liberalen voorstander van waren, liet de regering de beslissing over aan het parlement.

Op 5 november stemden de ministers-presidenten van de gewestregeringen er in het Overlegcomité mee in een decreet (Vlaanderen en Wallonië) resp. een ordonnantie (Brussel) uit te vaardigen om de aspecten van de EBA te regelen die betrekking hadden op hun fiscale bevoegdheid (successie- en registratierechten). Jos Stassen, de fractieleider van Agalev in het Vlaams Parlement, zei op 7 november (in *De Tijd*), dat zijn partij in geen geval een ontwerpdecreet zou goedkeuren dat 'fiscale amnestie' verleende voor ontdoken registratie- en successierechten. De groenen waren resoluut tegen de EBA gekant en zonder hun stemmen was er in het Vlaams Parlement geen regeringsmeerderheid voor een 'EBA-decreet'. De federale regering zag daar geen onoverkomelijk probleem in en zei dat de EBA zoals gepland op 1 januari zou ingaan. De VLD zei dat een dergelijk decreet ook nog na de regionale verkiezingen van 13 juni 2004 kon worden uitgevaardigd, aangezien de fiscale regularisatie het hele jaar mogelijk zou zijn.

Op 12 november begon in de Kamercommissie voor Financiën de bespreking van het EBA-wetsontwerp. Tegelijk werd binnen de meerderheid druk en discreet overlegd over een uitbreiding van de maatregel.

Op 19 november diende de Luxemburgse bankiersvereniging bij de EU-Commissie een klacht tegen de EBA-regeling in. Dezelfde dag kreeg de Kamercommissie voor Financiën een rapport waarin de Nationale Bank op enkele knelpunten wees die de EBA-operatie konden bemoeilijken. De NBB schatte het in het buitenland geparkeerde vermogen waarop de regularisatie van toepassing kon zijn, op 82 miljard euro. Om aan een opbrengst van 850 miljoen euro te komen, zou 13,8% daarvan gerepatriëerd moeten worden. De NBB leek te betwijfelen of dat cijfer gehaald kon worden. De economische activiteit zou door de EBA hoe dan ook met "amper 0,05%" toenemen, zei de Nationale Bank.

Op 29 november werden liberalen en socialisten het eens over een aanpassing van het EBA-wetsontwerp. De regeling, die aanvankelijk slechts gold voor geld dat op een rekening staat, werd uitgebreid tot effecten aan toonder (aandelen, obligaties, kasbons...), ongeacht of ze in het buitenland of in België, en in een safe of 'onder de matras' worden bewaard. Voor de regularisatie ervan zou het 'gewone' tarief van 9% gelden en zou de eigenaar moeten bewijzen dat hij de effecten vóór 1 juni 2003 in zijn bezit had. Door de verruiming van het toepassingsgebied zou volgens minister Reynders 160 miljard euro in plaats van 82 miljard euro voor regularisatie in aanmerking komen. In ruil voor deze tegemoetkoming aan de liberalen, verkregen de socialisten dat een bijkomende heffing van 6% werd opgelegd aan wie van de EBA gebruikmaakt, maar zich niet aan de voorwaarden houdt door, bijvoorbeeld, de geregulariseerde som niet gedurende drie jaar in de Belgische economie te investeren. Eigenaars van grijs of zwart geld die voor de EBA-regeling in aanmerking komen maar daar geen gebruik van maken, zouden, wanneer zij na 2004 'betrapt' worden, als sanctie een belastingverhoging van 100% moeten betalen. Ten slotte werd overeengekomen dat vanaf 2007 of 2008 geen nieuwe effecten aan toonder mogen worden uitgegeven. Precieze afspraken daarover zouden in september 2004, bij de opmaak van de begroting van 2005, worden gemaakt.

Nog op 29 november amendeerden de meerderheidsfracties in de Kamer het wetsontwerp. De commissie voor Financiën keurde het op 2 december goed.

Aan het begin van de plenaire bespreking van het wetsontwerp in de Kamer (11 december), verzamelde de oppositie voldoende stemmen (een derde) om de Kamervoorzitter te verplichten de Raad van State advies te vragen over enkele artikelen van het ontwerp en haar amendementen daarop. Daardoor werden de bespreking en de stemming een week uitgesteld.

Op 17 december bracht de Raad van State opnieuw een kritisch advies uit. Volgens de Raad was het wetsontwerp nog altijd strijdig met het gelijkheidsbeginsel en het Europees recht. De staatsraden struikelden erover, dat de wet van kracht kon worden vooraleer of zelfs zonder dat de drie gewesten een decreet resp. ordonnantie hadden uitgevaardigd over de EBA-aspecten die in hun bevoegdheid vielen. Dat effecten aan toonder niet onder het verlaagde tarief van 6% vielen, was volgens het advies in strijd met het grondwettelijke gelijkheidsbeginsel. Ten slotte had de Raad van State problemen met de bepaling dat wie zijn geregulariseerde geld in het buitenland laat staan, zijn anonimiteit bij de fiscus zou verlie-

zen, "terwijl in het ontwerp nochtans wordt benadrukt dat die anonimiteit onontbeerlijk is voor het welslagen van de operatie". De verantwoording van die bepaling was volgens de Raad mogelijk strijdig met het Europees recht.

Om verdere verdragingsmanoeuvres van de oppositie te voorkomen, beslisten de meerderheidspartijen het wetsontwerp niet meer aan te passen. De Kamer keurde het ontwerp op 18 december goed. Tegelijk werd een wetsontwerp aangenomen dat de zogenaamde witwaswet van 11 januari 1993 aanpaste aan een EU-richtlijn van 2001 en gevoelig verstrengde. Door de wetswijziging werden, naast de financiële instellingen, ook de advocaten, verzekeringsmakelaars en diamanthandelaars verplicht verdachte transacties te melden aan de Cel voor Financiële Informatieverwerking (CFI). Aankopen van meer dan 15.000 euro mogen niet langer met cash geld worden betaald. Dat verbod geldt niet voor de aankoop van effecten en voor een verkoop tussen particulieren. Financiële instellingen die vermoeden dat geld afkomstig is van georganiseerde fiscale fraude, zijn verplicht dat te melden aan de CFI. Ook 'EBA-geld' valt onder die laatste bepaling.

De Senaat nam al op 19 december de beide wetsontwerpen aan. Op 31 december keurde de regering het besluit goed dat bepaalt onder welke voorwaarden het verlaagde tarief van 6% van toepassing is. De EBA-wet en het uitvoeringsbesluit zouden op 6 januari in 2004 in het *Belgisch Staatsblad* worden bekendgemaakt. De regularisatieperiode kon daardoor niet op 1 januari beginnen, zoals eerder was gezegd. De regering tilde daar niet zwaar aan, omdat de regularisatietermijn tot 31 december 2004 liep.

CD&V-voorzitter Leterme had op 21 december, in het VRT-programma *De zevende dag*, bevestigd dat zijn partij de EBA-wet zou aanvechten voor het Arbitragehof en een "eenmalige gunstmaatregel" eiste voor de "correcte" belastingbetalers. Waarnemers zeiden dat de rechtsonzekerheid die door het vernietigingsberoep bij het Arbitragehof zou worden geschapen, het welslagen van de regularisatiemaatregel in het gedrang kon brengen.

E. De intrekking en vervanging van de genocidewet

Op haar eerste vergadering (12 juli) besliste de regering de zogenaamde genocidewet van 16 juni 1993, waarover er in het voorjaar en tijdens het formatieberaad heel wat te doen was geweest (zie I.5 en II.5), in te trekken en in het Strafwetboek en het Wetboek voor Strafvordering nieuwe bepalingen op te nemen over de bestraffing van genocide en misdaden tegen de menselijkheid, die gelijk zouden lopen met wat in de buurlanden bestond en die misbruik onmogelijk zouden maken. De Raad van State werd verzocht spoedadvies uit te brengen over het regeringsontwerp, zodat het parlement dat nog vóór het zomerreces zou kunnen goedkeuren.

Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) reageerde verheugd over de regeringsbeslissing, waarvan het een verbetering van het imago van België in het buitenland verwachtte. Washington zei de intentie van de regering te appreciëren.

De regering keurde het wetsontwerp op 21 juli via een schriftelijke procedure goed en diende het meteen bij de Kamer in. De Kamer keurde het op 29 juli goed, de Senaat op 1 augustus.

De wet van 5 augustus 2003 betreffende ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht (*B.S.* 7 augustus 2003) hief, met ingang van 7 augustus, de genocidewet van 16 juni 1993 op en voegde in boek II van het Strafwetboek een titel Ibis 'Ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht' in. Daarin werden de straffen bepaald voor misdaden van genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden. De wet bracht voorts nieuwe bepalingen aan in de wet van 17 april 1878 (voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering), het Wetboek van Strafvordering en het Gerechtelijk Wetboek.

In de nieuwe regeling is vervolging voor schending van het internationaal humanitair recht niet mogelijk tegen buitenlandse staatshoofden, regeringsleiders en ministers van Buitenlandse Zaken tijdens hun ambtsperiode, tegen alle andere personen van wie de immuniteit door het internationaal recht is erkend en tegen personen die op grond van een verdrag gehele of gedeeltelijke immuniteit genieten. Slachtoffers kunnen maar een klacht indienen indien zij op het ogenblik van de feiten Belg waren of ten minste drie jaar in België verbleven. Burgerlijke partijstelling is niet mogelijk. De federaal procureur oordeelt of de klacht ontvankelijk en gegrond is; hij gaat onder meer na of de zaak niet aanhangig moet worden gemaakt bij een internationaal rechtscollege of bij een rechtscollege van de staat waar de feiten gepleegd werden of waarvan de verdachte een onderdaan is. Tegen zijn beslissing is geen beroep mogelijk. Indien de verdachte Belg is of zijn hoofdverblijfplaats in België heeft, is een klacht met burgerlijke partijstelling mogelijk en moet een onderzoeksrechter worden aangesteld.

De wet bevatte ook een overgangsregeling. Als gevolg daarvan bleven maar drie hangende zaken behouden. Het ging om zaken met ten minste één Belgische klager of ten minste één in België gevangen gehouden verdachte, die betrekking hadden op feiten die gepleegd waren in Guatemala, Rwanda en Tsjaad. Elf zaken waarvoor nog geen onderzoeksrechter was aangesteld, werden geseponeerd. De federaal procureur stuurde 29 andere zaken naar het Hof van Cassatie met het oog op onttrekking aan de Belgische rechtsgang indien niet aan de criteria van de nieuwe wet was voldaan. Zo verklaarde het Hof van Cassatie op 24 september het Belgische gerecht definitief onbevoegd voor de klachten tegen generaal Yaron, premier Sharon, oud-president Bush sr. en minister van Buitenlandse Zaken Powell. Inzake de boven genoemde klacht tegen generaal Franks (zie II.5) verklaarde de kamer van inbeschuldigingstelling van Brussel zich op 23 september onbevoegd. Het cassatieberoep dat tegen het vonnis werd ingediend, zou op 14 januari 2004 door het Hof van Cassatie worden verworpen.

F. De nachtvluchten op Zaventem

Om de federale regering in staat te stellen de dag- en nachtvluchten van en naar Zaventem beter te spreiden, zoals het hof van beroep van Brussel had opgelegd

en tijdens het formatieberaad was afgesproken (zie II.5), legde de Vlaamse minister van Leefmilieu, Ludo Sannen (Agalev), op 18 juli aan de Vlaamse regering een ontwerpbesluit ter goedkeuring voor dat geluidsnormen vastlegde op basis van concentrische zones rond de luchthaven. Ze zouden in de plaats komen van de bestaande normen die, uitgetekend op een kaart, de vorm aannamen van een 'koning met lange oren'. Sannen stelde ook voor het aantal nachtvluchten te bevroeden op 25.000 per jaar (68 per nacht). De Vlaamse regering keurde het ontwerpbesluit echter niet goed. De andere regeringspartijen zeiden de bekommernissen van Sannen te delen, maar de federale regering niet voor voldongen feiten te willen stellen en eerst met haar te willen overleggen.

Conform de beslissing die tijdens het formatieberaad was genomen, werden van 22 juli af enkele (gemiddeld 2,7) van de lawaaierigste nachtvluchten van de noordnaar de oostrand verlegd. In de nieuwe regeling kreeg de oostrand per nacht gemiddeld 10,4 vluchten (over één traject) te verwerken, de noordrand 8,4 vluchten (gespreid over drie trajecten) en het Brusselse gewest 3,2 vluchten.

Op 25 juli werd een werkgroep (Brunorr: Brussels Airport Noise Reduction and Redistribution) opgericht die de opdracht kreeg een plan op te stellen voor een evenwichtige spreiding van de dag- en nachtvluchten op Zaventem.

Daedalus, de actiegroep uit de noordrand die de 47 bewoners steunde die het concentratiemodel bij de rechter hadden aangevochten, zei op 11 augustus de regering een maand langer de tijd te geven om een spreidingsplan op te stellen. Indien er op 11 september geen spreidingsplan zou zijn, zouden de 47 bewoners de naleving van het arrest van het hof van beroep van 10 juni met een dwangsom laten afdwingen. Daedalus verwees voor het uitstel naar de "goede bedoelingen" van minister van Mobiliteit Anciaux "om alle omwonenden van de luchthaven gelijk te behandelen". Anciaux sprak van een "positief signaal", beloofde dat er in september een 'stappenplan' klaar zou zijn en zei te zullen onderzoeken of het cassatieberoep tegen het arrest kon worden ingetrokken, zoals Daedalus had gevraagd. Het stappenplan zou uit drie fasen bestaan. Op korte termijn zouden er lichte aanpassingen komen, met de bestaande infrastructuur en vliegprocedures. Op middellange termijn zouden er nieuwe vliegroutes in gebruik worden genomen. Op langere termijn (na 2005) zou er een algemene herziening van de vliegprocedures komen. De realisatie van de derde fase zou zware investeringen vergen voor de aanleg van nieuwe taxibanen, de verlenging van een startbaan en de aankoop van betere apparatuur.

Omdat er op 11 september niet was voldaan aan het bevel tot spreiding van de vluchten van op de luchthaven van Zaventem, dienden de 47 bewoners van de noordrand op 11 september bij het hof van beroep van Brussel een verzoekschrift in om de Belgische Staat, luchthavenexploitant Biac en Belgocontrol een dwangsom op te leggen.

Op 13 september, in een interview met *De Standaard* en een toespraak bij de opening van de Internationale Jaarbeurs van Gent, maakte premier Verhofstadt gewag van de bouw van een tweede 'nationale' luchthaven. In *De Standaard* had Verhofstadt het over de voorbereiding door Biac van de bouw van een tweede luchthaven, in Gent over een tweede exploitatiezetel van Biac, als onderdeel van

grotere investeringen in infrastructuur om van België het logistieke hart en dienstencentrum van Europa te maken. Op het 'proefballonnetje' kwamen overwegend negatieve reacties. Biac-voorzitter Pierre Klees noemde de bouw van een tweede luchthaven onzinnig omdat de capaciteit van Zaventem maar voor de helft gebruikt werd.

Op 26 september werd de Brunorr-werkgroep het eens over een stappenplan. Het kreeg op 30 september de goedkeuring van Eurocontrol en werd nog dezelfde dag aan de pers voorgesteld. Minister Anciaux zei dat het plan, op grond van objectieve criteria, een maximale spreiding realiseerde, maar dat het wegens technisch-operationele beperkingen en uit veiligheidsoverwegingen niet mogelijk was de geluidshinder helemaal gelijkmatig te spreiden over de zes betrokken zones (telkens één aan de beide uiteinden van de drie start- en landingsbanen).

De spreiding zou worden gerealiseerd door vanaf oktober de drie start- en landingsbanen meer gedifferentieerd te gebruiken. Uit een twintigtal mogelijke scenario's had de werkgroep het scenario A13 gekozen. In een tweede fase zouden op 22 januari 2004 enkele nieuwe oostelijke en op 18 maart 2004 enkele nieuwe westelijke routes in gebruik worden genomen; de noordelijke en zuidelijke vliegroutes zouden ongewijzigd behouden blijven. Op langere termijn zou de flexibiliteit van het banengebruik worden verhoogd door investeringen. Meer bepaald zouden de aanleg van een bijkomende taxibaan naar baan 25L, de verlenging van baan 25L/07R en de installatie van een elektronisch landingsstelsel op de banen 07L en 07R worden onderzocht.

Volgens Anciaux zou de zwaarst getroffen zone, Diegem-Haren, nog maar 31 in plaats van 48% van de lawaaihinder ondervinden. Zaventem, dat tot dusver nauwelijks hinder had, zou 2% van het lawaai te verwerken krijgen. Ook de zone Sterrebeek-Wezembeek-Oppem zou iets meer lawaai ondervinden (15 in plaats van 13%). Het aandeel van Erps-Kwerps zou dalen van 30 tot 22%, dat van Steenokkerzeel van 18 naar 16%. Perk, ten slotte, dat voordien nauwelijks hinder had, zou 14% van het totale lawaai-volume voor zijn rekening moeten nemen.

In de Kamercommissie voor Infrastructuur zei François-Xavier de Donnée (MR) op 1 oktober dat het plan van Anciaux indruiste tegen het regeerakkoord, omdat de minister niet op het geluidskadaster had gewacht. Hij wees er ook op dat er niet met de gewesten was overlegd en dat het plan niet door de regering was goedgekeurd. Anciaux antwoordde dat zijn plan niet te nemen of te laten was en dat hij nog met de gewesten en de meerderheidspartijen zou overleggen. In het Vlaams Parlement zei minister van Leefmilieu Sannen er niet zeker van te zijn dat het plan in overeenstemming was met het akkoord van 24 januari.

De Brusselse gewestregering zei op 2 oktober niet bereid te zijn het spreidingsplan te onderzoeken vooraleer de resultaten van de geluidsmetingen bekend waren. Anciaux zei dat de reële geluidsoverlast van vliegtuigen in de omgeving van Zaventem "binnen de twee tot drie weken in kaart kon worden gebracht".

Op 16 oktober zei minister Sannen in het Vlaams Parlement dat het spreidingsplan niet gerealiseerd kon worden indien het Brusselse gewest niet bereid was zijn geluidsnormen af te stemmen op die van Vlaanderen.

Op een debatavond in Meise pleitte Anciaux op 3 november voor een Europees verbod op nachtvluchten. Het koerierbedrijf DHL noemde dat onrealistisch; de Europese Commissie reageerde sceptisch op de suggestie.

Op 18 november beval het hof van beroep van Brussel, op verzoek van de 47 bewoners van de noordrand, de Belgische Staat uitvoering te geven aan het arrest van 10 juni en legde het een dwangsom op van 50.000 euro per dag. Volgens het hof kwam het stappenplan van minister Anciaux niet tegemoet aan de spreiding die het arrest oplegde. Anciaux zei dat hij zijn plan in overeenstemming zou brengen met het arrest. De 47 verzoekers zeiden dat ze het arrest met de dwangmaatregelen niet meteen zouden betekenen omdat ze "niet lichtzinnig" wensten om te gaan met belastinggeld.

Op 28 november stemde het kernkabinet in met een tijdens de voorgaande dagen door een interkabinettenwerkgroep lichtjes bijgestelde versie van scenario A13 voor het gebruik van de start- en landingsbanen op Zaventem. Het werd scenario A31 genoemd.

Omdat het Brusselse gewest op 25 november had aangekondigd derdenverzet te zullen aantekenen tegen het arrest van 10 juni, beslisten de 47 bewoners van de noordrand op 30 november het 'dwangsomarrest' van 18 november op 2 december door een deurwaarder te laten betekenen. Om de betaling van een dwangsom te voorkomen, zocht de regering in allerijl een oplossing. De Brusselse minister van Leefmilieu, Gosuin, herhaalde dat er eerst een geluidskadaster moest komen alvorens hij over de spreiding van de vluchten wilde onderhandelen. Volgens Gosuin kon alleen een dergelijke inventaris van de geluidsoverlast de basis vormen van een billijke spreiding. Het kadaster waar Anciaux mee had gewerkt, was volgens Gosuin te theoretisch en hield geen rekening met de werkelijke hinder. De twee Franstalige regeringspartijen, de PS en de MR, noemden het geluidskadaster een fundamentele voorwaarde om vooruitgang te boeken.

Na een lange vergadering van het kernkabinet, sloot de ministerraad op 3 december een principeakkoord over het lawaaibeleid voor de luchthaven van Zaventem. Inzake het gebruik van de start- en landingsbanen bevestigde de regering het A31-scenario, dat evenwel lichtjes werd aangepast om rekening te houden met opmerkingen van Biac en Belgocontrol. Wat de vliegroutes betreft, werd beslist de vluchten die vertrekken via baan 25R sneller te laten uitwaaiëren in noordelijke en oostelijke richting, en in zuidelijke richting de zogenaamde route-Chabert weer in dienst te nemen voor de dagvluchten tijdens het week-einde. De route-Chabert, die over het centrum van Brussel liep, was begin 2001 geschrapt. Het principeakkoord omvatte voorts afspraken over de wijze waarop, met een uitgebreider meetnet, het geluidskadaster zou worden opgesteld. Er werd overeengekomen dat het om een voorlopig plan ging, dat op basis van nieuwe en bijkomende geluidsmetingen na een jaar geëvalueerd zou worden.

Op 4 december zeiden de Brusselse minister-president, Daniel Ducarme (MR), en de Brusselse minister van Leefmilieu, Gosuin, dat het gewest zijn geluidsnormen in overeenstemming zou brengen met de aanbevelingen van de Wereldgezond-

heidsorganisatie. Ze verwezen naar het arrest van 10 juni, waarin het hof van beroep van Brussel had gezegd dat de "geluidsoverlastpieken de normen van de WGO niet mogen overschrijden". Volgens Biac kwam een strikte toepassing van de WGO-aanbevelingen neer op de sluiting van de luchthaven van Zaventem tijdens de nacht. De Vlaamse leden van de Brusselse regering zeiden dat Ducarme en Gosuin niet het regeringsstandpunt vertolkten.

In de Kamercommissie voor Infrastructuur kwam het op 5 december tot een felle woordenwisseling tussen Olivier Maingain (MR-FDF) en minister Anciaux. Maingain verweet Anciaux de regering voor te liegen over het spreidingsplan en diende een motie van wantrouwen in. Anciaux noemde Maingain een "racist", maar verontschuldigde zich daar nadien voor. Onder druk van MR-boegbeeld Michel trok Maingain zijn motie later in.

Op 5 december herhaalde de Brusselse regering, onder verwijzing naar het federale regeerakkoord, dat een evenwichtige spreiding van de geluidsoverlast gebaseerd moet zijn op een echt geluidskadaster. Over het plan van 3 december sprak de regering zich bij gebrek aan voldoende informatie niet uit. Minister Gosuin kreeg de opdracht een nota op te stellen over de gevolgen van het spreidingsplan en het arrest van 18 november.

De 47 bewoners van de noordrand stelden op 7 december een beslissing over het innen van de dwangsommen, die bij een consignatiekas waren gestort, uit tot na de bekendmaking van de precieze vliegroutes.

Op 9 december werd bekend dat vier luchtvaartmaatschappijen, waaronder SN Brussels Airlines, en het koerierbedrijf DHL in een brief aan minister Anciaux zeiden dat het spreidingsplan de operationele kosten zou vermeerderen (doordat de vliegtuigen trager zouden opstijgen), de lawaaihinder en luchtvervuiling zou doen toenemen (doordat vaker met rugwind zou moeten worden opgestegen, waarbij de motoren meer vermogen moeten ontwikkelen) en het veiligheidsrisico zou verhogen. Anciaux had op 10 december een gesprek met de maatschappijen. Afsproken werd de technische haalbaarheid van het plan te onderzoeken in een werkgroep met vertegenwoordigers van Biac, Belgacontrol, het Directoraat-generaal voor de Luchtvaart, de luchtvaartmaatschappijen en de piloten.

Op 19 december schorste de Raad van State, op verzoek van dertien inwoners van de oostrand, de tenuitvoerlegging van het principeakkoord van 3 december. Volgens de Raad van State ondervonden de verzoekers een moeilijk te herstellen ernstig nadeel door het verhoogde veiligheidsrisico ingevolge het frequentere gebruik van baan 02/20. Minister Anciaux zei dat hij door de schorsing het akkoord van 3 december niet kon uitvoeren en dat hij maatregelen zou nemen om het veilige gebruik van alle banen te garanderen. Hij zei dat het spreidingsplan zelf niet in het gedrang kwam. Nieuwe maatregelen werden in het verslagjaar niet meer genomen.

Intussen was deining ontstaan over de expansieplannen van koerierbedrijf DHL. Op 10 december meldde het VRT-televisiejournaal dat DHL zijn activiteiten op de luchthaven van Zaventem wilde uitbreiden. Door de uitbreiding zou er een duizendtal nieuwe arbeidsplaatsen worden gecreëerd, maar zou ook het aantal

nachtvluchten van DHL verdubbelen. Naderhand werd bekend dat het kernkabinet die dag van gedachten had gewisseld over de plannen van DHL om zijn capaciteit in Europa aanzienlijk uit te breiden. De maatschappij zou dat bij voorkeur in Zaventem doen, mits zij garanties kreeg over onder meer de verhoging van het aantal nachtvluchten. Leipzig was een andere mogelijke investeringsplaats. Het koerierbedrijf zou in de eerste helft van 2004 een beslissing nemen.

De regering was sinds de zomer van de investeringsplannen van DHL op de hoogte⁶⁴ en had luchthavenexploitant Biac gevraagd de uitbreidingsmogelijkheden te onderzoeken. In de studie die op 15 december aan de regering overhandigd werd, toetste Biac vier mogelijke vestigingsplaatsen aan economische, sociale en ecologische criteria. De uitbreiding in Zaventem werd de economisch meest logische oplossing genoemd. De luchthaven had een vergunning voor 25.000 nachtvluchten per jaar; in 2002 hadden er 19.575 nachtvluchten plaatsgevonden, waarvan 13.136 door DHL. De militaire luchthaven van Chièvres, nabij Charleroi, werd als alternatief naar voren geschoven. De verhuizing van DHL naar Bierset of Oostende werd niet realistisch genoemd.

Het kernkabinet besprak op 17 december het Biac-rapport. Achteraf werd gezegd dat de regering eind januari 2004 een beslissing zou nemen over de expansiemogelijkheden van DHL.

G. Het migrantenstemrecht

De eventuele toekenning van gemeentelijk stemrecht aan migranten, een strijdpunt dat onder de regering-Verhofstadt I felle politieke spanningen had veroorzaakt,⁶⁵ was tijdens het formatieberaad doorgeschoven naar het parlement. Drie van de vier regeringspartijen (PS, MR en SP.A-Spirit) waren voorstander van migrantenstemrecht, de VLD was tegen de invoering ervan. In het regeerakkoord was bepaald dat de regering het parlement zou uitnodigen "zich uit te spreken over de invoering van gemeentelijk stemrecht en de verkiesbaarheid voor vreemdelingen".

De PS diende al op 3 juli (Senaat) en 15 juli (Kamer) wetsvoorstellen in over de toekenning van actief en passief kiesrecht aan niet-Belgen van buiten de Europese Unie bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen. In de Senaat diende SP.A-Spirit op 12 juli eveneens een wetsvoorstel in. Op 29 augustus kondigde MR-Kamerlid Philippe Monfils aan dat hij, in opdracht van de partij, een eigen wetsvoorstel zou indienen. De VLD zei in een reactie de wetsvoorstellen over de toekenning van gemeentelijk stemrecht aan niet-Europese vreemdelingen "actief te

64. Het 'proefballonnetje' van Verhofstadt over een tweede luchthaven hield daar, naar achteraf bleek, verband mee.

65. M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 266-268.

[zullen] bekampen bij de eventuele parlementaire behandeling". De partij beklemtoonde "dat de inhoud van de diverse wetsvoorstellen zeer verschillend is en dat het nog te bezien is of een wetsvoorstel een meerderheid kan samenbrengen". De VLD refereerde aan de voorwaarden in het wetsvoorstel dat Monfils (op 9 september) bij de Kamer zou indienen. Zoals in het PS-voorstel zouden niet-Belgen van buiten de EU maar stemrecht kunnen krijgen wanneer ze ten minste 5 jaar in België verblijven, maar Monfils stelde als bijkomende voorwaarde dat ze daartoe een aanvraag moeten indienen en dat ze een verklaring moeten ondertekenen waarin ze beloven de grondwet en de wetten te respecteren. Terwijl de PS ook passief kiesrecht wilde toekennen, kende het voorstel-Monfils enkel actief kiesrecht toe. De MR beperkte het stemrecht ten slotte tot de gemeenteraadsverkiezingen, terwijl dat van de PS ook over de provincieraadsverkiezingen ging.

Op de fractiedagen in Oostende besliste de VLD op 26 september een wetsvoorstel in te dienen om de bevoegdheid voor de toekenning van stemrecht aan niet-EU-onderdanen te regionaliseren. VLD-voorzitter De Gucht zei dat er in Vlaanderen geen meerderheid voor het migrantenstemrecht was en dat het SP.A-Spirit-kartel geïsoleerd stond, en verwees naar de regionalisering van de bevoegdheid van de toekenning van wapenlicenties, waarover Vlamingen en Walen eveneens verdeeld waren. In de pers werd erop gewezen dat voor de regionalisering van het migrantenstemrecht een grondwetsherziening nodig was en dat het betrokken artikel niet voor herziening vatbaar was.

Het Vlaams Blok voerde van 22 oktober tot 4 november een 300.000 euro kostende campagne tegen het migrantenstemrecht, met onder meer 500 20m²-affiches met de slogan *Geen stemrecht voor vreemdelingen*, 5.000 raamaffiches, een half miljoen pamfletten en een slotmeeting in Antwerpen.

Op 11 oktober zei PS-voorzitter Di Rupo in een interview met *De Financieel-Economische Tijd* dat het migrantenstemrecht vóór Kerstmis goedgekeurd zou moeten zijn. Hij herhaalde dat daags nadien op het congres van zijn partij in Brussel. Eco-Kamerlid Marie Nagy zei op 15 oktober dat ze de Kamer zou vragen het wetsvoorstel over het migrantenstemrecht dat zij op haar beurt had ingediend, bij voorrang te behandelen. De socialisten beslisten niet op dat verzoek in te gaan, maar de week nadien de bespreking van de wetsvoorstellen over het migrantenstemrecht aan te vatten in de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken, die door de SP.A'er Ludwig Vanhove werd voorgezeten.

De bespreking begon op 21 oktober. De voorstanders van het migrantenstemrecht maakten duidelijk snel te willen gaan. Zeker bij de Vlaamse socialisten speelde de overweging mee de zaak niet mee te slepen naar de campagne voor de verkiezingen van 13 juni 2004. De PS en het SP.A-Spirit-kartel toonden zich bereid de voorwaarden te aanvaarden die de MR aan de toekenning van kiesrecht wenste te verbinden. De oppositie maakte duidelijk dat zij zou trachten de bespreking te vertragen. VLD-fractievoorzitter Hugo Coveliers haalde uit naar de SP.A, die hij verweet met de Franstaligen te "collaboreren" om de Vlamingen het migrantenstemrecht "door de strot te duwen". Hij zei dat zijn partij voldoende munitie achter de hand hield om de invoering van het migrantenstemrecht te verhinderen. Naast het al vermelde voorstel over de regionalisering van het migrantenstem-

recht, was er sprake van een nationale volksraadpleging over het migrantenstemrecht, hoewel ook daar grondwettelijke obstakels voor bestonden.

In het VTM-journaal zei Coveliers op 22 oktober te overwegen de alarmbelprocedure in te schakelen om de goedkeuring van het migrantenstemrecht tegen te houden. In die procedure kunnen drie vierde van de leden van een taalgroep in de Kamer of de Senaat in een motie verklaren dat de bepalingen in een wetsontwerp of -voorstel de betrekkingen tussen de gemeenschappen ernstig in het gedrang kunnen brengen. De parlementaire behandeling wordt opgeschort; de motie wordt verwezen naar de ministerraad, die binnen dertig dagen een gemotiveerd advies geeft en de betrokken kamer uitnodigt zich over het advies of over het geamendeerde ontwerp of voorstel uit te spreken. Waarnemers wezen erop, dat de VLD en de andere Vlaamse oppositiepartijen (CD&V en Vlaams Blok) in zowel de Senaat als de Kamer twee stemmen te weinig hadden om de procedure op gang te brengen. VLD-voorzitter De Gucht wees het gebruik van de alarmbel af. Op 24 oktober zei hij aan de VRT-radio, onder verwijzing naar het regeerakkoord, dat hij van het migrantenstemrecht geen regeringszaak wilde maken. Bovendien wenste de VLD geen gebruik te maken van de diensten van het Vlaams Blok.

Op 23 oktober werd bekend dat de Raad van State in een advies (van 6 oktober) over het wetsvoorstel dat de PS in de Kamer had ingediend, zei dat de bepalingen over de toekenning van het actief en passief kiesrecht aan niet-Belgen voor de provincieraadsverkiezingen strijdig waren met de grondwet. Het advies steunde onrechtstreeks het MR-voorstel dat, zoals gezegd, enkel op de gemeenteraadsverkiezingen betrekking had.

Uit een opiniepeiling die *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg* op 25 oktober publiceerden, bleek dat in Vlaanderen 79,6% en in Wallonië 56,6% van de bevolking tegen de toekenning van stemrecht aan vreemdelingen was. Sociologen noemden de enquête "niet ernstig".

In de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken zeiden de PS en SP.A-Spirit op 4 november de voorwaarden te aanvaarden die de MR verbond aan de toekenning van kiesrecht aan niet-EU-vreemdelingen die ten minste 5 jaar in België verblijven. Nog diezelfde dag diende MR-senator Christine Defraigne enkele amendementen op het PS-wetsvoorstel in, dat als basis voor de bespreking diende. De amendementen beperkten het kiesrecht tot het actief kiesrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen en bepaalden dat vreemdelingen die dat recht wensten te genieten, een schriftelijke aanvraag zouden moeten indienen en een verklaring ondertekenen waarin zij er zich toe verbinden "de grondwet, de wetten van het Belgische volk en het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden na te leven".

Op 13 november meldden *De Morgen* en *De Standaard* dat de voorstanders van migrantenstemrecht hadden afgesproken die dag na de plenaire vergadering van de Senaat de bespreking van het PS-voorstel in de commissie voor Binnenlandse Zaken voort te zetten "tot de finish" en tot de stemming over te gaan. Het bericht zette kwaad bloed bij de VLD en bij de twee Vlaamse oppositiefracties, CD&V en het Vlaams Blok. Om het begin van de bijeenkomst van de commissie te ver-

tragen, gingen de drie fracties tijdens de plenumvergadering, waar de bekrachtiging van enkele internationale verdragen aan de orde was, aan het filibusteren.⁶⁶ De commissie kwam pas omstreeks 20 uur bijeen. Wegens lange uiteenzettingen van tegenstanders duurde de algemene bespreking tot 6.30 uur in de ochtend. Na tumultueus overleg beslisten de commissieleden de artikelsgewijze bespreking en de stemming uit te stellen tot 18 november.

De commissievergadering van 18 november kende een sereen verloop en eindigde 's avonds met de goedkeuring van het PS-voorstel en de MR-amendementen daarop. De tien vertegenwoordigers van de Franstalige fracties en SP.A-Spirit stemden voor, de zeven commissieleden van de VLD, CD&V en het Vlaams Blok stemden tegen.

Senaatsvoorzitter Armand De Decker deelde op 20 november mee dat hij, in het kader van "het goede beheer van de parlementaire werkzaamheden", het spoedadvies van de Raad van State over het goedgekeurde wetsvoorstel had gevraagd. De Decker zette daarmee de tegenstanders, die van plan waren de Raad van State in hun vertragingstrategie in te schakelen, een pad in de korf. In zijn advies van 27 november had de Raad van State geen wezenlijke opmerkingen over het wetsvoorstel.

Op 4 december zou de plenaire vergadering van de Senaat het wetsvoorstel behandelen en erover stemmen. De VLD- en de CD&V-fractie verzamelden voldoende handtekeningen (21, de helft plus één van het aantal leden van de Nederlandse taalgroep) om het spoedadvies van de Raad van State te vragen over vijf amendementen. Door het initiatief werd de stemming met een week uitgesteld.

In de zondagseditie van *Het Nieuwsblad* van 7 december zei VLD-voorzitter De Gucht dat zijn partij tegen de wet over het migrantenstemrecht vernietigingsberoep zou aantekenen bij het Arbitragehof. Het feit dat de opkomstplicht niet zou gelden voor de migranten, zou volgens de VLD het gelijkheidsbeginsel schenden. De Raad van State was daar in zijn advies niet over gestruikeld. Tegenover de VRT-radio en het VTM-journaal verantwoordde De Gucht de procedure bij het Arbitragehof ook met een politiek argument. Hij zei dat het parlement niet vrij over de kwestie kon stemmen, zoals in het regeerakkoord was afgesproken, omdat de SP.A en vooral de MR hun parlementsleden een tuchtstemming oplegden. Indien er vrijheid was om te stemmen, zou er volgens De Gucht geen meerderheid zijn voor het migrantenstemrecht.

Op 11 december keurde de Senaat het wetsvoorstel goed, met 41 stemmen voor (PS, MR, CDH, Ecolo, SP.A-Spirit en de VLD'ers Vankrunkelsven en Van de Casteele) en 29 tegen (de overige VLD'ers, CD&V, Vlaams Blok en FN). De behandeling van het wetsontwerp door de Kamer zou na het kerstreces beginnen.

66. Jean-Marie Dedecker (VLD), bijvoorbeeld, las voor uit een reisgids over Thailand. De VRT-televisie toonde in zijn verslag hoe hij, tijdens een 'discussie' met Marc Van Peel (CD&V), de "slappe lach" kreeg. De beelden lagen aan de basis van negatieve commentaren in de pers en van de beslissing van de VLD in het verdere debat over het migrantenstemrecht niet meer te filibusteren.

H. Wetgeving

Hieronder volgt een overzicht van enkele andere belangrijke wetten die in de tweede helft van het verslagjaar tot stand kwamen.

Wapenexport – Conform de afspraak van het formatieberaad de bevoegdheid voor de wapenuitvoer op korte termijn te regionaliseren, diende de regering op 22 juli bij de Senaat een ontwerp van bijzondere wet in tot wijziging van de bijzondere wet over de hervorming der instellingen. Met de regionalisering beoogde de paarse meerderheid een einde te maken aan de Vlaams-Waalse tegenstellingen over de toekenning van uitvoerlicenties aan het Waalse wapenbedrijf FN, die in de zomer van 2002 tot de zogenaamde Nepal-crisis hadden geleid.⁶⁷

De Senaat keurde het wetsontwerp op 29 juli met de vereiste tweederde meerderheid goed. De vier regeringspartijen kregen de steun van de twee leden van het Front National; het CDH en Ecolo onthielden zich. De Kamer nam het ontwerp op 30 juli aan; Ecolo en drie van de vier CDH-Kamerleden onthielden zich, de vierde CDH'er stemde met de meerderheid mee.

De bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen werd bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 20 augustus 2003 (derde uitgave) en werd op 30 augustus van kracht. Ze gaf de gewesten de supplementaire bevoegdheid voor "de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, evenals van producten en technologieën voor tweërlei gebruik", met uitzondering van "de in- en uitvoer met betrekking tot het leger en de politie", waarvoor de federale overheid bevoegd bleef. De gewesten moeten bovendien de criteria naleven die zijn vastgesteld in de Gedragscode van de Europese Unie inzake de uitvoer van wapens.

Uit het verslag dat de regering op 23 juli aan het parlement had bezorgd, bleek dat er in 2002 aan Waalse bedrijven 726 licenties voor de uitvoer van wapens waren toegekend, ter waarde van 682 miljoen euro. Aan Vlaamse bedrijven waren 277 uitvoervergunningen toegekend, voor een bedrag van 457,6 miljoen euro. Elf Waalse en één Vlaamse aanvraag waren afgewezen.

'Francorchampswet' – Op 25 juni, nog tijdens het formatieberaad, was onverwacht opnieuw de communautair geladen kwestie opgedoken van het tabaksreclameverbod, die al eerder politieke spanningen had veroorzaakt.⁶⁸ Aanleiding was de beslissing van de Wereldraad van de Internationale Automobielfederatie om de Grote Prijs van België in Francorchamps toch op de voorlopige kalender van de F1-wedstrijden van 2004 te plaatsen. PS-voorzitter Di Rupo drong meteen aan op een tijdelijke uitzonderingsmaatregel op het reclameverbod en tot 2005 of 2006 gedurende twee tot drie dagen per jaar op het circuit van Francorchamps tabaks-

67. M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 223-230.

68. *Ibidem*, pp. 263-264.

reclame toe te laten. Ontslagnemend minister van Financiën Reynders stelde voor de schrapping van het reclameverbod te koppelen aan een verbod sigaretten te verkopen aan minderjarigen of aan een verhoging van de tabaksprijs.

Op 26 juni besliste de Kamer een wetsvoorstel dat de MR, de PS en het CDH die dag hadden ingediend om op het tabaksreclameverbod een uitzondering toe te staan, met spoed te behandelen, maar de voorstanders lieten het initiatief uiteindelijk aan de Senaat over. Daar dienden de PS en de MR het wetsvoorstel opnieuw in dat de Senaat op 21 november 2002 had aangenomen, maar dat enkele weken later door de Kamer was verworpen. Omdat de Europese Commissie intussen beslist had vanaf 1 augustus 2005 in heel de Unie tabaksreclame te verbieden, kortte het voorstel de uitzonderingsperiode wel in van 1 oktober 2006 tot 31 juli 2005. De Senaat keurde het wetsvoorstel op 29 juli goed. Bij de meerderheid onthielden de SP.A-Spirit-fractie en Annemie Van de Casteele (VLD) zich en stemde Patrik Vankrunkelsven (VLD) samen met de Vlaamse oppositiepartijen en Ecolo tegen. Op 30 juli keurde de Kamer het wetsontwerp goed. De SP.A-Spirit-fractie stemde deze keer voor. Achteraf zei Spirit-voorzitter Els Van Weert dat het om een "collectieve vergissing" ging.

De wet van 26 augustus 2003 tot wijziging van de wet van 10 december 1997 houdende verbod op de reclame voor tabaksproducten en tot oprichting van een Fonds ter bestrijding van het tabaksgebruik (B.S. 26 september 2003, tweede uitgave) bepaalt dat het tabaksreclameverbod voor evenementen en activiteiten die op mondiaal niveau worden georganiseerd pas op 31 juli 2005 ingaat. De zogenaamde Francorchampswet voorziet ook in de oprichting van een Fonds ter bestrijding van het tabaksgebruik.

Europees aanhoudingsbevel – De wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel (B.S. 22 december 2003) zette een kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie van 13 juni 2002 over de invoering van een Europese aanhoudingsregeling in Belgisch recht om. Het kaderbesluit paste in de uitbreiding van de gerechtelijke samenwerking tussen de lidstaten van de Europese Unie, waartoe na de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten was besloten. Door de wetwijziging wordt een verdachte niet langer 'uitgeleverd' maar 'overgeleverd' aan een ander land. Het verzoek om uitlevering tussen de twee staten op grond van een internationale overeenkomst, werd vervangen door een aanhoudingsbevel, uitgevaardigd door de bevoegde gerechtelijke autoriteit. Daardoor is niet langer de uitvoerende maar de rechterlijke macht bevoegd voor de beslissing tot 'overlevering' en wordt de procedure ingekort.

Bestrijding van terrorisme – De wet van 19 december 2003 betreffende de terroristische misdrijven (B.S. 29 december 2003) zette een ander kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie van 13 juni 2002 in Belgisch recht om. De wet voegde in het Strafwetboek een definitie van 'terroristische misdrijven' en 'terroristische groep' in. Misdrijven met terroristische motieven worden zwaarder bestraft en financiële hulp aan een terroristische groep of een terrorist werd een hoofdmisdrijf. Door een wijziging van het Wetboek van Strafvordering werd de bevoegdheid

van de Belgische rechtscollleges uitgebreid tot iedere Belg of iedere persoon die zijn verblijfplaats in België heeft, die zich buiten het rijksgroengebied schuldig maakt aan terroristische misdrijven, alsook tot iedere persoon die een dergelijk misdrijf heeft gepleegd tegen een Belgische onderdaan of instelling, of tegen een instelling van de Europese Unie die in België is gevestigd.

IV. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

Dit vierde deel van het politieke jaaroverzicht behandelt feiten en ontwikkelingen die niet of moeilijk passen in de chronologische indeling van de vorige delen.

A. Staatshervorming

Op 16 januari zei de Waalse minister-president, Van Cauwenberghe, dat de regionalisering van de ontwikkelingssamenwerking was uitgesteld tot na de federale verkiezingen van 18 mei en sprak hij daar zijn ongenoegen over uit. Volgens de bijzondere wet van 13 juli 2001 houdende overdracht van diverse bevoegdheden aan de gewesten en de gemeenschappen zouden "vanaf" 1 januari 2004 "onderdelen" van de ontwikkelingssamenwerking naar de gemeenschappen en de gewesten worden overgeheveld "in zoverre ze betrekking hebben op de gemeenschaps- en gewestbevoegdheden". Een bijzondere werkgroep zou, "in overleg met de sector en uiterlijk tegen 31 december 2002", een lijst voorstellen "van de aangelegenheden die betrekking hebben op de bevoegdheden van de gemeenschappen en gewesten inzake ontwikkelingssamenwerking".

De werkgroep had in december 2002 een laatste vergadering gehouden. Er was afgesproken dat de ministers Vande Lanotte en Michel, die in de federale regering bevoegd waren voor de staatshervorming, een rapport zouden opstellen, maar over de verdere procedure waren geen afspraken gemaakt. In de commissie voor Buitenlandse Aangelegenheden van het Vlaams Parlement bevestigde minister Vogels, die in de Vlaamse regering bevoegd was voor ontwikkelingssamenwerking, op 21 januari dat de overheveling van onderdelen van ontwikkelingssamenwerking niet zou worden gerealiseerd vóór de verkiezingen van 18 mei.

Bij de onderhandelingen over de vorming van de regering-Verhofstadt II werd de kwestie verwezen naar het "forum" dat de verdere staatshervorming zou behandelen. Volgens het regeerakkoord zou daar over de ontwikkelingssamenwerking worden gesproken "binnen de krijtlijnen van de bijzondere wet van 13 juli 2001".

Het Arbitragehof vernietigde op 25 maart artikel 38 van de bijzondere wet van 13 juli 2001 houdende overdracht van diverse bevoegdheden aan de gewesten en de gemeenschappen, een van de zogenaamde Lambermontwetten. Het artikel be-

paalde dat de vijf leden waarmee de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) in Brussel werd uitgebreid, over de partijen verdeeld werden volgens hun kiescijfer bij de rechtstreekse verkiezing van de leden van het Vlaams Parlement. Die bijzondere regeling maakte deel uit van het zogenaamde antiblokkeersysteem ('ABS') in het Brussel-deel van het Lambermontakkoord, een geheel van maatregelen die tot doel hadden te verhinderen dat het Vlaams Blok een dominante positie zou verwerven in de Nederlandse taalgroep van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad en zo de instellingen zou kunnen blokkeren. Door de vijf extra mandaten in de VGC te verdelen volgens de getalsterkte van de partijen in het Vlaams Parlement, werd verwacht dat de positie van het Vlaams Blok in de VGC zou 'verwateren'.

Volgens het Arbitragehof kon de wetgever zonder toelaatbare verantwoording niet afwijken van de regel dat de vertegenwoordigers in een representatief orgaan worden aangewezen door de burgers die door de beslissingen van dat orgaan kunnen worden geraakt. De verzekering van de goede werking van de Brusselse instellingen en de vermindering van de blokkering ervan waren volgens het Arbitragehof niet voldoende als doelstelling om te verantwoorden dat de vijf supplementaire leden van de VGC werden aangewezen op een manier die "geen enkele band heeft met de wil die door de Brusselse kiezers tot uiting wordt gebracht".

Door de vernietiging van artikel 38 verviel de uitbreiding van de VGC met vijf leden, waarin artikel 37 van de bijzondere wet van 13 juli 2001 voorzag. De vernietiging had bovendien een invloed op twee andere 'ABS-maatregelen' in de bijzondere wet van 13 juli 2001: de tweede voordracht, na een maand, door de verruimde VGC van de Vlaamse ministers en staatssecretarissen in de Brusselse regering wanneer er bij de eerste voordracht geen volstreekte meerderheid is in de Nederlandse taalgroep van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, en de aanneming van moties van wantrouwen tegen een Vlaamse minister in de Brusselse regering met een volstreekte meerderheid in de verruimde VGC.

Alle andere vernietigingsberoepen die waren ingesteld tegen de bijzondere wet van 13 juli 2001 houdende overdracht van diverse bevoegdheden aan de gewesten en de gemeenschappen, de bijzondere wet van 13 juli 2001 tot herfinanciering van de gemeenschappen en uitbreiding van de fiscale bevoegdheden van de gewesten en de wet van 13 juli 2001 houdende diverse institutionele hervormingen betreffende de lokale instellingen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden verworpen. Indieners daarvan waren onder meer CD&V, het Vlaams Blok, de N-VA, Franstalige mandatarissen uit de randgemeenten en een groep Franstalige Brusselaars. De vernietigingsberoepen hadden betrekking op in hoofdzaak de regionalisering van de bevoegdheid voor de ondergeschikte besturen, de lijstverbinding bij de verkiezingen voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, de forfaitaire verdeling van de zetels in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad over de Nederlandse en de Franse taalgroep, de versoepeling van de dubbelemeerderheidsregel in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad en een reeks bepalingen over de herfinanciering van de gemeenschappen en de uitbreiding van de fiscale autonomie van de gewesten.

B. Communautaire problemen

Minderhedenverdrag – Op 27 maart en 10 april keurden de Waalse regering resp. de Franse gemeenschapsregering een ontwerpdecreet goed houdende instemming met het Kaderverdrag van de Raad van Europa over de Bescherming van Nationale Minderheden. Met het initiatief gaven de beide regeringen uiting aan hun ongeduld over het uitblijven van de ratificatie door België van het Kaderverdrag, want ze kondigden aan het ontwerp pas in het parlement te zullen indienen nadat er een akkoord zou zijn gevonden over het begrip 'nationale minderheid'. Voor de ratificatie was de voorafgaande instemming nodig van het federale parlement en de zes regionale parlementen.

Bij de ondertekening van het Kaderverdrag (31 juli 2001) had België laten noteren dat "het begrip nationale minderheid gedefinieerd [zou] worden door de Interministeriële Conferentie voor het Buitenlands Beleid". Op 28 februari 2002 had de ICBB een werkgroep van experts opgericht om een definitie van 'nationale minderheid' op te stellen.

Op 2 juli stelde de werkgroep tijdens haar laatste vergadering vast dat de Nederlandstalige experts enerzijds en de Franstalige en Duitstalige experts anderzijds geen overeenstemming hadden gevonden. De werkgroep stuurde twee rapporten naar de ICBB. De Frans- en Duitstaligen konden zich vinden in de definitie die de Raad van Europa in 1993 had opgesteld. De Nederlandstaligen amendeerden die definitie en vervingen het numerieke criterium ("minder talrijk dan de rest van de bevolking van de staat of een deelstaat") door de notie "niet-dominante positie tegenover de rest van de bevolking". Van een regionale minderheid kon volgens de Vlaamse experts bovendien maar sprake zijn wanneer de betrokken regio over "pertinente bevoegdheden" beschikt om een dominante positie uit te oefenen. De Frans- en Duitstalige experts beschouwden de "Belgische Duitstaligen" en de "Belgische Franstaligen" als een minderheid op het nationale niveau, en de "Nederlandstalige Belgen van Brussel" en de "Nederlandstalige Belgen van het eentalig Franstalig gewest" als een minderheid op het regionale niveau. Voor de Vlaamse experts waren de "Duitstalige Belgen van het Duitse taalgebied en van de gemeenten van de streek rond Malmédy" een nationale minderheid. Een onderzoek zou volgens hen moeten uitwijzen of de Waalstaligen, de Luxemburgstaligen en de woonwagengewoners als een nationale minderheid en de Franstaligen en de Nederlandstaligen in de taalgrensgemeenten als een minderheid op het regionale niveau konden worden beschouwd.

De kwestie kwam in 2003 niet meer ter sprake in de ICBB.

Taalgebruik Brusselse ziekenhuizen – Op 10 januari besliste de commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensenrechten van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa een verslaggever aan te wijzen om de gegrondheid te onderzoeken van een klacht over de taaltoestanden in de Brusselse openbare ziekenhuizen en medische hulpdiensten. De klacht was geformuleerd in het verzoekschrift dat lokale mandatarissen van vijf partijen (VLD, CD&V, SP.A, Agalev en Spirit) uit Brussel en de Vlaamse Rand op 27 september 2002 bij de Raad van Europa hadden ingediend,

daags na de goedkeuring door de Parlementaire Vergadering van de resolutie-Nabholz over de bescherming van nationale minderheden in België.⁶⁹ Volgens de indieners worden Nederlandstalige patiënten in de Brusselse openbare ziekenhuizen en medische hulpdiensten in onvoldoende mate in hun eigen taal geholpen.

De commissie wees op 3 april het Letse parlementslid Boriss Cilevics tot rapporteur aan. Op 10 september was Cilevics in Brussel. Hij had er gesprekken met onder anderen de indieners van het verzoekschrift en de ministers van de Brusselse gewestregering die het toezicht over de OCMW's uitoefenen. Op 24 september zei de federale minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid, Demotte, na een bezoek aan het Brugmannziekenhuis in Brussel, dat er binnen de vier jaar tweetalige spoedgevallendiensten zouden moeten komen. Later preciseerde hij dat hij niet de tweetaligheid van de dienst bedoelde, maar de beschikbaarheid van tweetalige personeelsleden.

In zijn verslag zei Cilevics dat het moeilijk te aanvaarden is dat Nederlandstalige patiënten in Brusselse openbare ziekenhuizen niet in het Nederlands worden geholpen. Hij zei dat het aangewezen was "praktische initiatieven aan te moedigen die op concrete wijze de situatie van de Nederlandstalige patiënten in de Brusselse ziekenhuizen verbeteren". Een fundamentele wijziging van de taalwetgeving wees hij af, omdat die "ernstige gevolgen zou kunnen hebben voor de modus vivendi tussen de verschillende bevolkingsgroepen".

De commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensenrechten adviseerde op 3 november het Bureau van de Parlementaire Vergadering een grondig onderzoek te laten instellen door de commissie voor Sociale Zaken, omdat de oplossing niet zozeer in een wetswijziging dan wel in sociale maatregelen zou liggen. Op 25 november besliste het Bureau het verzoekschrift voor verdere behandeling naar de commissie voor Sociale Zaken te verwijzen.

Splitsing Brussel-Halle-Vilvoorde – De burgemeesters van zeven gemeenten uit het arrondissement Halle-Vilvoorde riepen op 26 maart de Vlaamse partijen op bij de regeringsonderhandelingen na de verkiezingen van 18 mei de splitsing van de tweetalige kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde door te drukken. Hun oproep sloot aan bij een actie van burgerlijke ongehoorzaamheid van het Halle-Vilvoorde Komitee, de Vlaamse Volksbeweging en het Taalaktiekomitee. De drie organisaties vroegen de Vlamingen die opgeroepen werden in een stem- of telbureau te zitten, niet mee te werken "aan de organisatie van Waalse en Frans-Brusselse verkiezingen in Vlaanderen".⁷⁰ De burgemeesters zeiden dat na het zogenaamde Brabant-arrest van het Arbitragehof (zie II.1) een nieuwe toestand was ontstaan. Op 25 april herhaalden 28 van de 35 burgemeesters van Halle-Vilvoorde de oproep.⁷¹

69. *Ibidem*, pp. 257-260.

70. Twintig personen gaven gevolg aan de oproep tot "dienstweigering". Twee van hen werden vervolgd en zouden in 2004 door de correctionele rechtbank veroordeeld worden tot een geldstraf; één van beiden werd in beroep vrijgesproken.

71. Alleen de burgemeesters van de zeven gemeenten van Halle-Vilvoorde met taalfaciliteiten voor de Franstalige inwoners hielden zich afzijdig.

Na de verkiezingen van 18 mei nam de campagne voor de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde uitbreiding. Vooral het feit dat de hoofdzakelijk Franstalige stemmen van de buitenlandse kiezers van de kieskring bij die van het Nederlandstalige kanton Lennik waren gevoegd, had kwaad bloed gezet. Op 6 juni verenigden de 28 burgemeesters zich in de 'Conferentie van Burgemeesters van Halle-Vilvoorde' en riepen zij de regeringsonderhandelaars op de splitsing van zowel de kieskring als het gerechtelijk arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde in het regeerakkoord op te nemen en tegen de Europese verkiezingen van 13 juni 2004 te realiseren. De burgemeesters zeiden dat het voortbestaan van de kieskring en het gerechtelijk arrondissement strijdig was met de grondwet, omdat de gewest- en gemeenschapsgrenzen niet gerespecteerd werden. Ze dreigden met acties indien hun eis niet zou worden ingewilligd.

In een brief van 12 juni aan koning Albert II vroeg de Conferentie van Burgemeesters het staatshoofd erop toe te zien dat de splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde in het regeerakkoord zou worden opgenomen. Ze zeiden dat ze onmogelijk tegelijk aan de grondwet en aan een ongrondwettelijke kieswet konden gehoorzamen. Op 9 juli spraken de burgemeesters er hun ontgoocheling over uit dat de splitsing niet in het inmiddels gesloten regeerakkoord was opgenomen.

Op een 'staten-generaal' van de colleges van burgemeester en schepenen van Halle-Vilvoorde, op 10 oktober in Overijse, werd een wetsvoorstel over de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde voorgesteld. Parlementsleden van de VLD, CD&V, de SP.A, Spirit, de N-VA en Agalev dienden het wetsvoorstel half oktober in de Kamer en de Senaat in. De Vlaamse meerderheidsfracties (VLD en SP.A-Spirit) verwierpen evenwel de spoedbehandeling van het voorstel.

De provincieraad van Vlaams-Brabant (4 november) en het Vlaams Parlement (10 december) keurden een resolutie goed waarin ze de splitsingseis onderschreven en acties van de betrokken gemeenten steunden. Tegen het einde van het jaar hadden 22 van de 28 gemeenteraden of schepencolleges een resolutie goedgekeurd waarin ze ermee dreigden niet langer te zullen meewerken aan "de organisatie van verkiezingen voor Waalse en Frans-Brusselse lijsten".

Rondzendbrief-Peeters – In de aanloop naar de verkiezingen van 18 mei rees opnieuw controverse over het taalgebruik in de zes Vlaamse randgemeenten van Brussel waarvan de Franstalige inwoners taalfaciliteiten genieten. De Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Van Grembergen, deelde de gemeenten in januari in een rondzendbrief mee, dat de oproepingsbrieven voor de verkiezingen conform de rondzendbrief-Peeters en dus in het Nederlands moesten worden verzonden. De federale minister van Binnenlandse Zaken, Duquesne, zei op 30 januari in de Kamer dat de randgemeenten de rondzendbrief van Van Grembergen niet dienden toe te passen en dat de oproepingsbrieven in de taal van de betrokkene moesten worden gesteld. Van Grembergen vernietigde de gemeenteraadsbeslissing van drie van de zes randgemeenten, Kraainem, Sint-Genesius-Rode en Wezembeek-Oppem, om de oproepingsbrieven volgens de taalaanhorigheid van de betrokkene te versturen. Tegen het vernietigingsbesluit dienden de drie gemeenten vernietigingsberoep in bij de Raad van State.

Taalhoffelijkheidsakkoord – Op verzoek van het Vlaams Komitee Brussel schorste de Raad van State op 8 april voorlopig de rondzendbrieven van 18 juli 2002 van het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (aan de OCMW's) resp. 19 juli 2002 van de voorzitter van de Brusselse hoofdstedelijke regering (aan de gemeentebesturen) over de verlenging van het zogenaamde taalhoffelijkheidsakkoord.⁷²

Het taalhoffelijkheidsakkoord, dat van november 1996 dateert maar waarover pas eind 1997 twee rondzendbrieven waren verstuurd, bepaalt dat, in afwijking van de wettelijke regel dat alle ambtenaren van de 19 gemeenten en OCMW's van het Brusselse gewest bij hun aanwerving tweetalig moeten zijn, contractueel aangevonden ambtenaren twee jaar de tijd krijgen om hun kennis van de tweede landstaal te bewijzen.

Het akkoord was op 31 augustus 2000 een eerste keer verlengd, omdat tot dan toe maar weinig eentalige contractuele ambtenaren een taalbrevet hadden verworven. Met de rondzendbrieven van 18 en 19 juli 2002 was het taalhoffelijkheidsakkoord opnieuw verlengd. Eentalig contractuele ambtenaren kregen nog eens twee jaar om hun taalkennis te bewijzen. Indien ze na verloop daarvan geen taalbrevet zouden hebben verworven, zou hun contract met nog eens twee jaar kunnen worden verlengd, op voorwaarde dat ze konden bewijzen een taalopleiding te hebben gevolgd of op een taalexamen ten minste 40% van de punten te hebben behaald.

In zijn arrest zei de Raad van State dat de Brusselse gewestregering niet kon verzaken aan haar wettelijke bevoegdheid om benoemingen te vernietigen die strijdig zijn met de taalwetgeving. De Raad van State verwees expliciet naar de bepaling die, conform het Lambermontakkoord, in de bijzondere wet van 12 juli 2001 was opgenomen en waarin staat dat op geen enkele manier afbreuk mag worden gedaan aan het tweetalige karakter van het Brusselse gewest en aan de waarborgen voor de Nederlandstalige minderheid.

De Brusselse minister-president, François-Xavier de Donnée, zei dat de Brusselse regering het taalhoffelijkheidsakkoord zou blijven toepassen omdat er "geen andere keuze" was en anders de openbaredienstverlening in het gedrang zou komen. De Brusselse VLD pleitte ervoor de taalwetgeving aan de bepalingen van het taalhoffelijkheidsakkoord aan te passen door enerzijds in de wet te bepalen dat contractuele ambtenaren onder de taalwet vallen en anderzijds te voorzien in een overgangperiode voor het behalen van een tweetaligheidsbrevet.

Omdat op verzoek van de Brusselse regering een prejudiciële vraag was gesteld aan het Arbitragehof over de schorsingsbevoegdheid van de Raad van State, deed de Raad in het verslagjaar geen definitieve uitspraak over het schorsingsverzoek van het Vlaams Komitee Brussel.

72. De Vlaamse Volksbeweging, het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel en de Nieuw-Vlaamse Alliantie hadden een gelijkkluidend verzoekschrift ingediend. Gezien de voorlopige schorsing op verzoek van het VKB, hield de Raad van State het arrest over de andere schorsingsverzoeken in beraad.

Radiofrequenties – Hoewel op 22 oktober 2002 was gezegd dat een regeling was gevonden voor de verdeling tussen de Vlaamse en de Franse Gemeenschap van de laatste acht van de 845 radiofrequenties in de FM-band,⁷³ zei de Vlaamse minister van Media, Dirk Van Mechelen, op 1 april dat er na een vergadering op het kabinet van premier Verhofstadt over 13 frequenties nog steeds onenigheid was tussen de Vlaamse regering en de Franse gemeenschapsregering. Tijdens overleg tussen Van Mechelen en zijn ambtgenoot in de Franse gemeenschapsregering, Richard Miller, op 8 mei werd voor nog eens tien frequenties een oplossing gevonden. Bij besluit van 18 juli 2003 stelde de Vlaamse regering een nieuw frequentieplan vast.

C. Het asiel- en vreemdelingenbeleid

In 2003 dienden 16.470 vreemdelingen een asielaanvraag in, 2.335 minder dan het jaar voordien. In het 'recordjaar' 2000 werden 42.691 asielzoekers geregistreerd. Er werden 7.742 uitgeprocedeerde asielzoekers en illegalen met het vliegtuig gedwongen gerepatriëerd; 2.820 anderen keerden vrijwillig terug. Aan de grenzen, op lucht- en in zeehavens en in stations werden 3.548 vreemdelingen het land onmiddellijk uitgedreven.

Op 19 juni besliste minister van Begroting en Maatschappelijke Integratie Vande Lanotte de asielcentra *Zon en Zee* in Westende en *Hengelhoef* in Houthalen-Helchteren te sluiten. De federale overheid had de vakantiecentra eind 2000 van de christelijke arbeidersbeweging gekocht om het hoofd te kunnen bieden aan de aanzwellende stroom asielzoekers. *Hengelhoef* stond sinds maart 2002 leeg, nadat de rechtbank van eerste aanleg van Hasselt de stedenbouwkundige vergunning die de functie van het gebouwencomplex wijzigde, strijdig met het gewestplan had genoemd. Op 13 juni had de rechtbank van eerste aanleg van Brugge een gelijkaardig vonnis gevelde en gezegd dat het gebruik van *Zon en Zee* als asielcentrum niet strookte met het gewestplan. Het moest binnen de zes maanden ontruimd worden. Vande Lanotte zei geen beroep te zullen aantekenen. Hij besliste de twee centra definitief te sluiten en er een koper voor te zoeken. Vande Lanotte zei de slepende rechtsonzekerheid en de negatieve berichtgeving over de centra beu te zijn. Hij wees erop dat, door de vermindering van het aantal asielzoekers, de behoefte aan opvangplaatsen was afgenomen.

Op 24 juli ging in de Heilig-Kruiskerk in Elsene een honderdtal Afghanen in hongerstaking. Ze behoorden tot een groep van 828 Afghaanse asielzoekers aan wie tussen 8 en 10 juli was meegedeeld dat hun aanvraag om als vluchteling te worden erkend, was afgewezen en dat ze naar hun land moesten terugkeren. Ontslagnemend minister van Binnenlandse Zaken Duquesne had ermee inge-

73. M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 265.

stemd dat ze tot oktober of, in het geval van gezinnen met kinderen, tot maart 2004 in België konden blijven.

Nog op 24 juli ging de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken, Dewael, akkoord met het voorstel van de Commissaris-generaal voor de Vluchtelingen, Pascal Smet, de verblijfsduur te verlengen tot maart 2004 voor alleenstaanden en gezinnen zonder kinderen en tot september 2004 voor gezinnen met kinderen. Begin 2004 zou worden onderzocht of, rekening houdend met de toestand in Afghanistan, de verblijfsduur verder kon worden verlengd.

De hongerstakers namen daar geen genoegen mee, eisten een collectieve regularisatie van het verblijfsstatuut van alle 828 de Afghanen en zetten hun actie voort. Dewael zei dat de wet collectieve regularisatie niet toestaat en dat in een democratische rechtsstaat een hongerstaking een "ontoelaatbaar actiemiddel is". Hij zei niet te zullen zwichten voor de eisen van de hongerstakers en maakte op 30 juli gewag van "manipulatie door externe krachten".

Bemiddelingspogingen van Smet en van een vertegenwoordiger van de VN-vluchtelingenorganisatie hadden geen resultaat. Op 6 augustus wees Dewael het voorstel af van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding (CGKR) om als bemiddelaar op te treden. Hij zei dat het Centrum niet als een neutrale tussenpersoon kon optreden omdat Henri Goldman, de coördinator van het Observatorium voor Migraties van het CGKR, het in de pers voor de asielzoekers had opgenomen en zich kritisch had uitgelaten over de vorige bemiddelaars. Dewael stelde op 7 augustus de oud-magistraat Victor Bricout als tussenpersoon aan, maar ook die gesprekken bleven zonder resultaat.

Op verzoek van de Afghaanse asielzoekers en met instemming van Dewael begon Pierre-Yves Monette, de Franstalige federale ombudsman, op 10 augustus te bemiddelen. Op 14 augustus maakten de Afghanen een einde aan hun actie. Volgens Dewael hadden "verduidelijkingen en praktische modaliteiten" de Afghanen "tot rede gebracht". Hij had bevestigd dat begin 2004 beslist zou worden of de Afghanen al dan niet langer in België kunnen blijven. Afghanen van wie de asielaanvraag onontvankelijk was verklaard, kregen een voorlopige arbeidsvergunning (wat normaal niet mogelijk is). Ten slotte zou de Dienst Vreemdelingenzaken binnen een redelijke termijn de aanvragen tot individuele regularisatie onderzoeken. Volgens de wet is dat mogelijk indien binnen een termijn van drie jaar (gezinnen met schoolgaande kinderen) of vier jaar (andere gevallen) geen definitieve beslissing over de asielaanvraag was genomen. De meeste Afghanen kwamen voor individuele regularisatie in aanmerking.

Johan Leman nam op 25 augustus ontslag als directeur van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding. In zijn ontslagbrief aan premier Verhofstadt verwees hij naar de beslissing van Dewael het Centrum niet te laten bemiddelen met de Afghaanse hongerstakers. Verhofstadt betreurde de "extreme reactie", maar aanvaardde het ontslag, dat op 1 oktober zou ingaan.

Op 12 december schortten de agenten van de dienst Repatriëringen van de federale politie hun medewerking aan de gedwongen uitwijzing van uitgeprocedeerde asielzoekers op. Ze namen die beslissing nadat de correctionele rechtbank van

Brussel eerder die dag vier ex-rijkswachters had veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van 12 tot 14 maanden wegens opzettelijke slagen en verwondingen. De vier begeleidden de uitwijzing van Sémira Adamu, een Nigeriaanse asielzoekster die op 22 september 1998 om het leven was gekomen nadat enkele rijkswachters haar met een kussen in bedwang hadden trachten te houden. Minister Dewael beloofde de procedure voor de uitwijzing te evalueren.

D. Het justitiebeleid en de politiehervorming

Uit een onderzoek van de K.U.Leuven en de Universit  de Liège, waarvan de resultaten op 25 september werden gepresenteerd, bleek dat een meerderheid van de Belgen (56%) vertrouwen had in het gerecht; 41% van de 3.200 respondenten zei geen vertrouwen te hebben in justitie. Het aantal respondenten dat zei vertrouwen te hebben, was het hoogst in Vlaanderen (51,3%) en het laagst in Wallonië (27,1%). Twee derde van de ondervraagden was van mening dat de werking van het gerecht er, ondanks de hervormingsmaatregelen, de voorbije jaren niet op vooruit was gegaan.

In interviews met *De Morgen* en *Le Soir* had minister van Justitie Onkelinx al op 5 september aangekondigd dat ze, door middel van rondetafelconferenties, met burgers, advocaten en magistraten zou overleggen over hervormingsmaatregelen om het vertrouwen van de burger in het gerecht te herstellen. Oud-Kamerlid Fred Erdman (SP.A), die voorzitter was geweest van de Kamercommissie voor Justitie, en Georges de Leval, de decaan van de rechtsfaculteit van de Universit  de Liège, kregen de opdracht de gesprekken te leiden. Onkelinx zei tegen mei 2004 een ver slag te verwachten.

Een werkgroep van magistraten van het gerechtelijk arrondissement Brussel die in opdracht van minister Onkelinx de gerechtelijke achterstand had onderzocht, overhandigde haar op 17 oktober een rapport met twaalf concrete maatregelen om het probleem te verhelpen. De werkgroep stelde onder meer voor de benoemingsprocedure bij de Hoge Raad voor de Justitie in te korten, het aantal referendarissen en parketjuristen te verhogen en het mandaat van de toegevoegde rechters te verlengen. De meeste voorstellen werden opgenomen in de wet van 22 december 2003 houdende diverse bepalingen (B.S. 31 december 2003). De wet verlengde onder meer het mandaat van toegevoegde rechters van drie tot zes jaar en verhoogde het maximaantal referendarissen en parketjuristen van 25 tot 35% van het aantal magistraten in een rechtsgebied. Andere maatregelen hadden betrekking op een vereenvoudiging van de rechterlijke organisatie.

De wet van 10 april 2003 tot regeling van de afschaffing van de militaire rechtscolleges in vreedstijd alsmede het behoud ervan in oorlogstijd (B.S. 7 mei 2003) schafte, met ingang van 1 januari 2004, in vreedstijd de krijgsraden en het Krijgshof af. Militairen die een misdrijf plegen, worden voor een gewone rechtbank berecht. Een andere wet van 10 april (B.S. 7 mei 2003) regelde de rechtspleging voor de militaire rechtscolleges. De afschaffing van de militaire rechtscolleges was een

onderdeel van het Octopusakkoord (1998). In 2002 was daartoe de grondwet gewijzigd.⁷⁴

De programmawet van 22 december 2003 (B.S. 31 december 2003) bevatte een aantal juridische maatregelen. Ze voerde de kosteloosheid in van de eerstelijns-rechtsbijstand. Voor het eerste advies, dat meestal verstrekt wordt in Justitiehuis-zen en OCMW's, moest tot dan toe 12,39 euro worden betaald. De maatregel paste in de verbreding van de toegang tot het gerecht die minister Onkelinx wenste te realiseren. Met het oog daarop werd bij koninklijk besluit van 18 december 2003 met ingang van 1 januari 2004 de inkomensgrens voor de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van juridische tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand met ca. 13% verhoogd.

Naar aanleiding van enkele oneigenlijke wrakingsverzoeken tijdens het proces-Cools (zie IV.8) en om verder misbruik te voorkomen, werd het Gerechtelijk Wetboek gewijzigd. Volgens de nieuwe bepaling moet een vordering tot wraking worden ingeleid met een akte die de middelen bevat en die ondertekend wordt door een advocaat die meer dan tien jaar bij de balie is ingeschreven.

De programmawet bepaalde nog dat de ontzetting uit burgerlijke en politieke rechten die is uitgesproken in geval van volledig of gedeeltelijk uitstel van de straf, ingaat op de dag waarop het uitstel begint te lopen. Daarover bestond onduidelijkheid; sommige juristen waren van oordeel dat de ontzetting pas na afloop van het uitstel inging. Door te bepalen dat de nieuwe regel ook van toepassing was "voor de veroordeelde personen die uitstel genieten of genoten hebben", zou oud-minister Guy Coëme, die in 1998 een gevangenisstraf met uitstel had gekregen voor zijn rol in de Agusta-Dassaultaffaire en voor 5 jaar uit zijn politieke rechten was ontzet, in 2004 kandidaat kunnen zijn bij de verkiezingen voor het Waals Parlement.

Het Arbitragehof vernietigde op 28 januari enkele bepalingen in de wet van 15 juni 2001 die een 'derde weg' tot de magistratuur openden. Naast het bekwaamheidsexamen ('eerste weg') en het vergelijkend toegangsexamen voor de gerechtelijke stage ('tweede weg'), konden advocaten met meer dan 20 jaar dienst aan de balie die slaagden voor een mondeling evaluatie-examen bij de Benoemingscommissie van de Hoge Raad voor de Justitie tot rechter worden benoemd. Tientallen jonge advocaten hadden tegen die 'derde weg' vernietigingsberoep aange-tekend. Volgens het Arbitragehof was het weliswaar geoorloofd advocaten met lange ervaring vrij te stellen van het bekwaamheidsexamen, maar was de wetgever "verder gegaan dan wat vereist is opdat ervaren advocaten tot de magistratuur kunnen toetreden" door niet te bepalen in welke verhouding de nieuwe categorie van kandidaten tot de magistratuur kon toetreden. Doordat er nog geen uitvoeringsbesluit was genomen, waren nog geen magistraten via de 'derde weg' benoemd.

74. *Ibidem*, p. 241.

Politieherforming – Het Arbitragehof vernietigde op 22 juli enkele bepalingen van het door de programmawet van 30 december 2001 bekrachtigde zogenaamde mammoetbesluit van 30 maart 2001 tot regeling van de rechtspositie van het personeel van de politiediensten. Tegen het besluit was vernietigingsberoep ingesteld door voormalige leden van de gerechtelijke politie bij de parketten (GPP) en van gemeentelijke politiekorpsen. Het Arbitragehof struikelde er onder meer over dat inspecteurs en afdelingsinspecteurs van de GPP in de geïntegreerde politiediensten slechts de graad van hoofdinspecteur hadden gekregen, dat GPP'ers niet een bijkomende toelage kregen die rijkswachters van het operationeel korps wel kregen en dat sommige brevetten niet in aanmerking kwamen voor het behalen van de graad van commissaris. De regering zei dat een aanpassing van het politiestatuut aan het arrest besproken zou worden met de vakbonden tijdens het voor het najaar geplande overleg over de evaluatie van de politieherforming. Dat overleg begon op 3 september en was op het einde van het jaar nog niet afgerond. In een eerste verslag dat de 'Commissie ter begeleiding van de politieherforming op lokaal niveau' op 22 oktober aan de federale regering overhandigde, werden zestien knelpunten van de lokale politieherforming aangewezen. Het belangrijkste daarvan was de financiering van de lokale korpsen, die op een meer genuanceerde norm dan de zogenaamde KUL-norm zou moeten worden gebaseerd en die alle criteria van toetsing zou moeten kunnen doorstaan, zoals objectiviteit en het gelijkheidsbeginsel. Een vergroting van de (196) politiezones vond de commissie voorbarig. Ze pleitte wel voor een versterking van de samenwerking tussen de zones.

E. Het werkgelegenheids- en sociaal beleid

Werkgelegenheid – Op 31 december waren er 419.913 uitkeringsgerechtigde werklozen, 30.792 (7,9%) meer dan eind 2002. In Vlaanderen steeg het aantal uitkeringstrekkers met 8,6%, in Wallonië met 8,2% en in Brussel met 5,5%. Het aantal werkzoekenden nam in 2003 met 42.550 toe tot 554.788, van wie 213.188 (+ 17.990) in Vlaanderen, 256.389 (+ 21.085) in Wallonië en 85.211 (+ 3.475) in Brussel. De werkloosheidsgraad was opgelopen tot 12,7% (+ 1). In Vlaanderen bedroeg de werkloosheidsgraad 8,3%, in Wallonië 18,2% en in Brussel 21,2%.

Volgens het jaarverslag van de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, dat op 7 juli werd voorgesteld, was het aantal werkenden in 2002 met 8.000 (0,2%) gedaald en was de werkzaamheidsgraad teruggevallen tot 59,9% (- 0,1). Vooral de werkgelegenheid bij de 55-plussers bleef ver beneden het Europese gemiddelde (25,1% tegenover 38,6%). Zowel de Oeso (6 februari) als de Europese Commissie, in haar aanbevelingen van 8 april, maande België aan de vervroegde pensionering financieel te ontmoedigen.

Arbeidsduur – Op 1 januari schakelden de laatste bedrijven uit de particuliere sector over op de 38-urige werkweek, zoals was afgesproken in het centraal ak-

koord 2001-2002. Volgens de federale overheidsdienst Arbeid ging het om 3.555 KMO's met 13.505 werknemers.

Sociaal overleg – Nadat op 17 januari het centraal akkoord 2003-2004 was ondertekend,⁷⁵ begonnen in de ongeveer veertig bedrijfssectoren de onderhandelingen over de omzetting van het akkoord in collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's) over de loon- en arbeidsvoorwaarden. Op de textielsector na, verliepen de onderhandelingen rustig. In de metaal- en voedingssector sprongen de onderhandelingen voor de bedienden af en dienden er op provinciaal of bedrijfsniveau CAO's gesloten te worden. In alle sectorale akkoorden werd de loonnorm (5,4%) gerespecteerd; de loonsverhogingen werden meestal doorgeschoven naar 2004. Uit een technisch rapport van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (9 december) bleek dat de loonkosten in 2003-2004 met 4,5% zouden toenemen, 0,8 procentpunt minder dan in Nederland, Frankrijk en Duitsland, en 0,9 procentpunt minder dan de indicatieve loonnorm. In 2001-2002 waren de loonkosten met 8,3% gestegen, tegenover 7% in de buurlanden.

Dienstencheques – Het nieuwe stelsel van buurtdiensten en dienstencheques dat door de wet van 20 juli 2001 was ingevoerd, trad op 1 mei in werking, nadat ook het Vlaams Parlement en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap het samenwerkingsakkoord van 7 december 2001 hadden goedgekeurd. In Vlaanderen mochten de dienstencheques alleen worden gebruikt om huishoudelijke hulp te vergoeden; in Wallonië en Brussel kwamen ook ouderen-, zieken- en gehandicaptenoppas, in Brussel eveneens kinderoppas in aanmerking. Het stelsel, dat enkel in Vlaanderen enig succes zou hebben, werd, zoals gemeld, op grond van de besluiten van de Werkgelegenheidsconferentie in het najaar hervormd (zie III.2).

Vergrijzing – De Studiecommissie voor de Vergrijzing, die in 2001 samen met het Zilverfonds was opgericht, zei in haar tweede rapport (6 juni) dat het aandeel van de socialezekerheidsuitgaven in het BBP tussen 2000 en 2030 zou stijgen van 21,8 tot 26%. In het eerste rapport had de commissie nog met een groei van 3,1 procentpunten gerekend. Een toename van de werkzaamheidsgraad van de 58-plussers met 1 procentpunt per jaar zou volgens de commissie de kosten van de vergrijzing tegen 2030 met 0,3% van het BBP doen dalen.

Rondetafel zelfstandigen – Op 6 november begon een rondetafelconferentie over een grondige herziening van het sociaal statuut van de zelfstandigen, die in het regeerakkoord van het kabinet-Verhofstadt II was aangekondigd. Unizo, de grootste zelfstandigenorganisatie in Vlaanderen, had ermee gedreigd niet aan de conferentie deel te nemen omdat de regering in de begroting voor 2004 geen geld had gereserveerd voor een verbetering van het zelfstandigenstatuut. Nadat premier Verhofstadt had toegezegd de financiering van meet aan te bespreken op de rondetafel, een ambitieus stappenplan op te stellen dat meer kon kosten dan de 680 miljoen euro die Unizo nodig achtte om het verschil met de loontrekkenden

75. *Ibidem*, pp. 286-288.

weg te werken en het voor 2004 verwachte tekort (82 miljoen euro) in het socialezekerheidsstelsel voor de zelfstandigen aan te zuiveren, besliste Unizo toch aan de conferentie deel te nemen.

Na de installatievergadering werd voortoverlegd in drie werkgroepen over resp. de pensioenen, de gezondheidszorg en arbeidsongeschiktheid, en de financiering.

Begroting ziekteverzekering – De ziektekostenverzekering sloot het boekjaar 2003 af met een tekort van 41,86 miljoen euro (tegenover een overschot van 260 miljoen euro in 2002).

Minister van Volksgezondheid Demotte besliste de verhoging van het remgeld voor een huisbezoek die op 1 oktober zou ingaan, uit te stellen tot 1 januari 2004. De verhoging was een onderdeel van het tariefakkoord 2003-2004 dat artsen en ziekenfondsen op 20 december 2002 hadden gesloten. De artsenbonden protesteerden tegen de beslissing, maar Demotte wees erop dat hij bevoegd was om het tarief van het remgeld te bepalen.

Bij een ongewijzigd beleid zouden volgens het Riziv de uitgaven van de ziektekostenverzekering in 2004 stijgen tot 16,380 miljard euro. Volgens de wettelijke groeinnrm van het paarse regeerakkoord zou maximum 16,303 miljard euro mogen worden uitgegeven. De ziekenfondsen zeiden het normbedrag te kunnen aanvaarden, maar de zorgverstrekkers eisten 1 miljard euro meer, waarvan 835 miljoen voor nieuwe initiatieven. De regering stelde bij de begrotingsopnaak 16,260 miljard euro ter beschikking, waarvan 121,7 miljoen voor nieuwe initiatieven (onder meer de uitbreiding van de maximumfactuur). Besparingen voor een bedrag van 222 miljoen euro zocht de regering vooral bij de farmaceutische industrie (beperking van de reclame voor geneesmiddelen en van grote verpakkingen).

Artsen en ziekenfondsen sloten op 16 december een tariefakkoord voor 2004-2005. Het voorzag in onder meer een algemene verhoging van de honoraria (+ 1,38%) op 1 januari 2004 en een trapsgewijze verhoging van het huisartsenhonarium tegen 1 december 2005 in het kader van de opwaardering van de huisarts. De artsen verbonden zich tot een "rationeler voorschrijfgedrag".

F. Het mobiliteitsbeleid

NMBS – Gedelegeerd bestuurder Karel Vinck stelde op 5 juni, tijdens de onderhandelingen over de vorming van de regering-Verhofstadt II, aan de raad van bestuur van de NMBS het ondernemingsplan *Move* voor de periode 2003-2007 voor. Krachtlijnen daarvan waren: de versterking van het binnenlandse aanbod voor het reizigersvervoer, dat in vijf jaar met 12% zou moeten stijgen en waarvan de ontvangsten, door een meer autonome tariefbepaling, in dezelfde periode met 28% zouden moeten toenemen; een rationalisering van het (vooral 'traditionele') internationale reizigersverkeer; de hergroepering van de goederenactiviteiten; de verhoging van de productiviteit in alle sectoren met 15 tot 30%.

Vinck stelde voor het investeringsprogramma voor de periode 2004-2007 te verminderen van 6,5 miljard tot 5,8 miljard euro, waardoor onder meer de rechtstreekse verbinding tussen Antwerpen en de luchthaven van Zaventem en de tweede spoortoegang tot de haven van Antwerpen zouden worden uitgesteld. De federale overheid zou de 'historische schuld' van de NMBS van 7,2 miljard euro moeten overnemen. Het aantal werknemers zou tegen 2007 moeten verminderen van 42.000 tot 32.000, waarvan de helft door natuurlijke afvloeiing.

De twee grote vakbonden, ACV Transcom en ACOD, reageerden negatief op het plan, verwierpen de personeelsafslanking en kondigden een staking aan. Ze verzetten er zich ook tegen dat het vrachtvervoer in een aparte privaatrechtelijke vennootschap zou worden ondergebracht.

Negatieve reacties kwamen er ook van de Vlaamse regering, de stad Antwerpen en het Autonoom Gemeentelijk Havenbedrijf van Antwerpen. Het Vlaams Parlement keurde op 18 juni unaniem een resolutie goed, waarin de onverkorte uitvoering van het investeringsplan 2001-2012 werd geëist. Op 30 juni had de aangekondigde 24-urenstaking van de spoorbonden plaats.

Tijdens het formatieberaad kwamen liberalen en socialisten overeen dat de federale overheid de historische schuld van de NMBS zou overnemen, in ruil voor de overdracht van de activa van de NMBS aan de Belgische Staat, exclusief het rolfend materieel

In een interview met *Le Soir* (18 juli) zei Vinck dat het schrappen van 10.000 banen geen doel op zich was. Er konden wat hem betreft ook minder personeelsleden afvloeien, op voorwaarde dat de NMBS in 2007 een positieve cashflow zou hebben.

Op 22 september werd in het Overlegcomité afgesproken dat de gewesten een deel van de spoorinvesteringen konden prefinancieren, zodat belangrijke projecten als de Liefkenshoekspoortunnel niet uitgesteld zouden moeten worden (zie III.3).

Na bemiddeling van minister van Overheidsbedrijven Van de Lanotte, deelde Vinck het ondernemingsplan op in fasen. In een eerste fase, tegen eind 2005, zouden 4.524 banen moeten verdwijnen. In september begon het overleg tussen de directie van de NMBS en de vakbonden over een sociaal akkoord en het ondernemingsplan. De gesprekken vorderden maar moeizaam en werden vertroebeld door het ongenoegen van de vakbonden over de mogelijke opsplitsing van de NMBS in een exploitatie- en een infrastructuurmaatschappij (die geregeld werd in de programmawet van 22 december 2003), waarvan ze vreesden dat die de eenheid van sociale dialoog in het gedrang zou brengen. Eind 2003 was het overleg nog altijd niet afgerond.

Sabena – De bijzondere Kamercommissie die op 20 december 2001 was opgericht en belast was "met het onderzoek van de omstandigheden die hebben geleid tot het faillissement van Sabena, de bepaling van de eventuele verantwoordelijkheden en de formulering van aanbevelingen voor de toekomst", waarvan het mandaat was verlengd tot 21 januari 2003,⁷⁶ keurde haar rapport in de nacht van 28

76. *Ibidem*, p. 300.

op 29 januari goed. De vertegenwoordigers van het Vlaams Blok en de N-VA stemden tegen, die van Ecolo onthielden zich.

Commissievoorzitter Raymond Langendries (CDH) verkreeg op het laatste ogenblik dat in het hoofdstuk over de werkzaamheden van de commissie de gebrekkige medewerking van premier Verhofstadt werd vermeld, die niet onmiddellijk alle documenten van zijn kabinet over de zaak had ter beschikking gesteld. Eveneens op de valreep werd bij de vaststellingen vermeld dat minister van Overheidsbedrijven Daems "over het doel van de aan het advocatenkantoor [Nauta Dutilh] toevertrouwde opdracht" verklaringen had afgelegd "die niet stroken met de waarheid". Daems had gezegd dat hij het advocatenkantoor voor een som van 157.160 euro had ingehuurd om hem in zijn functie van minister te begeleiden en de belangen van de Belgische Staat te vrijwaren, maar volgens de onderzoekscommissie had hij de diensten van het kantoor minstens gedeeltelijk voor zijn persoonlijke verdediging gebruikt. In het hoofdstuk over de verantwoordelijkheden werden, onder druk van vooral de PS en de VLD, geen namen genoemd.

Volgens de onderzoekscommissie had Sabena in de onderzochte periode (1975-2001) een schrijnend gebrek aan een coherente bedrijfsstrategie. Het management reageerde op structurele problemen met ad-hocmaatregelen, trad niet proactief op en ontwikkelde geen langetermijnvisie. Het streven naar een alliantie met een buitenlandse partner liep drie keer uit op een fiasco (met British Airways en KLM in 1989-1991, Air France in 1992-1994 en Swissair in 1995-2001). Die opeenvolgende mislukkingen hebben een grote rol gespeeld in de verdwijning van Sabena. De hub-and-spokestrategie om Zaventem uit te bouwen tot de draaischijf van een Europees netwerk "was gekoppeld aan een zeer ambitieuze groeistrategie waarvan Sabena de nadelige gevolgen heeft ondervonden omdat de algemene kostenstructuur werd verzaamd en de opbrengst per passagier daalde". De raad van bestuur vertoonde volgens het rapport een gebrek aan assertiviteit en keurde de opties en ondernemingsplannen van het management zonder veel weerwerk goed. De Belgische Staat zette zijn meerderheidsaandeelhouderschap onvoldoende om in voor hem gunstige machtsverhoudingen.

De belangrijkste verantwoordelijke van het faillissement was volgens de onderzoekscommissie de SAirGroup, die haar financiële verplichtingen tegenover Sabena niet was nagekomen en de Belgische luchtvaartmaatschappij meegesleurd had in avontuurtjes die ze financieel niet aankon, zoals de complete vernieuwing van de vloot en de aankoop (in 1997) van 34 Airbustoestellen.

In haar beleidsaanbevelingen stelde de bijzondere Kamercommissie voor de overheidsbelangen in commerciële ondernemingen actief te beheren via een 'centrale eenheid' en dringend te onderzoeken of de Federale Participatiemaatschappij die rol zou kunnen vervullen. Alle overheidsbedrijven of commerciële ondernemingen waarin de overheid een belang heeft, zouden de regels van *corporate governance* (deugdelijk bestuur) moeten toepassen en jaarlijks een verslag moeten indienen bij het parlement. De Kamer zou met het Rekenhof moeten onderzoeken hoe de parlementaire controle op overheidsbedrijven moet gebeuren.

Andere aanbevelingen betroffen de sociale wetgeving: een verhoging van de maximumbedragen die het Fonds voor de Sluiting van Ondernemingen uitkeert;

de toekenning van sluitingspremies aan werknemers van ondernemingen met minder dan 20 werknemers; de prioritairere behandeling door curatoren van de schuldvorderingen van werknemers.

De Kamer keurde op 6 februari een motie goed waarin ze de aanbevelingen van de onderzoekscommissie onderschreef. De oppositie stemde tegen; 13 leden van de PS- en de Ecolo-fractie onthielden zich. Van de vaststellingen van de commissie werd in de motie enkel akte genomen. De VLD had zich, wegens de kritiek op premier Verhofstadt en minister Daems, verzet tegen de goedkeuring van het volledige rapport. In het Kamerdebat over het commissieverslag verdedigde premier Verhofstadt de handelwijze van Daems in de Sabena-zaak.

Twee 'sociale' aanbevelingen van de commissie werden opgenomen en geregeld in de programmawet van 8 april 2003 (B.S. 17 april 2003). Een wetsvoorstel waarin de andere aanbevelingen in recht werden omgezet, werd wegens tegenstand van de liberalen, de PS en Ecolo vóór de ontbinding van het parlement (10 april) niet meer goedgekeurd. Volgens minister van Werkgelegenheid Onkelinx was er geen geld voor maatregelen als de verhoging van de sluitingspremies en de openstelling van het Fonds voor de Sluiting van Ondernemingen tot KMO's met minder dan twintig werknemers.

De rechtbank van koophandel van Brussel veroordeelde op 20 november SAirGroup en Swissair voor dubbele contractbreuk tegenover Sabena. Volgens de rechtbank hadden ze het akkoord van 21 januari 2001 over een kapitaalverhoging en het zogenaamde hotelakkoord van 2 augustus 2001 niet nageleefd. In het Astoriahotel in Brussel hadden de Zwitsers op 16 juli 2001 een financiële injectie van 258 miljoen euro en de overname van negen Airbustoestellen toegezegd. De rechtbank wees de schadeclaim van de Belgische Staat (700 miljoen euro) van de hand omdat die als aandeelhouder geen rechtstreekse schade had geleden en omdat er in hoofde van Swissair geen sprake was van kwade trouw, aangezien de maatschappij al in 2000 haar precaire financiële toestand had gemeld aan de Belgische Staat, de meerderheidsaandeelhouder van Sabena. De regering zei dat ze met de rechtszaak het pad had willen effenen voor de curator, om langs gerechtelijke weg schadevergoeding te verkrijgen voor het personeel en andere schuldeisers.

6. Het buitenlands en het defensiebeleid

Congo en Centraal-Afrika – Minister van Buitenlandse Zaken Michel bracht van 5 tot 10 januari een bezoek aan Congo, Angola, Burundi, Rwanda, Oeganda en Zuid-Afrika. Met zijn diplomatiek offensief hoopte hij beweging te krijgen in de uitvoering van het akkoord van Pretoria (17 december 2002) over de vorming van een overgangsregering, een sleutelement in het vredesproces in Congo.⁷⁷

77. Wegens voortdurende gevechten in het oosten van het land, ruzie over de leiding van het leger en meningsverschillen onder de oppositie, zou het nog tot 1 juli duren vooraleer president Kabila de leden benoemde van de overgangsregering die het land moest voorbereiden op vrije verkiezingen in 2005.

Van 13 tot 16 januari brachten minister van Landsverdediging Flahaut en een delegatie van officieren een officieel bezoek aan Congo. Flahaut kondigde er de hervatting aan van de militaire samenwerking tussen beide landen. Hij zei dat, om het vredesproces niet te laten uitdoven, België wilde helpen bij de opbouw van een eengemaakt Congolees leger, waarin de troepen van de rebellenbewegingen geïntegreerd zouden worden. Pas begin 2004 zou de regering beslissen bijna 300 militairen naar Congo te sturen om te helpen bij de vorming van een 'gemengde' brigade.

Op 22 mei zei premier Verhofstadt dat België bereid was in te gaan op de oproep van de VN deel te nemen aan een interventiemacht in de Oost-Congolese regio Ituri, waar rivaliserende milities van de Hema en de Lendu al wekenlang strijd leverden en tienduizenden Congolezen op de vlucht waren voor het geweld. Nadat de Veiligheidsraad op 30 mei had ingestemd met het sturen van 1.400 blauwhelmen, onder leiding van Frankrijk, stelde België 62 militairen, twee C-130-transportvliegtuigen en een Airbus-toestel ter beschikking van de Europese 'Artemis'-troepenmacht, die tot eind september in Ituri bleef. De helft van de militairen opereerde vanuit het logistieke centrum in Entebbe (Oeganda), de andere helft, vooral medisch personeel, verbleef in Bunia, de belangrijkste stad van Ituri. Het was de eerste keer sinds de moord op tien Belgische para's in Rwanda (1994) dat Belgische militairen in de oud-kolonie waren. De parlementaire Rwandacommissie had indertijd de regering aanbevolen geen Belgische militairen meer naar ex-kolonies te sturen. In het regeerakkoord van het kabinet-Verhofstadt II werd bepaald dat er opnieuw Belgische soldaten konden worden ingezet bij vredesoperaties in de oud-kolonies, maar enkel in een internationaal verband.

Drie maanden na de installatie van een overgangsregering in Kinshasa (1 juli) ondernamen minister van Buitenlandse Zaken Michel en minister van Ontwikkelingssamenwerking Verwilghen van 4 tot 10 oktober een reis naar Congo, Oeganda, Rwanda en Burundi, om de betrokken landen aan te moedigen na een decennium van burgeroorlog "de kans op vrede met beide handen te grijpen". In Kinshasa kondigden zij aan dat België de ontwikkelingshulp aan Congo, die sinds 1999 al verdubbeld was, nog eens zou verdubbelen tot 80 miljoen euro per jaar tegen eind 2004. Het geld zou naar justitie, leger, veiligheid, gezondheid en onderwijs moeten gaan.

De bijzondere senaatscommissie die op 15 juni 2001 was opgericht om, naar aanleiding van een belastend VN-rapport, "de legale en illegale exploitatie van en de handel in natuurlijke rijkdommen in de regio van de Grote Meren, in het licht van de huidige conflictsituatie en de betrokkenheid van België daarbij te onderzoeken",⁷⁸ had volgens haar verslag, dat op 20 februari meerderheid tegen oppositie werd goedgekeurd, "geen illegale feiten vastgesteld die strijdig zijn met de wet". Zonder hen bij naam te noemen, had het rapport kritiek op Kamerlid Pierre Che-

78. M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 228-229 en Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, *Res Publica*, 2003, 2-3, pp. 305-306.

valier (VLD) en Jean-Claude Marcourt, de kabinetschef van vice-premier Onkelinx, die lid waren van de raad van bestuur van GFI, de holding van de omstreden Belgische zakenman George Forrest die actief is in Congo. "Om zelfs het risico op een indruk van belangenvermenging te vermijden, had de commissie er de voorkeur aangegeven dat betrokkenen hun relaties met betrokken bedrijven hadden beëindigd", stond in het rapport. Volgens de onderzoekscommissie was het niet aangewezen dat Forrest het voorzitterschap van het Congolese staatsmijnbedrijf Gécamines had waargenomen "omdat dat het vermoeden van belangenvermenging oproept". Bij toekenning van een omstreden staatswaarborg door de Nationale Delcrededienst aan het STL-mijnproject van Forrest had de commissie geen politieke druk kunnen vaststellen.

Verenigde Staten en Israël – De relaties tussen België en de Verenigde Staten, die tijdens de eerste jaarhelft zwaar hadden geleden onder de Irak-oorlog en, vooral, de klachten tegen Amerikaanse toppolitici en -militairen op grond van de zogenaamde genocidewet (zie I.4, I.5, II.5 en III.5), konden in het najaar genormaliseerd worden, nadat het Hof van Cassatie op 24 september het Belgisch gerecht onbevoegd had verklaard voor de klachten tegen ex-president Bush sr. en minister van Buitenlandse Zaken Powell. Op een briefing naar aanleiding van een bezoek (1 oktober) van kroonprins Filip aan het Navo-hoofdkwartier in Evere, waar Filip in een toespraak tot de ambassadeurs van de lidstaten en kandidaat-lidstaten zei dat België er hard aan werkte "om te verzekeren dat de organen van het bondgenootschap op een warme en efficiënte manier blijven verwelkomd worden in België", zei de VS-ambassadeur, Nicholas Burns, "zeer tevreden" te zijn over de ingrijpende afzwakking van de genocidewet. Hij voegde er evenwel aan toe dat de VS "de zekerheid moeten hebben dat er geen kans op herhaling is van deze zeer trieste episode" en dat de VS, ondanks de "recente verbetering van de relaties" nog niet beslist hadden de financiering te hervatten van het nieuwe Navo-gebouw in Brussel.

In het kader van een lunch in Brussel met de ministers van Buitenlandse Zaken van de 25 lidstaten en kandidaat-lidstaten van de Europese Unie, had de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Powell op 18 november een bilateraal gesprek van een half uur met minister Michel. Van Belgische zijde werd gezegd dat de ontmoeting hartelijk verliep en de relaties tussen Brussel en Washington daarmee genormaliseerd waren. Diezelfde dag ontmoette Michel ook zijn Israëlische ambtgenoot Silvan Shalom. Ook na dat gesprek werd gezegd dat de betrekkingen tussen beide landen, die eveneens door klachten op grond van de genocidewet verstoord waren, genormaliseerd waren.

Europese defensie – Op 29 april hielden de regeringsleiders van België, Duitsland, Frankrijk en Luxemburg, op initiatief van premier Verhofstadt, topperleg in Brussel. De vier landen, die zich tegen een oorlog in Irak hadden uitgesproken, keurden op de minitop – door critici 'pralinetop' genoemd – een blauwdruk voor een Europees defensiebeleid goed. Een van de voorstellen was de oprichting van een Europese generale staf, los van het Navo-bondgenootschap, die tegen 1 mei 2004 in Tervuren zou worden gevestigd. Het initiatief lokte ongeruste reacties uit.

Met name Londen en Madrid waarschuwden voor een eenzijdige actie en de bevestiging van de Europese verdeeldheid die tijdens het Irak-conflict aan het licht was gekomen. Ook Washington en de Navo zelf reageerden negatief.

Op 28 november deden Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië op de vergadering van de ministers van Buitenlandse Zaken van de EU in Napels een gezamenlijk voorstel voor een Europese defensie, dat door de andere landen werd aanvaard. Volgens het akkoord, waarvan de tekst op 12 december werd vrijgegeven, zouden bij EU-operaties die alleen met Europese middelen worden gevoerd, in eerste instantie nationale hoofdkwartieren worden gebruikt. Slechts in bepaalde omstandigheden "kan de Ministerraad beslissen, op advies van het militair comité van de EU, om een beroep te doen op de gezamenlijke militaire staf van de EU, meer bepaald wanneer er tegelijk een civiel en militair antwoord nodig is en als er geen enkel nationaal hoofdkwartier aangeduid wordt" om de operaties te leiden. In dat geval heeft de (bestaande) "civiel-militaire cel binnen de militaire staf van de EU de verantwoordelijkheid om een capaciteit te mobiliseren om de operatie te plannen en te leiden". Nadrukkelijk werd gezegd dat "niet zou gaan om een permanent hoofdkwartier".

Afghanistan – Conform de regeringsbeslissing van 21 december 2002 deel te nemen aan ISAF, de multinationale troepenmacht in Afghanistan, vertrok begin februari een voorhoede van een twintigtal militairen naar Kaboel. Op 1 maart vertrok de rest van het contingent van 160 militairen.

IJzeren Rijn – Op voorstel van premier Verhofstadt sloten België en Nederland op 23 juli een akkoord om het slepende geschil over de heropening en modernisering van de IJzeren Rijn, de goederenspoorlijn tussen Antwerpen en het Duitse Ruhrgebied, voor te leggen aan het Permanent Hof voor Arbitrage in Den Haag.

Ontwikkelingssamenwerking – De regering besliste op 7 december de ontwikkelingssamenwerking met Burkina Faso, Ethiopië, Bangladesh, Cambodja, Ivoorkust, Laos en de Ontwikkelingsgemeenschap voor Zuidelijk Afrika (SADC) te schrappen. In het regeerakkoord hadden liberalen en socialisten afgesproken het aantal zogenaamde concentratielanden te verminderen en in de ontwikkelingssamenwerking voorrang te geven aan Centraal-Afrika, meer bepaald Congo, Rwanda en Burundi. Daarnaast zouden nog vijftien andere landen ontwikkelingshulp krijgen: Algerije, Benin, Bolivia, Ecuador, Mali, Marokko, Mozambique, Niger, Palestina, Peru, Senegal, Tanzania, Oeganda, Vietnam en Zuid-Afrika.

Landsverdediging – De regering-Verhofstadt II besliste het 'Strategisch plan voor de modernisering van het Belgisch leger 2000-2015' van 12 mei 2000, dat voorzag in de vermindering van het legercontingent van 44.500 naar 39.500 militairen, versneld uit te voeren. Volgens het 'Stuurplan Defensie', dat premier Verhofstadt en minister Flahaut op 3 december voorstelden in de Kamercommissie voor Defensie, zouden er tegen het einde van de legislatuur nog maar 39.300 militairen meer mogen zijn en zou het contingent tegen 2015 tot 35.000 worden gereduceerd. De landcomponent zou volledig geherstructureerd worden, zodat 68 in

plaats van 40% van de manschappen operationeel kan worden ingezet. Het investeringsbedrag per militair zou worden opgetrokken van 5.700 euro naar 10.100 euro in 2008 en 15.100 euro in 2015. Om meer te investeren in aangepast materieel zou worden bespaard op de werkingskosten. Van een supplementaire sluiting van kazernes, waarover in oktober-november geruchten de ronde deden, was geen sprake. Wel zou het aantal operationele F16-gevechtsvliegtuigen worden verminderd van 90 naar 72 in 2004 en naar 60 in 2015, zou het aantal Leopard-tanks worden afgebouwd en zouden een fregat en een mijnenjager uit de vaart worden genomen.

Bij belangrijke militaire bestellingen zou de Belgische overheid opnieuw economische compensaties bedingen. Onder de regering-Verhofstadt I waren compensaties meer de uitzondering dan de regel. Volgens een studie van de federale overheidsdienst Economie zou België daardoor in de periode 2000-2003 ca. 4.500 jobs hebben misgelopen. Vooral onder druk van de PS en de defensie-industrie stemde Verhofstadt, die in de periode 1999-2003 voorstander was van de volledige afschaffing van de economische compensaties, met de veralgemeende wederinvoering in.

In het kader van het strategisch moderniseringsplan keerden op 12 mei de laatste twee operationele legereenheden, de tweede en vierde divisie Jagers te Paard, uit Duitsland naar België terug. Op dat ogenblik waren enkel nog een logistieke eenheid en enkele kleinere diensten in Duitsland gestationeerd. Zij zouden tegen midden 2004 naar België terugkeren.

De wet van 3 april 2003 tot wijziging van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdienst en van artikel 259bis van het Strafwetboek (B.S. 12 mei 2003) staat de Algemene Dienst Inlichting en Veiligheid (ADIV) van de krijgsmacht toe in het buitenland elke vorm van communicatie af te luisteren. Voordien mocht de dienst enkel radiocommunicatie onderscheppen. De wet werd gewijzigd met het oog op de deelname van België aan de internationale troepenmacht in Afghanistan.

De wet van 16 mei 2001 houdende statuut van de militairen van het reservekader van de krijgsmacht trad, ingevolge het koninklijk besluit van 3 mei 2003, op 1 november in werking. Als gevolg daarvan zou de krijgsmacht begin 2004 beginnen met de aanwerving van de eerste driehonderd vrijwillige reservisten. De oprichting van een 'nieuwe reserve' was het gevolg van de opschorting van de militaire dienstplicht in 1995.

De wet van 11 april 2003 tot instelling van een vrijwillige dienst van collectief nut (B.S. 13 mei 2003) maakt het mogelijk een "vrijwillige dienst van collectief nut" uit te oefenen bij Landsverdediging. De regeling staat open voor elke Belg of onderdaan van een EU-lidstaat die slaagt voor de basisopleiding van kandidaat-reservemilitair en kan bij koninklijk besluit worden uitgebreid tot andere federale overheidsdiensten en tot de administraties van gewesten, gemeenschappen, provincies en gemeenten. Een besluit over de datum van de inwerkingtreding van de wet was eind 2003 nog niet genomen. De wet beoogde "de jongeren opnieuw

warm te maken voor een militaire loopbaan" maar ook jongeren "meer op hun burgerplichten" voor te bereiden en uit de delinquentie te houden.

H. Varia

Koninklijk Huis – Op 20 en 21 juli werd in Brussel, samen met de nationale feestdag en onder het thema *Is dit Belgisch? C'est du belge!*, de tiende verjaardag van de troonsbestijging van koning Albert II gevierd. Er waren onder meer concerten in het Egmontpaleis en het Paleis voor Schone Kunsten, een volksbal op het Vossenplein, een tuinfeest in het kasteel van Laken en een slotconcert "van A tot Z" met bekende Belgische artiesten op het plein voor het Gerechtsgebouw.

Op 12 april trad prins Laurent, de jongste zoon van koning Albert en koningin Paola, in het huwelijk met Claire Coombs. De burgerlijke plechtigheid had plaats in het stadhuis van Brussel. Het kerkelijk huwelijk werd ingezegend in de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal en werd gekenmerkt door een geëngageerde en emotionele toespraak van de Franse priester Guy Gilbert, een vriend van Laurent. Bij koninklijk besluit van 1 april 2003 was aan Claire Coombs, met ingang van 12 april, de titel prinses van België verleend.

Op 23 april werd in Brussel prinses Laetitia Maria geboren, het vijfde kind van prinses Astrid en prins Lorenz.

Op 20 augustus werd in Brussel prins Gabriël Boudewijn Karel Maria geboren, het tweede kind en de eerste zoon van kroonprins Filip en prinses Mathilde.

Bij koninklijk besluit van 3 mei 2003 werd prins Filip benoemd tot erevoorzitter van de raad van bestuur van het Agentschap voor Buitenlandse Handel. Het Agentschap kwam in de plaats van de Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel, waarvan traditioneel de kroonprins erevoorzitter was.

Minister van Staat – Bij koninklijk besluit van 31 juli 2003 werd Luc Coene benoemd tot minister van Staat. Coene, die bij koninklijk besluit van 30 juli benoemd was tot directeur en vice-gouverneur van de Nationale Bank van België,⁷⁹ was sinds 1999 de rechterhand van premier Verhofstadt, eerst als kabinetschef en nadien, na de 'afschaffing' van het kabinet, als voorzitter van de kanselarij. De benoeming tot minister van Staat werd algemeen beschouwd als een blijk van erkentelijkheid van Verhofstadt voor het werk van Coene.

Antwerpen – De stad Antwerpen werd geplaagd door een reeks schandalen die een landelijke weerklank hadden. *Gazet van Antwerpen* maakte op 7 februari melding van oneigenlijk gebruik van kredietkaarten en van dure buitenlandse reizen

79. Coene werkte van 1973 tot 1979 en van 1989 tot 1995 bij de Nationale Bank. Van 1986 tot 1989 was hij al kabinetschef geweest van Verhofstadt, toen die minister van Begroting was in de rooms-blauwe regering-Martens. Hij was al begin april tot lid van het directiecomité van de NBB benoemd, maar het besluit daarover werd op verzoek van de premier niet in het *Staatsblad* gepubliceerd omdat Verhofstadt tijdens de verkiezingscampagne en bij de regeringsvorming nog van de diensten van Coene gebruik wenste te maken.

aan de top van de politie. Korpschef Luc Lamine en hoofdcommissaris Luc Van Beylen werden op 18 maart in verdenking gesteld van knevelarij, verduistering en, wat Lamine betreft, schriftvervalsing. Ze werden door burgemeester Leona Detiège geschorst.

Op 26 februari kwam stadssecretaris Fred Nolf in opspraak; hij zou privé-aankopen hebben gedaan met een ambtelijke kredietkaart. Het schepencollege zei op 10 maart dat er geen reden was om Nolf te schorsen en gelastte een werkgroep met het opstellen tegen 30 juni van een reglement voor het gebruik van kredietkaarten. Op 11 maart bood Nolf "in het belang van de stad en ter wille van de representativiteit van zijn ambt" zijn ontslag aan, nadat schepen van Sociale Zaken Tuur Van Wallendael had vastgesteld dat Nolf, adjunct-stadssecretaris Freddy Vandekerckhove en stadsontvanger Roger Bekaert overheidsgeld voor persoonlijke doeleinden hadden gebruikt. Nolf en Bekaert werden op 20 maart aangehouden op verdenking van schriftvervalsing, verduistering en actieve en passieve corruptie. Vandekerckhove, die verdacht werd van misbruik van vertrouwen en verduistering, werd niet aangehouden.

Intussen had het Vlaams Blok op 11 maart bekendgemaakt dat uit een onderzoek van de kostenrekeningen gebleken was dat drie schepenen, Ann Coolsaet (VLD), Kathy Lindekens (SP.A) en Chantal Pauwels (Agalev), misbruik hadden gemaakt van hun ambtelijke kredietkaart en persoonlijke uitgaven als 'kosten eigen aan het ambt' hadden aangegeven. Volgens burgemeester Detiège (12 maart) hadden alle schepenen hun kredietkaart "te goeder trouw" gebruikt om 'kosten eigen aan het ambt' te betalen en zouden alle uitgaven waarover betwisting bestond worden terugbetaald.

Na negatieve perscommentaren, waarin het ontslag van het schepencollege werd gevraagd, en onder druk van de nationale partijvoorzitters kondigden op 13 maart eerst de vier VLD-schepenen hun ontslag aan, en vervolgens die van CD&V, Agalev en de SP.A. Op de middag nam het schepencollege collectief ontslag. Om de continuïteit van het bestuur te verzekeren, nam burgemeester Detiège op verzoek van de Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Van Grembergen, voorlopig geen ontslag.

Het plan van de SP.A om Detiège snel te vervangen door partijvoorzitter Patrick Janssens werd doorkruist door de aanspraak van het VLD op het burgemeesterschap. Volgens Bart Somers, die toen nog burgemeester van Mechelen was en (in het Canvas-programma *TerZake* van 13 maart) als eerste de claim naar voren schoof, hadden de socialisten na 70 jaar niet langer de legitimiteit om de burgemeesterssjerp op te eisen. Tot verrassing van de VLD wees Janssens de eis niet van de hand en vroeg hij de VLD snel de naam van de kandidaat-burgemeester bekend te maken. Pas in de late avond van 14 maart stelde de VLD Kamerfractie-leider Hugo Coveliers voor. Van de nationale partijleiding kreeg hij de voorkeur boven Leo Delwaide, de Antwerpse Havenschepen.

Coveliers was echter geen lid van de gemeenteraad. De SP.A verzette zich tegen een burgemeester buiten de raad en wees Janssens als kandidaat-burgemeester aan. De patstelling en het strategische pokerspel tussen liberalen en socialisten, dat dreigde af te stralen op de landelijke politiek, duurde tot 31 maart. Janssens

en Robert Voorhamme enerzijds en Coveliers en Ludo Van Campenhout anderzijds werden het er toen over eens dat de SP.A-voorzitter burgemeester zou worden. In ruil verkreeg de VLD de aanstelling van een crisismanager en een uitbreiding van de politionele bevoegdheid van schepen van Veiligheid Dirk Grootjans (VLD).

Omdat gewacht moest worden op gerechtelijke adviezen over vier lopende onderzoeken waarin hij zijdelings was genoemd,⁸⁰ duurde het tot 10 juli vooraleer Janssens tot burgemeester werd benoemd. Intussen was op 9 mei het nieuwe schepencollege geïnstalleerd. Op Lindekens en Coolsaet na, die vervangen werden door Voorhamme resp. Van Campenhout, werden alle ontslagnemende schepenen herverkozen, ook Pauwels die, ondanks partijdruk, geweigerd had op te stappen.

Eind september stelde het gerecht nog eens elf topambtenaren in verdenking die met een kredietkaart van de stad privé-inkopen hadden gedaan.

Op 13 oktober ontstond er opnieuw deining over Agalev-schepen Pauwels, nadat het Vlaams Blok had uitgebracht dat zij voor 144 euro per maand een OCMW-woning huurde. Agalev-Antwerpen en nationaal politiek secretaris Dirk Holemans vroegen haar op te stappen, maar toen bleek dat Pauwels de woning sinds 1993 op regelmatige wijze betrok, kwamen ze van dat verzoek terug.

Leenrecht – Het Europees Hof van Justitie veroordeelde op 17 oktober de Belgische Staat omdat een richtlijn uit 1992 over de uitkering van een leenrecht aan auteurs en componisten nog altijd niet in intern recht was omgezet, hoewel dat vóór 1 juli 1994 had moeten gebeuren. Premier Verhofstadt had in 2002 een ‘leenrechtcomité’ opgericht, maar de federale overheid, de gemeenschapsregeringen en de auteursverenigingen hadden daar nog geen overeenstemming gevonden.

Kyoto – Op 8 december werd de Nationale Klimaatcommissie geïnstalleerd, waarin de federale overheid en de gewestregeringen onder meer afspraken zouden maken over de verdeling van de inspanningen voor de realisatie van de Kyoto-doelstellingen. België had er zich, ter uitvoering van het VN-raamverdrag van 9 mei 1992 inzake Klimaatverandering en van het Protocol van Kyoto, in 1997 toe verbonden de uitstoot van broeikasgassen, inzonderheid koolstofdioxide (CO₂), in de periode 2008-2012 met 7,5% te verminderen tegenover het referentiejaar 1990. De oprichting van de Nationale Klimaatcommissie was geregeld in een samenwerkingsakkoord van 14 november 2002 tussen de federale overheid en de drie gewesten, waarin die er zich ook toe verbonden een Nationaal Klimaatplan op te stellen. Volgens de EU-Commissie zou, indien het beleid niet snel werd bijgestuurd, de uitstoot van broeikasgassen in België met 22,9% stijgen in plaats van met 7,5% te verminderen.

80. Het betrof klachten die na het losbarsten van de ‘Visa-affaire’ waren ingediend en betrekking hadden op de geplande verkoop van het SP.A-secretariaat aan de stad, de tewerkstelling van een medewerker van Janssens resp. van een werknemer van het stedelijk informatiecentrum Telepolis op het kabinet van schepen Van Wallendael, en mogelijke fraude bij Telepolis.

Op 15 oktober waren de federale regering en de gewestregeringen het eens geworden over de basiscijfers voor de verdeling van de Kyoto-lasten. Volgens het akkoord was in 1990 Vlaanderen verantwoordelijk voor 58,7% van de uitstoot van CO₂, Wallonië voor 38,5% en Brussel voor 2,8%.

Proces-Cools – Op 17 oktober begon voor het hof van assisen van Luik het proces tegen de acht vermoedelijke opdrachtgevers van de moord op de socialistische minister van Staat André Cools (18 juli 1991). Uit het gerechtelijk onderzoek was gebleken dat de moord beraamd werd op het kabinet van de toenmalige minister Alain Van der Biest, een partijgenoot en rivaal van Cools. Van der Biest, die eveneens beschuldigd was, pleegde op 18 maart 2002 zelfmoord. De twee Tunesische huurmoordenaars waren in 1998 in hun land tot 20 jaar gevangenis veroordeeld. Het proces kende een traag en tumultueus begin. Het lag van 23 tot 28 oktober stil omdat sleutelverdachte Pino di Mauro afwezig was wegens ziekte. Op 29 oktober wraakte het Hof van Cassatie Henri-Paul Godin als voorzitter van het assisenhof, nadat hij zich denigrerend had uitgelaten over enkele advocaten van de beklaagden. Hij werd vervangen door Luc Lambrecht. Op 6 november daagde Carlo Todarello op, een van de drie verdachten die verstek had gegeven. Omdat daarover niets geregeld is in de wet, schorste het hof de zitting. Nog dezelfde dag beslisten de drie rechters in een tussenarrest het proces voort te zetten en Todarello het recht te geven getuigen opnieuw te laten oproepen.

Op 17 november wraakte Benito Francesconi, die niets met de zaak te maken had maar er een 'sport' van had gemaakt in allerlei gerechtszaken procedurekwesties te stellen, voorzitter Lambrecht. Het Hof van Cassatie noemde nog diezelfde dag het verzoek onontvankelijk. In december diende Francesconi tot vier keer toe een wrakingsverzoek in tegen de voorzitter van het hof, maar Cassatie wees het telkens af. Om dergelijke zaken te vermijden, wijzigde het parlement in de programmawet van 22 december 2003 de wrakingsprocedure (zie III.4).

Agusta-Dassaultaffaire – Het hof van beroep van Brussel sprak op 26 november Carla Galle, de voormalige secretaris-generaal van de SP, vrij van schriftvervalsing en witwaspraktijken. Het proces was een uitloper van de Agusta-Dassault-smeergeldaffaire, die in 1995 aan het licht was gekomen. Galle werd er, samen met drie andere beklaagden, van verdacht 124.000 euro niet in de SP-boekhouding te hebben opgenomen omdat het smeergeld was dat de partij van de Italiaanse helikopterbouwer Agusta zou hebben gekregen. Ze was in juni 2002 door de correctionele rechtbank van Brussel tot een geldboete van 1.983 euro veroordeeld en voor vijf jaar uit haar politieke rechten ontzet. Galle, die altijd haar onschuld had staande gehouden en zei dat toenmalig SP-voorzitter Frank Vandembroucke valse verklaringen had afgelegd, was tegen het vonnis in beroep gegaan. Het hof van beroep oordeelde dat de feiten al in juli 2001 verjaard waren en sprak haar vrij.

Dutroux-affaire – De raadkamer van Neufchâteau verwees op 17 januari Marc Dutroux, Michel Lelièvre en Michelle Martin naar het assisenhof wegens bendevoorming, de ontvoering van twee meisjes en de ontvoering van en moord op vier

andere meisjes. Elf andere verdachten, onder wie Michel Nihoul, werden buiten vervolging gesteld. Procureur des Konings Michel Bourlet ging tegen de buitenvervolginstelling in beroep. Op 30 april verwees de kamer van inbeschuldigingstelling van Luik ook Nihoul naar het assisenhof. Het proces zou op 1 maart 2004 beginnen.

Milieuboxenaffaire – De correctionele rechtbank van Hasselt veroordeelde op 23 oktober oud-minister Leo Delcroix wegens schriftvervalsing in de zogenaamde milieuboxenaffaire tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van tien maanden en een boete van 7.500 euro. De rechter verbood hem ook gedurende 5 jaar een openbaar mandaat te bekleden. De zaak ging terug tot 1991, toen de Vlaamse overheid 2 miljoen milieuboxen liet maken. Het bedrijf Plascobel, dat 40% van de bestelling in onderaanneming kreeg, schonk 126.000 euro aan de CVP. Een deel van de gift (50.000 euro) was legaal, voor de overige 76.000 euro werd met een circuit van valse facturen gewerkt, waarvan Delcroix, die op dat ogenblik partijsecretaris van de CVP was, volgens de rechter de spilfiguur was. Naast Delcroix werden vijf andere beklaagden veroordeeld. Delcroix ging tegen het vonnis in beroep.

Obussenaffaire – Het Hof van Cassatie verbrak op 8 oktober het vonnis van de correctionele rechtbank van Brussel van 24 september 1998, dat Johan Lampaert veroordeelde wegens actieve corruptie en schriftvervalsing bij de aankoop, in 1985, van 100.000 granaten voor de Belgische krijgsmacht. Lampaert was de enige van de veertien beklaagden (onder wie toenmalige kabinetsmedewerkers van PVV-minister van Landsverdediging Freddy Vreven) in de zogenaamde obussenaffaire die veroordeeld werd. Volgens het Hof van Cassatie waren de feiten al in maart 1995 verjaard.

Al Qaeda – De correctionele rechtbank van Brussel veroordeelde op 30 september 18 leden van twee internationale islamistische terreurgroeperingen tot gevangenisstraffen van 5 tot 10 jaar. De veroordeelden hadden banden met het Al Qaeda-netwerk van Osama bin Laden. Een eerste groep, met onder anderen de Tunesische ex-profvoetballer Nizar Trabelsi, had een bomaanslag voorbereid op de militaire basis van Kleine-Brogel. De tweede groep leverde hand- en spandiensten aan de moordenaars van de Afghaanse oppositieleider Ahmad Shah Masoud, op wie op 9 september 2001 een aanslag was gepleegd.

1. De evolutie in de politieke partijen⁸¹

CD&V – Op 21 mei, drie dagen na de parlementsverkiezingen, meldde *De Standaard* dat er een "opstand in de maak" was tegen partijvoorzitter Stefaan De Clerck. Volgens anonieme bronnen was De Clerck te zwak geweest in de verkie-

81. De strubbelingen in de partijen bij de samenstelling van de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van 18 mei worden behandeld in II.2.

zingsdebatten met zijn directe tegenstrevers, Verhofstadt en Stevaert, en kon in de aanloop naar de verkiezingen van juni 2004 een machtswissel niet langer worden uitgesteld. Voor de opvolging van De Clerck werd Kamerfractie leider Yves Leterme naar voren geschoven.

De Clerck had op 19 mei in het Politiek Bestuur uit de verkiezingsnederlaag de conclusie getrokken dat meer radicalisme, een meer gerichte doelgroepenbenadering en een verdere verjonging van het politiek personeel nodig waren. In een debat op de VRT-radio had hij gezegd dat er geen discussie bestond dat hij als voorzitter aanbleef. Op de bijeenkomst van de Algemene Vergadering (20 mei) heerste de mening dat de partij een nog onvoldoende duidelijke boodschap had gebracht en dat de vernieuwing onvoldoende was doorgezet. De Clerck kondigde aan dat hij op 10 juni aan de Algemene Vergadering een "routeplan" zou voorleggen om de partijstrategie inhoudelijk en personeel bij te sturen. Hij riep iedereen op deel te nemen aan de dialoog in plaats van toe te geven aan "impulsieve reacties".

Op 28 mei zei Boudewijn Muts, de voorzitter van de CD&V-afdeling van de stad Antwerpen, op de regionale tv-zender ATV dat een meerderheid van de aanwezigen op een partijvergadering het ontslag van De Clerck had geëist. Volgens persberichten waren andere arrondissementbesturen tot dezelfde conclusie gekomen.

Op een persconferentie na een vergadering van het Directiecomité kondigde De Clerck op 23 mei aan ontslag te nemen als CD&V-voorzitter. Hij zei dat hij al op 18 mei tot de conclusie was gekomen dat zijn positie onhoudbaar was, dat hij zijn ontslag pas na 10 juni had willen aankondigen maar dat we "in spektakelmaatschappij [leven] waarin alles versneld moet gebeuren".

De partijtop vergaderde nog op 23 mei urenlang over de opvolging van De Clerck en kon Pieter De Crem ervan overtuigen zich geen kandidaat te stellen tegen Leterme, die op brede steun van de top kon rekenen. Met 33 stemmen voor en één onthouding besliste het Politiek Bestuur op 24 mei de kandidatuur van Leterme te steunen. Dezelfde dag wees de Kamerfractie De Crem als haar voorzitter aan.

De Algemene Vergadering nam op 10 juni akte van de kandidatuur van Leterme. Andere kandidaten hadden zich niet gemeld. De Algemene Vergadering besliste de bestuursverkiezingen die volgens de statuten in het voorjaar 2004 hadden moeten doorgaan, uit te stellen tot na de Europese en regionale verkiezingen van 13 juni 2004.

Op 28 juni werd meegedeeld dat Leterme met 93,14% van de stemmen voor een termijn van drie jaar tot voorzitter was verkozen. Van de ruim 90.000 leden hadden er 20.083 aan de verkiezingen deelgenomen. Leterme zei openheid te zullen nastreven naar de N-VA, waarmee hij wilde samenwerken bij de verkiezingen van 2004 (zie daarover infra bij N-VA), en naar nieuwe kiezers, en dat hij tien nieuwkomers in het Vlaams Parlement wilde brengen. Op 30 juni stelde hij de twee nieuwe ondervoorzitters voor: Wouter Beke en Cathy Berx, die in de plaats kwamen van Hendrik Bogaert en Nahima Lanjri.

Naar aanleiding van de verklaring van oud-minister Leo Delcroix (in *Het Nieuwsblad* van 9 mei) liever met het Vlaams Blok dan met Agalev samen te werken, zei Leterme op 10 november aan *De Standaard* dat hij "dat soort opmerkingen" regelmatig hoorde bij zijn bestuursleden en dat zijn partij niet meer tegen een voorstel

zou stemmen "enkel en alleen omdat het van het Vlaams Blok komt". De verklaring werd her en der geïnterpreteerd als een versoepeling van het 'cordon sanitaire' rond het Vlaams Blok. Kamerfractie leider De Crem zei in enkele interviews (12 november) dat hij een "charter als dat van 1989" nooit meer zou ondertekenen en dat het cordon "niets anders dan de politieke levensverzekering van Agalev en de SP.A was en CD&V buitenspel zette".⁸² Zoals Leterme beklemtoonde De Crem geen bestuursakkoorden te willen sluiten met het Blok. Het ACW betreunde de verklaringen van De Crem en vroeg van CD&V, zijn bevoorrechte politieke partner, een "rechtzetting". Leterme zei dat CD&V het 'Charter voor democratie' trouw bleef en geen coalities zou vormen met het Vlaams Blok, maar over de voorstellen van het Blok, waarvan het merendeel "onbespreekbaar" was, het debat wilde aangaan en de kiezers ervan zou respecteren. Op 20 november deelden De Crem en de Kamerfractie mee unaniem achter het partijstandpunt over het cordon te staan, zoals het door Leterme was verwoord.

Agalev – Na een hele dag crisisberaad namen Jos Geysels en Luc Lemiengre in de avond van 19 mei ontslag als politiek resp. partijsecretaris van Agalev. Ze namen daarmee de verantwoordelijkheid op zich voor de verpletterende neerlaag van Agalev bij de federale verkiezingen. Doordat ze uit de Kamer en de Senaat was verdwenen, verloor de partij haar federale dotatie (2 miljoen euro) en de afdracht van de parlementsleden aan de partij (500.000 euro). Op 20 mei besliste de partijleiding de 84 werknemers (47 voltijdse betrekkingen) collectief te ontslaan en een deel van hen naderhand weer in dienst te nemen. Een deel van de nieuwe partijzetel, die begin 2003 was aangekocht, zou worden verhuurd.

Op de avond van de verkiezingen was al de vraag gerezen of Agalev nog de legitimiteit had om in de Vlaamse regering te blijven. Na een 'afkoelingsperiode' van 72 uur, waarin rationele afwegingen weer de bovenhand kregen op emotionele reacties, besliste de Politieke Raad op 21 mei dat Agalev "zijn verantwoordelijkheid in de regering bleef opnemen", op voorwaarde dat de coalitiepartners zouden garanderen dat het regeerakkoord onverkort zou worden uitgevoerd. De Politieke Raad besliste wel de twee Agalev-ministers in de Vlaamse regering te vervangen. Mieke Vogels en Vera Dua hadden eerder op de dag hun mandaat ter beschikking gesteld.⁸³

De verkiezingsnederlaag deed meteen de vraag rijzen naar de strategie voor de verkiezingen van juni 2004. De politiek secretaris van Agalev-Limburg, Fabian Spreeuwens, en oud-senator Jacinta De Roeck, die de Limburgse Kamerlijst had getrokken, pleitten er op 20 mei voor aan te sluiten bij het SP.A-Spirit-kartel.⁸⁴

82. De Crem verwees naar de tekst die in 1989 op initiatief van Jos Geysels (Agalev) was tot stand gekomen. Het 'Charter van de democratie', dat de oorspronkelijke tekst verving, dateert van 2000.

83. Zie in dit jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2003, p. 310.

84. Ludo Sannen, de fractieleider van Agalev in het Vlaams Parlement, had in de zomer van 2002 gesprekken gevoerd over een Limburgse rood-groene kartellijst voor de Kamerverkiezingen, maar was door de nationale partijleiding teruggefloten.

Het aanbod (21 mei) van SP.A-voorzitter Stevaert om De Roeck tot senator te coöpteren, werd algemeen beschouwd als een middel om Agalev tot samenwerking te bewegen. Agalev-Limburg besliste op 29 mei op het aanbod in te gaan. Spreeuwers beklemtoonde dat de beslissing los stond van een eventuele samenwerking met het SP.A-Spirit-kartel.

Voor de opvolging van Geysels en Lemiengre schoof het partijbestuur Dirk Holemans (Vlaams Parlement) resp. Marianne Vergeyle (kabinetschef van minister Tavernier) naar voren, maar de Politieke Raad gaf het bestuur op 14 juni de opdracht "een ruimere lijst" met kandidaten op te stellen, om de partijleden een echte keuze te geven. Het partijbestuur droeg daarop, naast Holemans, Jo Vermeulen (Vlaams Parlement) als kandidaat voor de opvolging van Geysels voor. Voor de functie van partijsecretaris werden drie kandidaten voorgedragen: Vergeyle, Guido Maertens en Johan Hamels. De Politieke Raad adviseerde het congres Holemans en Hamels te kiezen.

Nadat Vermeulen op de vooravond van de congresbijeenkomst zijn kandidatuur had ingetrokken, wees het congres op 21 juni met ruim twee derde van de stemmen Holemans tot politiek secretaris aan. Hamels werd tot partijsecretaris verkozen. Holemans zei dat Agalev groener zou moeten worden, minder met het "opgeheven vingertje" mocht zwaaien en de vergaderzaal moest ruilen voor de straat. Het congres keurde een resolutie goed waarin de nood aan een "sterke onafhankelijke en zelfstandige groene politieke partij" werd beklemtoond, maar "vormen van samenwerking" niet uitgesloten werden en een beslissing daarover naar het najaar werd verschoven.

Na enkele weinig overtuigende tv-optredens van Holemans, perikelen in Antwerpen⁸⁵ en een barslecht resultaat (2,6%) in een VRT-DS-peiling (17 oktober), besliste de partijleiding tegen het congres van 15 november een nieuw en radicaal project voor de 21ste eeuw uit te tekenen, de partijnaam te wijzigen en oud-minister Dua en Tinne Van der Straeten, de voorzitter van Jong Agalev, als boegbeeld en 'gezicht' naar voren te schuiven om de 'omslag' van de partij uit te dragen.

Op 27 oktober deelde Europees parlamentslid Jan Dhaene mee niet meer in de onafhankelijke koers van Agalev te geloven en naar de SP.A over te stappen.

Op 12 november, drie dagen voor het partijcongres, maakte Holemans bekend dat hij na het congres zou opstappen als politiek secretaris en zou worden opgevolgd door Vera Dua, die ook in de benaming partijvoorzitter zou worden. Als reden voor zijn vertrek gaf Holemans de nood op aan iemand "die beter in staat is onze boodschap wervend over te brengen". Naast de zwakke communicatie zou Holemans ook een gebrek aan leiderschap hebben vertoond.

Op 13 november sprak Agalev-Limburg zich met een nipte meerderheid (59 ja, 50 neen en 2 onthoudingen) uit voor de vorming van een verkiezingskartel met de

85. Holemans en Agalev-Antwerpen hadden schepen Chantal Pauwels op 13 oktober gevraagd ontslag te nemen (zie IV.8), maar dat verzoek drie dagen later een "verkeerde strategie" genoemd.

SP.A. In gesprekken daarover, die namens Agalev gevoerd werden door Dirk Holemans en Ludo Sannen, had SP.A-voorzitter Stevaert de groenen twee plaatsen op de lijst voor het Vlaams Parlement aangeboden, waarvan één verkiesbare. Het Agalev-congres, dat op 15 november bijeenkwam, bevestigde met een overweldigende meerderheid onafhankelijk aan de verkiezingen van 13 juni 2004 deel te nemen. Het verzoek van Limburg een kartel te vormen met de SP.A werd 438 stemmen tegen 286 en 60 onthoudingen afgewezen.⁸⁶ Sannen en De Roeck reageerden ontgoocheld en zeiden te betwijfelen of ze kandidaat zouden zijn op een aparte groene lijst in Limburg.

Het congres nam zonder veel enthousiasme kennis van het nieuwe project dat onder leiding van Holemans was uitgetekend en waarmee de partij zich wilde profileren als een "groen-progressieve stem tegen de centrumpolitiek en de verrechtsing", die opkomt voor tolerantie en diversiteit, en die solidariteit met de zwakkeren hoog in het vaandel voert. Dua kreeg als partijvoorzitter het vertrouwen van 94% van de congresgangers. Aan het einde van de bijeenkomst werd de nieuwe partijnaam *Groen!* bekendgemaakt.

Op 24 november deelde senator De Rneck mee dat ze Groen! verliet en als onafhankelijk senator zou zetelen. Sannen had eerder (19 november) gezegd zich achter het groene project te scharen, maar hij liet in het midden of hij in 2004 voor Groen! zou kandideren.

N-VA – Op 28 januari werd bekend dat ondervoorzitter Eric Defoort ontslag had genomen uit alle partijfuncties. Defoort, die na de implosie van de Volksunie mee de N-VA had opgericht, zei dat zijn politieke activiteiten moeilijk te combineren waren met zijn academische opdracht, maar hij verheelde niet ontgoocheld te zijn over de koersrichting van de partij. Hij was als voorstander van een centrumlinks program enkele keren in aanvaring gekomen met Matthias Storme, die dicht bij de partijtop stond en een 'rechts' profiel had. De partijraad wees op 21 juni Bart De Wever tot ondervoorzitter aan.

Na de federale verkiezingen van 18 mei, waarbij de N-VA enkel in West-Vlaanderen over de kiesdrempel was gekomen en met voorzitter Geert Bourgeois maar één Kamerlid meer had, besliste de partijraad op 24 mei niet in te gaan op de oproep tot samenwerking van CD&V en het Vlaams Blok, maar als een onafhankelijke partij aan de verkiezingen van 2004 deel te nemen.

Doordat de partij niet langer in de Senaat vertegenwoordigd was, had ze niet langer recht op een dotatie van het federale parlement. Meer dan de helft van het partijpersoneel werd ontslagen. Voorzitter Bourgeois klaagde er in een brief aan de voorzitter van de Kamer en van de Senaat over, dat het FN, dat met minder dan 150.000 stemmen een Kamerlid en een senator had, een partijdotatie kreeg en de N-VA, met 200.000 stemmen, daar verstoken van bleef.

Op 21 juni herzag de partijraad op voorstel van het partijbestuur de electorale strategie. De partijraad gaf, met 37 stemmen voor, 29 tegen en 10 onthoudingen,

86. Het hele congres baadde in een anti-SP.A-sfeer. Iemand noemde Stevaert "het schijnheilig paterke van Hasselt".

het partijbestuur de opdracht met het oog op de verkiezingen van 2004 tegen september twee opties te onderzoeken. In de ene optie zou de N-VA op eigen kracht naar de verkiezingen trekken, in de andere zou ze als zelfstandige partij een kartel vormen met een andere partij, op voorwaarde dat het partijprogramma behouden werd, het kartel de slagkracht van de partij zou verhogen en de partner zich engageerde tot verdere stappen voor de verzelfstandiging van Vlaanderen. Een kartel met de SP.A, het Vlaams Blok en Agalev werd uitgesloten, zodat enkel de VLD en CD&V in aanmerking kwamen. Kandidaat-CD&V-voorzitter Leterme reageerde enthousiast en zei dat er "vroeg of laat" een "hergroepering van de Vlaamse krachten moet komen".

De 'verkennde gesprekken' tussen de top van de N-VA en de VLD werden na enkele weken afgebroken omdat de Vlaamse liberalen volgens de N-VA tijdens de regeringsonderhandelingen "onaanvaardbare toegevingen" hadden gedaan aan de Franstaligen en omdat het regeerakkoord "niet de minste vooruitgang in de staatsvorming maakte". Bij de VLD verluide het dat de partij niet geïnteresseerd was in een kartel met de N-VA, wel in de toetreding van individuele N-VA'ers.

Nadat hij verslag had uitgebracht over de contacten die hij met de N-VA-leiding had gehad, kreeg CD&V-voorzitter Leterme op 14 juli van het Politiek Bestuur een mandaat om formeel gesprekken aan te knopen met de N-VA over mogelijke samenwerking bij de verkiezingen van 13 juni 2004.

Op 14 augustus zei oud-Kamerlid Karel Van Hoorebeke aan *Het Nieuwsblad* het "absoluut eens te zijn" met de "vele N-VA'ers" die "niet gelukkig zijn met het overleg met CD&V en op eigen kracht willen voortdoen". Hij zei dat sommigen in de partij bereid waren "alles op te offeren" voor een kartel, inclusief het kernpunt van het partijprogramma: de Vlaamse onafhankelijkheid. In de daaropvolgende dagen verschenen in de pers berichten over verzet tegen de vorming van een kartel met CD&V bij onder meer de arrondissementen Brussel, Gent-Eeklo en Leuven. Bestuursleden van Gent-Eeklo lieten in *De Financieel-Economische Tijd* (19 augustus) verstaan in voorkomend geval een nieuwe partij te stichten. Voorzitter Bourgeois betreurde dat het debat op het publieke forum werd gevoerd, beklemtoonde dat de N-VA hoe dan ook een zelfstandige partij zou blijven en riep op de "demoeratische besluitvorming" sereen te laten verlopen.

Op 1 september besliste het partijbestuur met 12 stemmen en 3 onthoudingen geen kartel met CD&V te vormen. Volgens Bourgeois was CD&V niet bereid sluitende garanties te geven voor het opnemen van de resoluties van het Vlaams Parlement in het regeerakkoord bij een eventuele deelname aan de federale regering.⁸⁷ CD&V reageerde verbaasd op de beslissing. Het Politiek Bestuur had eerder op de dag, na een positief rapport van Leterme, nog mee ingestemd de onderhandelingen "over de laatste punten en komma's" voort te zetten. Leterme maakte op 2 september het ontwerpakkoord bekend, waarin onder meer stond

87. Het Vlaams Parlement had op 3 maart 1999 vijf resoluties goedgekeurd die beschouwd werden als het programma voor de verdere hervorming van de staat in (con)federale zin.

dat het kartel naar aanleiding van de verkiezingen van 13 juni 2004 "niet zal toetreden tot een federale regering zonder dat afspraken over de realisatie van de Vlaamse resoluties deel uitmaken van een regeerakkoord". Hij legde de schuld voor het afspringen van de gesprekken bij de interne tegenstellingen bij de N-VA. Op 6 september meldde *De Financieel-Economische Tijd* dat er gewerkt werd aan een wetswijziging om de N-VA toch een federale partijdotatie te geven. De krant had vernomen dat de VLD met het plan op de proppen was gekomen "in ruil voor het opbergen van de kartelplannen". Bourgeois ontkende dat de kartelgesprekken om die reden waren afgesprongen en zei aan *Het Laatste Nieuws* (9 september) dat CD&V 3,6 euru miljoen euro gedurende vijf jaar had toegezegd, meer dan de N-VA kon krijgen indien ze toch een overheidsdotatie zou ontvangen. Hoe het ook zij, op 10 september diende Bourgeois, op suggestie van Kamervoorzitter De Croo, een wetsvoorstel in dat een partij die in maar één van de federale kamers (een) gekozene(n) heeft, met terugwerking tot 1 juni 2003, eveneens recht op overheidsfinanciering gaf.⁸⁸

Op 13 september besliste ook de partijraad, zonder tegenstemmen en met vier onthoudingen, dat de N-VA volledig ongebonden naar de verkiezingen zou gaan. Bourgeois herhaalde dat CD&V niet bereid bleek de realisatie van een Vlaams minimumprogramma te garanderen in geval van toetreding tot de federale regering. Ondanks de beslissing zou de N-VA-leiding informele contacten onderhouden met CD&V, die begin 2004 in de vorming van een verkiezingskartel zouden resulteren.

Tijdens de partijraadsvergadering van 13 september riep Bourgeois de bestuursleden die openlijk kritiek hadden geuit op de kartelgesprekken op, hun mandaat neer te leggen. Karel Van Hoorebeke ging op de oproep in. Op 22 september besliste het partijbestuur een bemiddelaar te sturen naar Brussel en Gent-Eeklo. Met het bestuur van de Brusselse afdeling konden de plooiën worden gladgestreken. In Gent-Eeklo lukte dat niet en werden op 14 oktober vijf leden van het arrondissementsbestuur voor vier maanden geschorst; ze namen daarop ontslag uit de partij. Op 28 oktober werd bekend dat de voorzitter van het arrondissement Aalst naar het Vlaams Blok overstapte.

VLD – De verwijdering (5 juni) van Jaak Gabriëls uit de Vlaamse regering en de aanstelling van Marino Keulen en Patricia Ceysens als minister in de Vlaamse regering,⁸⁹ veroorzaakten ongenoegen bij de vijftigers. Ze waren er niet over te spreken dat de leeftijd blijkbaar het criterium was geworden voor de aanstelling tot minister. André Denys (Vlaams Parlement), die voor de vierde keer naast een ministerportefeuille had gegrepen, zei zich gekwetst te voelen en zich over zijn positie te beraden. Na een week rust en bezinning, en een gesprek met ontslagnemend premier Verhofstadt en partijvoorzitter De Gucht, deelde Denys op 16 juni

88. De Kamer keurde het wetsvoorstel begin 2004 goed; medio 2004 was het nog aanhangig bij de Senaat.

89. Zie in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2003, p. 311.

mee politiek actief te blijven. Hij zei dat hij er zich bij neergelegd had dat hij nooit minister zou worden en dat hij van Verhofstadt en De Gucht de toezegging had gekregen dat hij en andere ervaren parlementsleden vroeger en nauwer bij de besluitvorming zouden worden betrokken.

Kritiek kwam er ook van senator Hugo Coveliërs, die zei te hopen dat zijn leeftijd "de beloofde post in de federale regering" niet in het gedrang zou brengen. Naar eigen zeggen kreeg Coveliërs nadien een woedende telefoon van toenmalig formateur Verhofstadt, met de mededeling dat hij geen minister en misschien zelfs geen fractieleider zou worden. Na de vorming van de federale regering uitte Coveliërs, die intussen tot fractieleider was aangewezen, onder meer in het weekblad *Knack* (27 augustus), kritiek op het regeerakkoord, de partijleiding en de besluitvorming in de partij. De kwestie kwam op 1 september ter sprake in het partijbestuur, dat Coveliërs duidelijk maakte dat hij te ver was gegaan. Volgens De Gucht en Coveliërs was het incident daarmee bijgelegd.

Op 12 december besliste de VLD-senaatsfractie Coveliërs als voorzitter te vervangen door Paul Wille. De afzetting gebeurde op verzoek van negen van de twaalf senatoren, die een brief hadden ondertekend die door de partijtop was opgesteld. Coveliërs, die verrast was door het initiatief, reageerde woedend op zijn "liquidatie", die volgens hem te maken had met het feit dat hij de rechts-liberale stem vertegenwoordigde, die niet paste in de paarse centrumkoers van de partijleiding, en dat hij daar geregeld aan herinnerde. Volgens De Gucht ging het enkel om een personenkwesitie en was Coveliërs verscheidene keren "te ver gegaan".

Op de vergadering van het partijbestuur van 15 december zei Coveliërs dat hij loyaal bleef tegenover de partij, maar dat hij problemen had met de "weinig democratische manier" waarop hij aan de kant was gezet als fractieleider. Coveliërs zei dat hij begin januari zijn achterban zou raadplegen over zijn politieke toekomst. De VLD-afdeling van de stad Antwerpen, die ontgoocheld reageerde op de verwijdering van Coveliërs, vroeg De Gucht in te gaan op een bemiddelingsaanbod van Havenschepen Leo Delwaide. Het conflict zou begin 2004 worden bijgelegd.

Na de goedkeuring door de Senaat van het wetsvoorstel over het migrantenstemrecht, waar de VLD zich fel tegen verzet had (zie III.7), gingen in de partij stemmen op om het standpunt te verstrakken en van het migrantenstemrecht een regeringszaak te maken. De Jong VLD-afdeling Antwerpen begon handtekeningen te verzamelen om het congres over de kwestie bijeen te roepen; volgens de statuten kan dat op verzoek van duizend leden. De partijleiding neutraliseerde het initiatief met haar beslissing (15 december) het voor 12-14 maart 2004 geplande programmacongres in twee delen te splitsen en het eerste deel al op 6-7 februari te houden. Het migrantenstemrecht zou daar met een actualiteitsmotie ter sprake kunnen worden gebracht.

SP.A – Patrick Janssens nam ontslag als voorzitter van de SP.A nadat de Antwerpse VLD er op 31 maart, na een wekenlange crisis, mee ingestemd had dat hij burgemeester van Antwerpen zou worden (zie IV.8). Het partijcongres had al op 29 maart Steve Stevaert met 97,6% van de stemmen als opvolger aangewezen.

Voor de reguliere verkiezing in het najaar was Stevaert de enige kandidaat. Ingevolge een in 2002 doorgevoerde statutenwijziging werd tegelijk een ondervoorzitter van het andere geslacht verkozen. Stevaert vormde een 'ticket' met Caroline Gennez. Op het congres van 11 oktober werd meegedeeld dat zij het vertrouwen hadden gekregen van 95,5% van de leden die aan de verkiezingen hadden deelgenomen. In een intentieverklaring *Wat goed is voor de mensen* had Stevaert zijn (her)verkiezing nadrukkelijk gekoppeld aan een voortzetting van de inhoudelijke vernieuwing van de partij.

Na de verkiezingen van 18 mei had de SP.A Caroline Gennez, samen met Agalev-politica Jacinta de Roeck (zie supra), tot senator laten coöpteren. Gennez was voorzitter van Animo (vroeger: Jongsocialisten) en schepen van Sint-Truiden. Op verzoek van Stevaert verhuisde ze naar Mechelen, om daar de partijafdeling te vernieuwen en te versterken. Een ander opvallend initiatief van Stevaert was de (op 25 augustus aangekondigde) vervanging van Robert Delathouwer als staatssecretaris in de Brusselse gewestregering door Pascal Smet, de commissaris-generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen. De 36-jarige Smet kreeg van Stevaert de opdracht de SP.A in Brussel – het derde "probleemgebied", naast Antwerpen en Mechelen – te vernieuwen en er de grootste Vlaamse partij van te maken.

Vlaams Blok – Het hof van beroep van Brussel bevestigde op 26 februari het vonnis van 29 juni 2001 waarin de correctionele rechtbank van Brussel zich onbevoegd had verklaard voor de klacht die de Liga voor Mensenrechten en het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding tegen drie vzw's van het Vlaams Blok hadden ingediend wegens schending van de antiracismewet. Ook het hof van beroep was van oordeel dat het vermeende misdrijf als een politiek misdrijf moest worden beschouwd omdat het gepleegd werd door een politieke partij, en bijgevolg voor een assisenhof behandeld zou moeten worden.

Het Hof van Cassatie vernietigde op 18 november het arrest van 26 februari. Volgens Cassatie ging het niet om een politiek misdrijf, dat "noodzakelijk bestaat in een rechtstreekse aantasting van de politieke instellingen in hun bestaan, hun inrichting of hun werking". Een politieke partij is volgens het arrest geen politieke instelling, "zelfs al kan ze een medium zijn voor de werking van de politieke instellingen". De zaak werd verwezen naar het hof van beroep in Gent, dat ze in 2004 zou behandelen.

In een gesprek met *De Standaard* (25 oktober) zei Filip Dewinter, de fractieleider in het Vlaams Parlement, dat het Vlaams Blok zich bij de verkiezingen voor het Vlaams Parlement (juni 2004) zou profileren als een beleidspartij, door 'niet-klasieke' thema's als onderwijs en ruimtelijke ordening aan te snijden en door nieuwe doelgroepen als leerkrachten, ondernemers en senioren te benaderen. Geert Van Cleemput, die ontslagen was als coördinator van de studiedienst, noemde (*De Standaard*, 4 november) het discours van Dewinter ongeloofwaardig. Hij zei dat Dewinter nooit het 70-puntenplan (voor een strak migrantenbeleid) had afgezworen en een verruiming van het Blok in de weg stond.

In de Kamer verzette het Vlaams Blok zich fel tegen het wetsvoorstel waarmee Claude Eerdekens (PS) en Muriel Gerkens (Ecolo) de zogenaamde droogleggings-

wet van 12 februari 1999 wilden activeren. De wet maakt het mogelijk dat de Raad van State, na een klacht van een derde van de leden van de parlementaire controlecommissie voor de partijfinanciering, beslist gedurende drie maanden tot een jaar de dotatie in te trekken van een partij die "door eigen toedoen of door toedoen van haar componenten, lijsten, kandidaten of gekozenen, duidelijk en door middel van verscheidene, met elkaar overeenstemmende tekenen, aantoonde dat ze vijandig staat tegenover de rechten en vrijheden die gewaarborgd worden door het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950". Het voorstel-Eerdekens-Gerkens regelde de nadere procedure.

In zijn verzet kreeg het Vlaams Blok de steun van CD&V en de N-VA, maar ook de VLD liep niet warm voor het wetsvoorstel. Op 25 november dienden de meerderheidsfracties in de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken enkele amendementen in, die de draagwijdte van het voorstel beperkten. Een van de amendementen bepaalde dat een klacht slechts ontvankelijk is wanneer "het laatste overeenstemmende teken dateert van na de inwerkingtreding van de wet". Op verzoek van Kamervoorzitter De Croo bracht de Raad van State op 16 december spoedadvies uit over het wetsvoorstel en de amendementen. De Raad struikelde vooral over de terugwerking van de sanctieregeling. De bespreking van het wetsvoorstel zou in 2004 worden voortgezet.

Vivant – Het ledencongres van Vivant besliste op 13 december niet als een zelfstandige partij aan de Europese verkiezingen (Nederlands kiescollege) en de verkiezingen voor het Vlaams Parlement van 13 juni 2004 deel te nemen, maar een kartel te vormen met de VLD. Partijvoorzitter Roland Duchâtelet had de voorgaande weken ook gesprekken gevoerd met de SP.A. De partij, die bij de federale verkiezingen in Vlaanderen 1,2% van de stemmen had gekregen, koos voor de VLD omdat die ermee instemde de partijnaam in de kartelnaam (VLD-Vivant) op te nemen en garanties gaf voor enkele strijdplaatsen op de kandidatenlijsten. Het VLD-congres zou begin 2004 met de kartelvorming instemmen.

Begin september hadden enkele leden van het partijbestuur ontslag genomen. Ze klaagden over een gebrek aan interne democratie en over een manke externe communicatie.

Ecolo – De *Conseil de Fédération* van Ecolo besliste op 21 mei, drie dagen nadat de partij bij de federale verkiezingen fors verlies had geleden, met 45 stemmen voor, 20 tegen en 3 onthoudingen in de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering te blijven. Anders dan Agalev achtte Ecolo het niet nodig zijn ministers in de beide regeringen te vervangen. Olivier Deleuze, die in de paars-groene regering-Verhofstadt I staatssecretaris voor Energie was geweest, deelde op 24 mei mee uit de politiek te stappen. Hij verweet Ecolo de voeling met de bevolking te hebben verloren.

Op 10 juni namen de drie federaal secretarissen van Ecolo, Philippe Defeyt, Evelyne Huytebroeck en Marc Hordies, ontslag. Daarmee namen ze de verantwoordelijkheid op zich voor de verkiezingsnederlaag van Ecolo. Ze hadden naar eigen zeggen met hun ontslag gewacht tot ze de oorzaken van het stembusverlies had-

den geanalyseerd. Dat had volgens hen te maken met een manke communicatiestrategie en een falende, te complexe partijstructuur. De *Assemblée Générale* verkoos op 6 juli Jean-Michel Javaux, Evelyne Huytebroeck en Claude Brouir tot federaal secretaris. Het trio kreeg 60,8% van de stemmen, de drie andere kandidaten (Paul Lannoye, Bernard Wesphael en Ann-Mary Francken) 37,5%.

PS – Elio Di Rupo werd, als enige kandidaat, tot voorzitter van de *PS* herkozen. De verkiezingen, waarvoor op 600 plaatsen een stembureau was ingericht, hadden plaats op 26 en 27 september. Di Rupo kreeg 93,8% van de ruim 32.000 uitgebrachte stemmen. Iets meer dan een derde van de *PS*-leden nam aan de verkiezingen deel.

MR – Partijvoorzitter en Europees parlamentslid Daniel Ducarme maakte op 26 mei bekend dat hij op 6 juni François-Xavier de Donnée, die op 18 mei tot Kamerlid was verkozen, zou opvolgen als minister-president van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest en tevens minister van Kunst, Letteren en Audiovisuele Media in de Franse gemeenschapsregering zou worden, in plaats van Richard Miller. De partijraad wees op 27 mei Antoine Duquesne tot *MR*-voorzitter aan. Eind juni kreeg hij van 94,28% van de 10.706 partijleden (27% van het totale aantal) die aan de schriftelijke verkiezing hadden deelgenomen een volwaardig mandaat voor vier jaar.

CDH – Op 15 september werd meegedeeld dat Joëlle Milquet door de partijleden tot voorzitter was herkozen. Zij haalde het met 62,6% van de 13.403 geldige stemmen van Richard Fournaux (28,3%), Denis Grimberghs (7%) en Fabrice Salmelier (2%). Ruim 63% van de partijleden nam aan de schriftelijke verkiezing deel.

FDF – Op de congresbijeenkomst van 15 maart werd Olivier Maingain met 90,6% van de stemmen tot partijvoorzitter herkozen. Hij had maar één tegenkandidaat, Eric Mergam.